

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

MALİYE PROGRAMI

YEŞİL BÜTÇELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hülya Tuğçe DİLAVER

MAYIS - 2019

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

MALİYE PROGRAMI

YEŞİL BÜTÇELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hülya Tuğçe DİLAVER

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN

MAYIS - 2019

TRABZON

ONAY

Hülya Tuğçe DİLAVER tarafından hazırlanan “Yeşil Bütçeleme” adlı bu çalışma 27.06.2019 tarihinde (Savunma Sınavı Tarihi) yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Maliye Anabilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı – Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof.Dr. Osman PEHLİVAN	Başkan	☒	☐	
Prof.Dr. İhsan GÜNAYDIN	Üye	☒	☐	
Prof.Dr. Temel GÜRDAL	Üye	☒	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒEN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Hülya Tuğçe DİLAVER

21.05.2019

ÖNSÖZ

Sanayileşmenin etkisi sonucu teknolojik gelişmelerde yaşanan ilerlemelerin gün geçtikçe etkisini arttırmasıyla çevre sorunları kendisini iyice hissettirmiş, yaşadığımız yüzyılda sıklıkla gündeme gelerek dünya gündeminin tartışma konusu olmuştur. Çevre ve ekonomi arasındaki karşılıklı etkileşim sonucunda ekonomik faaliyetlerin etki alanını genişletme arzusu çevre üzerindeki baskıyı arttırmış ve çevrenin kendisini yenileyebilme kapasitesini aşan olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Ülkeler, ekonomik büyüme ve kalkınmalarına önem verirken çevrenin de korunması gereken bir değer olduğunun farkında olmalı ve çevre ile ekonomi arasında uyum sağlamalıdır. Sürdürülebilir kalkınma modelinin çevre ve ekonomi politikaları arasında uyum yakalama arzusu, bütçelerin çevreye duyarlı bir biçimde hazırlanma düşüncesini ortaya koymaktadır. Bu amaç doğrultusunda, yeni ve çevreci bir anlayışla dizayn edilmiş bir reformun getireceği ekonomik araçları kullanma ihtiyacının, ülkelerin bütçelerinde iki önemli unsur olan gelir ve harcama yönünü nasıl çevreye uyumlu hale getireceği çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlık sürecinde her konuda yardımcı olup bilgi birikimini paylaşan ve önerilerde bulunan tez danışmanım Sayın Prof.Dr. İhsan GÜNAYDIN'a teşekkür ederim.

Tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, her zaman yanımda olan ve bu günlere gelmemde büyük emekleri olan canım aileme sonsuz teşekkür ederim.

Mayıs, 2019

Hülya Tuğçe DİLAVER

İÇİNDEKİLER

ONAY	1
BİLDİRİM	III
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EKONOMİ VE BÜTÇENİN ÇEVRE İLE İLİŞKİSİ.....	5-27
1.1. Çevre	5
1.2. Ekonomi ve Çevre İlişkisi.....	5
1.2.1. Ekonomi ve Çevre Arasındaki İlişkiler.....	6
1.2.2. Çevre Sorunlarının Kaynakları	7
1.2.3. Ekolojik Sistemin Ortaya Çıkardığı Çevre Sorunları.....	8
1.2.3.1. Çevre Kirliliği.....	9
1.2.3.2. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği.....	11
1.2.3.3. Çölleşme	11
1.2.3.4. Biyolojik Çeşitliliğin Azalması	12
1.2.4. Çevre Sorunlarının Ekonomik Nedenleri.....	12
1.2.4.1. Nüfus Artışı	12
1.2.4.2. Enerji Kullanımı	13
1.2.4.3. Kentleşme	13
1.2.4.4. Yoksulluk	14
1.2.5. Çevre Sorunlarına Yönelik Ekonomik Yaklaşımlar	14
1.2.5.1. Piyasa Başarısızlığı.....	15
1.2.6. Çevre Politikası.....	19
1.2.6.1. Çevre Politikasının Amaçları.....	19
1.2.6.2. Çevre Politikasının İlkeleri	20
1.3. Bütçe ve Çevre İlişkisi	22

1.3.1. Bütçenin Fonksiyonları	22
1.3.1.1. İktisadi ve Mali Fonksiyonu	23
1.3.1.2. Kaynak Tahsisi Fonksiyonu	23
1.3.2. Bütçenin Yeşilleşmesi.....	23
1.3.2.1. Kamu Gelirini Sağlayıcı Araçlar	24
1.3.2.2. Kamu Harcama Araçları.....	25
1.3.2.3. Bütçenin Tarafsız Araçları.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

2. YEŞİL BÜTÇE REFORMU	64-63
2.1. Yeşil Bütçeleme	28
2.1.1. Tanım ve Kapsam	28
2.1.2. Tarihsel Gelişimi.....	30
2.1.3. Amacı.....	31
2.2. Bütçenin Gelir Kısmının Yeşilleşmesi.....	32
2.2.1. Çevre Vergi Reformu.....	32
2.2.1.1. Vergiler	34
2.2.1.2. Çevre Vergileri	34
2.2.1.3. Kirlilik Vergisi.....	55
2.2.1.4. Harçlar	57
2.3. Bütçenin Harcama Kısmının Yeşilleşmesi.....	57
2.3.1. Teşvikler	57
2.3.2. Sübvansiyonlar.....	59
2.3.2.1. Genel olarak sübvansiyonların uygulanması	60
2.3.2.2. Çevreye zararlı sübvansiyonlar ve bozucu etkileri	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE VE TÜRKİYE'DE BÜTÇENİN YEŞİLLEŞTİRİLMESİ	
UYGULAMALARI.....	63-89
3.1. Seçili Ülkelerde Bütçenin Gelir Ve Harcama Kısmının Yeşilleştirilmesi	63
3.1.1. Hollanda.....	67
3.1.2. Danimarka.....	70
3.1.3. Almanya.....	72
3.1.4. İngiltere	75
3.1.5. Norveç.....	77
3.2. Türk Vergi Sisteminde Çevresel Vergilerle İlgili Düzenlemeler	79
3.2.1. Türkiye'de Bütçenin Gelir Kısmının Yeşilleştirilmesi	80

3.2.1.1. Motorlu Taşıtlar Vergisi	80
3.2.1.2. Özel Tüketim Vergisi	82
3.2.1.3. Çevre Temizlik Vergisi.....	84
3.2.2. Türkiye’de Bütçenin Harcama Kısmının Yeşilleştirilmesi	87
3.2.2.1. Teşvikler	87
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	89
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	96
ÖZGEÇMİŞ.....	104

ÖZET

Çevre, dünya üzerinde yaşayan tüm varlıklar için hayati öneme sahip, hayat için gerekli hava, su ve topraktan oluşan bir sistemdir. Çevre ve insan arasındaki ilişkide, insanoğlunun bilerek veya bilmeyerek çevreye verdiği zarar sonucunda birçok çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Başta sanayileşme ve müfrit harcama sonucunda doğal kaynaklar süratle tükenmeye başlamıştır. Sonuçta, 20. yüzyılın yaygın çevre sorunları olan kentleşme, iklim değişikliği, biyoçeşitlilikte meydana gelen azalma, ozon tabakasındaki değişiklikler ve çölleşme gibi çevre sorunlarıyla baş edebilmek için devletler birçok görevle sorumlu tutulmuştur. Son yıllarda devletlerin politika araçlarından bütçeler vasıtasıyla gelir ve harcamalarını çevreye yönelik bir yaklaşımla yenilemeleri beklenmektedir. Kısacası, yeşil bütçe reformu adı verilen bu yaklaşımla, bütçenin gelir ve harcama yönünün çevresel amaçlar doğrultusunda yeniden yapılandırılmasıyla ekonomik, sosyal ve çevresel amaçların gerçekleştirilebileceği gündeme getirilmiştir. Çevreyi korumak, çevre politikalarını uygulamak ve çevre kirliliğine karşı tedbirler almak ülkelerin çevre konusundaki temel görevlerindedir.

Ülkelerin bu konuda esas görevi; çevre vergilerini vergi sistemlerinin içine yerleştirmektir. Çevre vergileri, çevre sorunlarının çözümüne yönelik ekonomik araçlardan olup başta, gelişmiş ülkelere “çevre vergi reformları” vasıtasıyla vergi sistemlerinin içerisine eklenmiştir. Çevre kirliliğinin önlenmesinde çevre vergisi ve diğer ekonomik araçlar, AB’ne üye bazı ülkelerin vergi sistemlerindeki yerini almış, bütçelerin gelir ve harcama yönünü yeşilleştiren politikalar uygulanma alanı bulmuştur. Türkiye’de ki durum ise, bahsi geçen araçların diğer ülkelerdeki anlamıyla uygulama alanı bulamamış olması, var olan bazı vergilerin etkileri açısından çevresel nitelik taşıdığı yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Vergileri, Yeşil Bütçe Reformu, Çevre Politikası, Çevreye Zararlı Sübvansiyonlar, Çevre Vergi Reformu

ABSTRACT

The environment is a system consisting of air, water and soil which is vital for all living beings not only for people but also for the world. Since the day that the human being has been an important element of the environment, its relations with the environment have gone through many different stages. In parallel to human evolution, the environment has turned into a human interaction, the friendly relationship in harmony, the unlimited use of nature by human empowerment and the unlimited use of environmental opportunities. In order to meet the needs of the people in this interaction process, it has been necessary to leave the world in which they live on their own or unintentionally with environmental problems. As a result of industrialization and excessive consumption, natural resources have started to be depleted rapidly. As a result of the 20th century's widespread environmental problems, urbanization, population growth, global warming and climate change, reduction in biodiversity, ozone depletion and desertification have been tasked by states to combat environmental problems.

In recent years, governments are expected to design public revenues and expenditures through an environment-friendly approach through public policy instruments. In other words, with this approach, called green budget reform, it was suggested that economic, social and environmental objectives could be realized by restructuring the budget's income and expenditure direction in line with environmental objectives. Protecting the environment, implementing environmental policies and taking measures against environmental pollution are among the fundamental duties of the countries. The main task of the countries is; to place environmental taxes into taxation systems as they are able to direct the behaviors of individuals by hiding them in prices.

Environmental taxes are an effective financial instrument for solving environmental problems and have been included in tax systems, especially by developed countries, through environmental tax reforms. In the prevention of environmental pollution, environmental tax and similar financial obligations have taken place in the tax systems of some EU countries and policies have been applied to greening the income and expenditure direction of budgets. Environmental taxes and other financial obligations in Turkey, although the application area to find meaning in these countries, there are some environmental characteristics in terms of the effects of existing taxes.

Keywords: Environmental Taxes, Green Budget Reform, Environmentally Policy, Environmentally Harmful Subsidies, Environmental Tax Reform

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Ekolojik Vergi Uygulamaları.....	41
2	Avrupa Ülkelerinde Çevresel Vergiler Ve Mali Yükümlülükler.....	64
3	Avrupa Birliği Bazında Çevre Vergi Gelirleri (Milyon Euro).....	65
4	Avrupa Birliği Bazında Çevre Vergilerinin Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla Yüzdesi.....	66
5	Norveç'te Çevre Vergileri- Temel Gelişmeler	78

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABS	: Analitik Bütçe Sistemi
AÇA	: Avrupa Çevre Ajansı
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
BM	: Birleşmiş Milletler
BUMKO	: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
CEPA	: Çevre Koruma Faaliyetlerinin Sınıflandırması
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇK	: Çevre Kanunu
CO ₂	: Karbondioksit
ÇTV	: Çevre Temizlik Vergisi
EEA	: Avrupa Çevre Ajansı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HFC	: Florohidrokarbonlar
IEA	: Uluslararası Çevre Ajansı
KDV	: Katma Değer Vergisi
LPG	: Sıvılaştırılmış Petrol Gazı
MTV	: Motorlu Taşıtlar Vergisi
MTVK	: Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu
M.Ö	: Milattan Önce
NO _x	: Azot Monoksit
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
PFC	: Perfluorinatedkarbon
SF ₆	: Sülfürhekzaflorür
SO ₂	: Kükürtdioksit
TL	: Türk Lirası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Sanayi devrimi ile başlayan ve 1960'lı yılların sonuna kadar ki süreçte birçok ülke, uyguladıkları büyüme politikalarında doğal kaynakların sınırsız olduğu düşüncesiyle ilerlemiş ve ekonomik büyümelerini hızlandırmak için doğal kaynaklardan faydalanmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası teknolojik gelişmelerde yaşanan ilerleme üretimi gittikçe hızlandırmış nüfusun sürekli olarak artması da tüketimin giderek artışına sebebiyet vermiştir. Yalnız bu mesele, devletlerin kalkınma sürecine olumlu etkide bulunurken, çevre sorunlarının gitgide küresel boyutta ele alınmasına neden olmuştur.

Çevre üzerinde yaşanan olumsuzlukların artmasıyla, ekosistemin varlığı ciddi sorunlarla başbaşa kalmış, gün geçtikçe artan üretim ve tüketim süreci ekosistemin temelini oluşturan su, hava ve toprak gibi unsurlar üzerinde kirliliğe yol açarak, doğal kaynakların hızla tükenmesine neden olarak biyoçeşitliliğe ciddi zarar vermiş ve doğanın kendi kendini yenileyebilme özelliği ciddi anlamda zarar görmüştür. En yaygın çevre sorunları olarak kabul edilen kentleşme, nüfus artışı, ozon tabakasındaki değişiklikler, biyoçeşitlilikte meydana gelen azalma ve çevre kirliliği(özellikle hava, su, toprak kirliliği) ve sayılan çevre sorunlarıyla mücadelede yönelik yaşadığımız çağda gerek ulusal gerek uluslararası düzeylerde devletlere görev yüklenmeye başlamıştır.

Sorunların ortaya çıkmasındaki temel etken ise, devletlerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerini arka plana iterek ekonomi ve çevre arasındaki karşılıklı ilişkide tercihlerini ekonomiden yana kullanmaları olmuştur. Konuya çevre kirliliği açısından bakıldığında; sorunların çözümüne yönelik piyasa çözümlerine başvurulmakta, çözümlerin yetersiz kaldığı durumlarda devlet müdahalesi gerekmektedir. Çevre kirliliğine yönelik sorunların esas sebebi, piyasa başarısızlığı olup, buna yönelik de devletin müdahale etmesi gerekmektedir.

Bu başarısızlık ise kamu müdahalesini gerekli kılarak, genel olarak çevre politikası araçları içerisinde gelir elde etmeye yönelik ve kaynakları dağıtabilme nitelikleriyle hükümet bütçelerine çevre sorunlarıyla mücadelede önemli sorumluluklar yüklenebilmektedir. Aşırı tüketim sonucu ortaya çıkan kaynak dağılımındaki etkinsizliği gidermek için birçok çevre politikası araçları kullanılmaktadır. Çalışmamızda bu araçlar üç kategori altında; kamu gelirini sağlayan araçlar, kamu harcama araçları ve bütçenin tarafsız araçları şeklinde sıralanmaktadır. Çevre kirliliğinin çözümünde özellikle ekonomik araçlar içerisinde gelir sağlayıcı araçlar olan çevre vergileri ve harçlar, harcama araçları ise; teşvikler ve sübvansiyonlar en sık başvurulmuş araçlardır.

Çevre politikası; çevre sorunlarının çözümüne yönelik alınan tedbirlerin ve ilkelerin bütününden meydana gelmektedir. Çevre politikaları, ülkelerin içinde buldukları koşullara bağlı olarak farklılık gösterirler. Ayrıca, belirlenen amaçların gerçekleştirilmesine yönelik ulusal ve uluslararası işbirliğinin artmasıyla politikaların kurumsallaşmasında olumlu katkı sağlayan bir takım ilkeler oluşturulmuştur. Bunlar; kirleten öder, işbirliği, önleme, ihtiyat ve sürdürülebilir kalkınma ilkesidir. Özellikle de kirliliği meydana getiren ve kirliliğin yok edilmesi için gerekli parasal cezaya katlanmalarını ifade eden “kirleten öder” ilkesi giderek yaygınlaşmaya başlamıştır.

Bütçeler siyasi iradenin önceliklerini belirten belgelerdir. Hükümetlerin hangi harcamalara öncelik verecekleri, kaynaklarını nasıl dağıtacakları ve çevre politikalarına ne denli önem verdiklerinin en önemli göstergesi hazırladıkları bütçelerdir. Hükümetlerin ekonomik kalkınma ve çevreyi korumaya yönelik olumlu yönde etkileşim kurmaya çalışan sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için ekonomik araçları kullanarak bütçelerini yeniden yapılandırma gereksinimleri giderek önemli hale gelmektedir. Günümüzde “yeşil bütçe reformu” veya “yeşil bütçeleme” olarak adlandırılan bu yeni yapılanma aynı zamanda “çevre vergi reformu” nu da gündeme getirmektedir. Çevrenin korunması ve doğal kaynakların da ekonomik araç olan para gibi yönetilebilmesi için yerel yönetimlerde, özellikle de belediyelerde uygulanmak üzere geliştirilen bu yeni yapılanma; doğal kaynakların hızla tükenmesine yönelik ve asıl amacı kaynakların korunması olarak çeşitli belediyeler tarafından uygulanmaktadır.

Birçok ülkede çevre vergi reformu uygulamaları sayesinde çevre vergileri sistemdeki yerini almış, vergilerle ekonomik ve çevre korunmasını amaç edinen kazanımlar sağlanmıştır. Bütçeye yönelik gelirler açısından bakıldığında çevre vergileri, ekonomik aktivitelerin çevresel açıdan daha sürdürülebilir olmasını teşvik ederken; harcama kısmında ise doğal kaynak yönetimine ve ekosistem hizmetlerine yönelik yatırımlar arttırılabilmektedir. Bütçe harcamaları içerisinde doğal kaynakların aşırı kullanılmasına ve kirliliğe sebep olan ya da çevreye zarar veren malların aşırı üretimine sebep olan sübvansiyonlar olabileceği gibi, çevre dostu üretimi destekleyici harcamalar da bulunabilir. Hükümetlerin ekonomik yapıları içerisinde bu denli öneme sahip kamu bütçelerinin çevreye duyarlı olarak hazırlanması çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi adına çok önemli bir adımdır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve seçili bazı AB üyesi ülkelerin bütçe sistemleri içerisinde çevre politikalarının ilke ve araçlarının uygulama olanaklarını değerlendirmek ve karşılıklı analizini yapmaktır. Dünyada genel kabul görmüş çevre sorunlarıyla mücadeleyle yönelik hükümetlerin bütçe araçları aracılığıyla yeşil bütçeler oluşturabilmesinde gerekli bütçe araçlarını açıklamak ve yeşil bütçe uygulayan ülkeleri uygulamalarıyla sunarak yeşil bütçeler hakkında bilgi vermektir. Özellikle politika araçlarının ekonomi literatüründe sıkça değinilen konu olması fakat bütçenin hem gelir hem de harcama kısmını çevresel açıdan ele alan çalışmaların az oluşu, tezin en önemli amacını oluşturmaktadır.

Çalışma teorik bir özellik taşımakta, uygulama örnekleri ve istatistiksel bilgilerle konu somutlaştırılmaktadır. Konuya yönelik araştırma yapılırken geniş çaplı kitap, makale ve tezlerden faydalanılmıştır. Elde edilen kaynaklar, çevre politikalarında ekonomik araçların kullanılmaya başlandığı yıllar göz önüne alınarak sınırlandırılmıştır. Dahası, uluslararası kuruluşların güncel raporlarına da yer vermeye özen gösterilmiştir. Konunun yeni olması ve dünya uygulamalarının farklılığı sebebiyle kapsamlı ortak kabul gören bir literatürün olmaması çalışmayı kısıtlayan en önemli nedenlerdir. Ülkemizde yeşil bütçelemeye yönelik yapılan çalışmaların neredeyse yok denecek kadar az olması sebebiyle, çalışmanın Türkçe literatürüne katkı sağlaması tahmin edilmektedir..

Çalışmanın birinci bölümüne çalışma boyunca sıkça kullanılacak olan çevre kavramının açıklanmasıyla başlanmıştır. Daha sonra ekonomi ve çevre arasındaki karşılıklı ilişkide ekonomiye yönelik faaliyetlerin çevre sorunları olarak dışa vuran sonuçlarına değinilerek dünya genelinde yaygın olarak görülen çevre sorunları açıklanmaya çalışılmıştır. Çevre sorunlarına yönelik ekonomik yaklaşımların varlığı aslında ekonomik sistemin sorunları kendi içerisinde çözemediğinin göstergesidir. Piyasa başarısızlığı olarak adlandırılan bu durumun iki hali olan dışsallıklar ve kamu malları açıklanarak bölüme devam edilmiştir. Piyasa başarısızlığının çözümü olarak ortaya konan çevre politikası ve ilkelerinden bahsedilerek, mevcut bütçe ve çevre ilişkisi çerçevesinde bütçenin nasıl yeşilleneceği açıklanarak bütçe içerisindeki ekonomik araçlardan hangilerinin kamu geliri sağlayan, harcama gerektiren ve tarafsız araçlar olduğu açıklanarak bölüm sonlandırılacaktır.

İkinci bölüm yeşil bütçe reformuna ayrılmıştır. Reformun teorik temelleri açıklanarak başlanan bölümde daha sonra reformun tarihsel gelişimi ve amacına değinilmiştir. Bölümde bütçenin iki önemli unsuru olan gelir ve harcama kısmında uygulanan ekonomik araçlardan detaylıca bahsedilmiştir. Bütçenin gelir yönünün yeşilleşmesinde en önemli faktör olan çevre vergileridir. Burada genel olarak verginin fonksiyonları ve çevre vergilerinin açıklanması, tarihsel gelişimi, çevresel vergi uygulamaları ve çevre vergilerinin ekonomik etkileri anlatılmaktadır. Ayrıca çevre vergilerinin ekonomi üzerinde bozucu etkileri bulunan vergi sisteminin düzeltilmesinde kullanılmasını savunan çifte yarar hipotezine yer verilmiştir. Daha sonra gelir sağlayıcı diğer araçlardan kirlilik vergisi ve harçlar açıklanmaya çalışılmıştır. Bütçenin harcama yönünün yeşilleşmesinde ise iki önemli faktör olan teşvik ve sübvansiyonlara değinilmiştir.

Emisyon azaltımı için yapılması gereken harcamaların finansman yükünü en aza indirmek ve inisiyatif sağlamak amacıyla teşviklerden faydalanılır. Teşvik amacıyla kullanılan en önemli araç ise sübvansiyonlardır. Devlet tarafından yapılan mali transferlerin çevreye hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabilmektedir. Genelde sübvansiyonlar piyasa aksaklıklarını ve gelir dağılımını düzenlemek için kullanılır. Fakat pratikte sübvansiyonlar her zaman teorideki gibi olmamakla birlikte bazı durumlarda hem çevresel hem ekonomiyi bozucu etkiler gösterebilir. Bölümün bu

kısımında genel olarak sübvansiyonlardan ve çevreye zararlı sübvansiyonların bozucu etkilerinden bahsedilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde, önceki bölümde teorik çerçevesi çizilen yeşil bütçe reformunun Türkiye’de ve seçili bazı AB üyesi ülkelerdeki uygulanabilirliği üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Özellikle ülkelerin çevre vergisi uygulamalarına öncülük etmiş ülkelerin arasından seçtiklerini önemle ifade etmek gerekir. Ülke incelemelerinde bütçelerinin gelir ve harcama kalemlerini kullanılan vergi ve benzeri mali yükümlülüklerle nasıl yeşillendirdikleri bu şekilde uygulanan reformun, ülkelerin çevre ve ekonomilerinde nasıl etkide bulunduğu belirtilmiştir. Türkiye’de ise ki çevre vergileri çevre politikasının bir aracı olarak kullanılmamakta hatta bir çevre vergi reformu kapsamına yönelik de uygulanmamaktadır. Çalışmanın bu noktasında çevre vergileri, ülkemizde çevre politikası kapsamında olmayarak vergi sistemi içerisinde, mali yönünün ağır basması açısından incelenecektir. Çevreye duyarlı bir bütçe reformu hazırlanırken seçili ülkeler ve Türkiye’nin mevcut vergi sistemleri karşılaştırılarak çevreyi korumaya yönelik bir yaklaşımın mevcut olup olmadığı sorusu bu kısımda cevabını bulacaktır. Çalışma, sonuç ve önerilerle bitirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EKONOMİ VE BÜTÇENİN ÇEVRE İLE İLİŞKİSİ

1.1. Çevre

Yaşadığımız yüzyılda hemen hemen her konuyla ilişki içerisinde olan çevrenin geniş kapsamlı olması sebebiyle genel bir tanımlaması bulunmamakta ve birden fazla alanda değerlendirilmesi yapıldığından ötürü birçok anlam içermektedir (Terzi, 2017: 22).Çevre denildiğinde kastedilen doğal ortam olup, canlıların hayatları boyunca iç içe buldukları cansız varlıkları da kapsayan dış ortamdır. Bahsedilen dış ortamda hava, su, toprak fiziksel elemanları; insan, hayvan, bitki ve diğer mikroorganizmalar ise biyolojik elemanları meydana getirmektedir (Şen ve Sağbaş, 2015: 421).

2872 sayılı Çevre Kanununun 2. Maddesinde çevre kavramı, “canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamı” olarak tanımlanmaktadır (Çevre Kanunu [ÇK], 1983: madde 2).

Çevre, kavramsal olarak birçok tanımla açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak kanunda belirtilen tanımın yanı sıra çevre, canlı varlıklarla birlikte cansız varlıkları da kapsamına alır. Çevreyi geniş anlamda özetleyecek olursak; insanların birbirleriyle ve başka canlı varlıklarla olan etkileşiminin ve hayatlarını devam ettirdikleri ortamdaki varlıklarla olan etkileşimlerinin tümü şeklinde açıklanabilir (Jamali, 2007: 19).Çevrenin önemi; yapılan tanımlamalar neticesinde insan, canlı veya cansız ayırt etmeksizin tüm varlıklar için yadsınamaz bir gerçektir. Çevrenin ve çevreye yük olmuş her türlü sorunun açıklanmasına ve araştırılmasına bu denli önem verilmesi, sorunlara çözüm getirilmesi adına alınan bütün önlemlerin, verilen kararların ve uygulanan politikaların meselenin önemini açıkça gözler önüne serdiği ortadadır.

1.2. Ekonomi ve Çevre İlişkisi

Ekolojik ve ekonomik sistem arasındaki ilişkide, meydana gelen her ekonomik etkinliğin ekolojik sisteme yönelik ve ekolojik sistemde meydana gelen her değişimde ekonomik sisteme yönelik birden fazla etkisi mevcuttur. Ekonomik sistem, iktisadi mal ve hizmetlerin imal ve harcama etkinliklerinin esas girdisi olan yenilenebilir ve yenilenemeyen kaynakları ekolojik sistemden üzerinden elde etmektedir. Ekonomik aktiviteler sonucunda meydana gelen her türlü atık

ekolojik sisteme bırakılmaktadır. Günümüzde, ekonomik sistemin hızla gelişmesi, ekolojik sistemin üzerindeki yükü gün geçtikçe arttırmaktadır. Sistemlerin karmaşık ilişkisinin çevre sorunları olarak ortaya çıkışı, ekolojik sistemin kalitesi ve sürdürülebilir kavramının ekonomik sistemin hedeflediği refah seviyesinin gerçekleştirilmesinde ciddi bir engel oluşturmaya başlamıştır. Bu yüzden, refah artışını hedeflemiş her çeşit ekonomik politikanın, çevre ve ekonomi kavramlarını bir arada değerlendirmesi gerekmektedir (Dağdemir, 2015: 7).

1.2.1. Ekonomi ve Çevre Arasındaki İlişkiler

Toplulukların ekonomik performansını kökten değişikliğe uğratan ve uzun soluklu ekonomik büyümeyi muhtemel duruma getiren iki köklü değişim çerçevesinde çevre ve ekonomi ilişkisi değerlendirilebilir. Bu iki değişimden ilk önce, M.Ö. 8. binyılda meydana gelen ve başta avcılık ve toplayıcılıkla hayatını devam ettiren insan topluluklarını çiftçi ve çoban toplumlarına çeviren tarım devrimidir, denilebilir. Diğer değişim ise, 18. yüzyılda meydana gelen dünyanın tarımla uğraşan nüfusunu iki yüzyıllık zaman diliminde köklü bir dönüşümle azaltarak bireyleri artan değerlerde hizmet ve mamul mal üreticisi haline getirmiş olan sanayi devrimidir.

Ekonomi ile çevre arasındaki etkileşimi sanayi devrimiyle birlikte artış gösteren ve güçlendiren gelişme, temel enerji gereksinimlerinin karşılanması amacıyla fosil yakıt kaynaklarının tüketilmeye başlanması olmuştur. Şehirlerin gelişimi, fosil yakıtların kullanılması ve sanayileşme ile mili düzeyde başlayan, sonrasında evrensel seviyede artan üretim ve daha geniş ölçekli ticaretin etkisiyle sanayileşmiş dünyada zenginliğin gittikçe artmasına neden olmuştur. İnsan gereksinimlerinin giderek arttığı ve çeşitlendiği bir ortamda gerçek gereksinimler yanında yapay gereksinimlerin de yaratıldığı bir tüketim toplumuna sürüklenen insanlık, daha fazla üretimi ve kaynak dağılımını teşvik ederek ekolojik sisteme taşıyamayacağı bir yük getirmiştir (Dağdemir, 2015: 9).

Çevre kirliliğinin ekonomik büyüme ile de ilişkisi olduğu söylenebilir. Çevre kirliliği; refah seviyesini yüksek seviyeye ulaştırma hedefindeki ki toplumların, bu hedefi gerçekleştirirken, giriştikleri üretim ve tüketim aktiviteleri esnasında çevreye yönelik değerleri dikkate almayan davranış ve düşünceleri neticesinde meydana gelmektedir (Sencar, 2007: 29). Ekonomi, çevresel kaliteyi şekillendiren bir unsurdur. Ekonomik büyümeye bağlı olarak farklı gelişmişlik seviyelerine sahip ülkelerde, farklı çevre tahribatı sonuçları ortaya çıkmaktadır (Akar, 2012: 213).

Doğal kaynak sıkıntısı nedeniyle sanayinin büyüme oranının düşmesi beklenmektedir. Büyümeyi çevreye zarar vermeden sağlamanın yolları bulunmalıdır. Çevreye yönelik önlem alınmadığı takdirde büyüme devam ettirilirse bu durumun, dünyayı sona doğru getireceği düşünülmektedir (Dinler, 1997: 517). Büyümenin toplumsal bedeli ise çevre sorunlarıdır. Büyümeye bağlı olarak serbest mal olarak adlandırılan doğal kaynaklar tükenme seviyesine

ulaşmıştır. Akarsular, göller, denizler kirlenmiş, ormanlar tahrip olmuş, bitki ve hayvan çeşitleri azalmaya başlamış, hava kirliliği toplu ölümlere neden olacak boyutlara erişmiştir (Dinler, 1997: 516).

Çevre sorunlarının geçmişten günümüze ekonomik faaliyetlerin artmasıyla paralel olarak artış gösterdiğini söyleyebiliriz. Doğal kaynaklarda tıpkı emek, sermaye ve girişimci gibi üretim faktörlerinden biridir. Dolayısı ile insanoğlu üretim ve tüketim faaliyetleri esnasında, doğal kaynakların tahribatına ve dahası yok olmasına neden olmuş ve böylece doğal kaynakların sınırsız olmadığı sonucuna varılmıştır. Ekonomik kavramlardan biri olan ve bir seçim yapılırken vazgeçilmesi gereken ikinci en iyi alternatif olarak tanımlanan alternatif maliyet kavramı çevre sorunları ile ilişkilendirilmektedir. Şöyle ki; bozulmamış bir çevre için ona alternatif olan bazı üretimlerden vazgeçilmek zorundadır. Yani bazı durumlarda çevre ve üretim arasında bir seçim yapılmalıdır. Özellikle gelişmemiş ekonomilerde üretim daha ön planda görüldüğü için, çevreyi korumanın alternatif maliyeti nispeten daha yüksektir ve bu durum çevre sorunlarının önemli sebeplerinden biri olarak gösterilebilir (Demir, 2017: 48-49).

İktisat bilimine göre serbest mal; üretimleri için bir çaba harcanmayan, tüm ihtiyaçları karşılayacak şekilde bol miktarda bulunan ve fiyatı olmayan mallardır. Günümüze kadar ise doğal kaynakların sınırsız olduğu ve doğal kaynakların serbest mal olduğu düşüncesi ekolojik dengenin bozulmasına yol açan ve şuan ki çevre sorunlarının temelini oluşturan önemli bir sebeptir. Çevre ve ekonomi ilişkisi iktisadi büyüme konusunda da önemli bir yere sahiptir. Çevresel sorunların kamu ve özel kesimin harcamalarını arttırmak suretiyle çözüme kavuşturulmasının ekonomik büyümeyi desteklediği yönünde bir düşünce oluşmuştur. Ancak bazen çevre sorunları, beraberinde getirdiği ekonomik büyümeden daha fazla harcamaya yol açabilmektedir. Ayrıca çevre sorunlarına yönelik kamu ve özel kesim kaynaklarının kullanılması bu kaynakların daha verimli alanlarda kullanılmasını da engellemektedir (Demir, 2015: 49).

1.2.2. Çevre Sorunlarının Kaynakları

Tanımlamalar neticesinde çevre, “organizmaların diğer organik ve inorganik faktörlerle etkileşim içerisine girerek canlılıklarını devam ettirdikleri her türlü ortamdır”, şeklinde ifade edilebilir. Yapılan kavramlarda ki etkileşimin bozulması neticesinde çevrenin dengesi bozulur, bozulan dengenin sonucunda ise çevre sorunları meydana gelmektedir. Yapay çevre oluştururken insanların doğal çevreye yönelik müdahaleleri sonucunda meydana gelen ve çevrenin fiziksel öğeleri olan hava, su, toprak, yer altı kaynakları gibi öğelerin kalitesinde oluşan azalma çevre sorunlarına yol açar (Tanrıvermiş, 1997: 303).

Çevre sorunlarının doğa ve insanlar üzerindeki olumsuz etkilerinin son zamanlarda ortaya çıkmasından kaynaklı olarak son yıllara kadar çevre sorunları ile ilgili fazla bir çalışma yapılmamıştır. Nitekim yapılan araştırmalar gösteriyor ki yer kürede var olan çevre kirliliğinin yarısının, son 35 yılda oluştuğu yönündedir. Çevreye yönelik sorunlarının en önemli sebeplerinin başında sanayileşme gelmektedir. Sanayileşme endüstri gelişimine bağlı olarak teknolojinin, ekonominin ve ülkelerin gelişmesi olarak düşünülmekte hatta bir gelişmişlik göstergesi olarak temel alınabilmektedir.

Ancak dünyamızda sanayileşme doğal kaynakları kullanarak gelişme gösterdiğinden sanayileşme ile birlikte doğal kaynakların tahrip edilmesi de bir gerçektir. Çevre sorunlarına sebebiyet veren önemli nedenlerden birisi de, hızlı nüfus artışıdır. Dünya ülkeleri arasında en yüksek nüfus artış oranına sahip ülkemizin, TÜİK'in yaptığı nüfus tahminlerine göre, nüfusunun 2050 yılında neredeyse 94 milyona çıkması beklenmektedir. Durum gösteriyor ki, ülkemizin bugün nasıl ki nüfus kaynaklı çevre sorunlarıyla karşılaşıyorsa, gelecekte de nüfus kaynaklı çevre sorunlarıyla karşılaşacağı yönündedir (Demir, 2017: 3-4).

Çevre sorunlarına neden olan en önemli etmenlerden biri de katı atıklardır. Katı atık; “evsel, ticari ve endüstriyel işlemler neticesinde meydana gelen ve işe yaramadığı düşüncesi ile çevreye bilinçsiz olarak bırakılan, fakat çevre ve insan sağlığı açısından önlem alınmadığı durumlarda kötü neticeler meydana getiren maddeler”, olarak tanımlanmaktadır (Aksu, 2005: 40).Çevre sorunlarına yol açan atıkların, geri dönüşümünün sağlanması enerji kaynaklarının daha verimli olmasını sağlayarak tasarrufların artmasına da yardımcı olmaktadır. Örnek verilecek olunursa; Amerika'da ofis mobilyası üreten Herman Miller sattığı mobilyaları geri alıp işleyerek tekrar satmaya başlamıştır. Bu şekilde Miller, hem hammaddeyi ucuza getirerek önemli maliyet tasarrufu sağlamış hem de birçok ağacın kesilmesini önlemiştir (Aydın ve Bedük, 2010: 406).

Günümüzde çevre sorunları, küresel bir boyut halini almış ve ülkelerin üstesinden glemeyeceği kadar genişlemiş bir konudur. Küresel kirlenme, bu sorunların en başında yer almaktadır. Dünyamızı en fazla kirleten ülkeler; ABD, Çin ve Hindistan iken, kirliliğe maruz kalanlar ise tüm dünyadır. Bu sebeple çevre sorunları sadece gelişmekte olan veya gelişmiş ülkelere ilişkin değil tüm ülkelere ilişkin ortak meseledir. Ancak sorunların üstesinden gelmenin yolu da küresel karşılıklı işbirliğinden geçmektedir (Şen ve Sağbaş, 2015: 423).

1.2.3. Ekolojik Sistemin Ortaya Çıkardığı Çevre Sorunları

Çevreye ilişkin sorunlar doğrudan ya da dolaylı olarak evrensel nitelik taşımaktadır ve birbirlerinden bağımsız olarak görülemezler. İnsanoğlunun karşı karşıya kaldığı çevre sorunları ilki hava, toprak, su kirliliği olarak açıkça söylenebilir (Can, 2013: 7). Son yıllarda daha çok gündeme

gelen küresel ısınma ve iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin azalması ve çölleşme de diğer önemli çevre sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.3.1. Çevre Kirliliği

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 2.maddesinde ise çevre kirliliği, “çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etki” olarak tanımlanmıştır (ÇK, 1983: madde 2).Toplu yerleşim yerlerinde özellikle de kentlerde artan nüfus yoğunluğuna, çarpık kentleşmeye, bilinçsiz ve umursamaz sanayileşmeye ve teknoloji kullanımına, ulaşım, göçe kadar çok geniş yelpazedeki bir dizi unsur ekosistemi tehdit etmekte, bozulmasına neden olmakta ve çok ciddi çevre sorunlarını ortaya çıkarmaktadır.

Çevre sorunlarının ortaya çıkardığı temel olgu ise, çevre kirliliğidir. Çevre kirliliği denildiğinde tabiatın temel fiziksel unsurlarını teşkil eden havada, suda ve toprakta negatif etkilerin meydana gelmesi sonucu oluşan ve önceliği insanlar olmak üzere hem canlı hem de cansız varlıklar üzerinde yapısal zarar neden olan, bozucu nitelikteki yabancı maddelerin tabiatın fiziksel unsurlarına karışması kastedilir (Şen ve Sağbaşı, 2015: 421).

1.2.3.1.1. Hava Kirliliği

“Belirli bir kaynaktan atmosfere bırakılan kirleticilerin, havanın doğal bileşimini bozarak, onu canlılara veya eşyaya zarar verecek bir yapıya dönüştürmesine”, hava kirliliği denmektedir (Keleş ve Hamamcı, 2009: 97). Özellikle sanayi devriminin etkisiyle enerji üretiminin yoğunlaşması, hava kirliliğini arttırmıştır. Pek çok ülkede yaşanan hava kirlenmesi örneğinden biri,1952 yılında Londra’da meydana gelmiştir. Londra’da sanayi kirliliğinden, özellikle kükürtdioksit ve partikül fazlalığı dolayısıyla 4000 kişi hayatlarını kaybetmiştir (Görmez, 2007: 32).

Hava kirliliğinin sadece insanlar için değil, diğer canlılar için de zararlı etkileri mevcuttur. Gerek dünyada gerekse ülkemizde bitkilerin maruz kaldığı hava kirliliğine karşı direnme gösteremeyip verim düşüşüne uğradığı veya kuruyup yok olduğuna dair birçok örnek vardır. Örneğin; 1945 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Tennessee eyaletindeki Copperhill Bakır İşletmesi, kısa bir zaman içerisinde çevrenin bitki örtüsünü yok etmiş, fabrika faaliyetlerini durdurduktan sonra bile çevre ekolojisi hala eski haline kavuşamamıştır. Benzer etkiler Murgul Bakır İşletmeleri civarında da yaşanmıştır. Muğla-Yatağan Termik Santrali çevresinde salınan zararlı gazın etkisi ile kitle halinde ağaç kurumaları meydana gelmekte ve kuruyan ağaçlar böcek, mantar vb. hastalıklara yataklık etmemesi için zorunlu olarak süratle kesilmektedir (Can, 2013: 8-9).

1.2.3.1.2. Su Kirliliği

Güneşin sağladığı enerji sayesinde dünya üzerindeki sular, devamlı bir döngü halindedir. İnsanlar, ihtiyaçları gerekli olan suyu bu döngüden temin eder ve kullandıktan sonra yine aynı döngüye geri verirler. Bu süreç zarfında suya karışan moleküller, suyun hem fiziksel, hem kimyasal hem de biyolojik özelliklerinde değişikliğe yol açarak “su kirliliği” olarak isimlendirilen durumu ortaya çıkarmaktadır. Oluşan su kirliliği, gerekli temizlik işlemleri yapılmadığı ve gerekli diğer önlemler alınmadığında içerisinde bulunduğu döngüye ciddi zararlar verir. Döngünün her bir zinciri bu kirlilikten olumsuz etkilenmektedir. Başta insanlar olmak üzere tüm canlıların yaşamı tehlike altına girer. Genel olarak bölgesel nitelikte görülen su kirliliğine, daha çok yerel müdahaleler gerekmektedir. Ayrıca, küresel anlamda ciddi tehdit oluşturan su sorunları da mevcuttur. Taban suyu seviyelerinde görülen düşüş, nehirlerde meydana gelen kurumalar ve su kıtlığı evrensel nitelikte tehdit oluşturan önemli küresel çevre sorunlarından (Canpolat, 2009: 8-9).

Lağım suları ve sanayi suları su kirliliğini oluşturan faktörlerin başında gelmektedir. Deniz kenarındaki bitki ve alglerin yok olmasına neden olan en önemki kirleticiler ise; petrol ve ev atıkları, nükleer atıklar ve katı sanayidir. Bu sebeptendir ki deniz kirliliğini oluşturan en önemli faktör, yerleşim yerlerinin deniz kenarlarında bulunmasıdır.

Örneğin İngiltere’de günde yaklaşık 1,5 milyar litre atık, yerleşim yerlerinin etrafında denize verilmektedir. Ayrıca tarım da, su kirliliğinin başlıca kaynaklarından biri olarak gösterilmektedir. Tarımsal uygulamalar esnasında sulara yayılan tarım ilaçları organizmalarını ve insan sağlığını olumsuz yönde etkilemekte, gübre sızıntıları suların besin bakımından zenginleşmesini sağlayarak, organizmaların sayıca artmasına ve diğer canlıların yaşamlarını yok etmesine sebep olmaktadır. Erozyon da su kirliliğini arttıran temel öğedir. Bu sebeple toprak erozyonunu engellemek ayrıca su kirliliğini engellemek demektir (Jamali, 2007: 26-27).

1.2.3.1.3. Toprak Kirliliği

İnsan faaliyetleri sonucunda toprağın tabii yapısında meydana gelen bozulma, toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik bileşiminin olumsuz açıdan değişmesi, toprağın özelliği gereği faydalı kullanılabilirliğinin azalması veya yerinde kullanılmaması şeklinde ifade edilebilir (Karpuzcu, 2009: 331). Toprağın kirlenmesine ve bozulmasına, tükenmesindeki en önemli olaylar; erozyon, endüstriyel atıklar, tarımsal ilaçlar, tarım alanlarının arıtmasız atık sularla sulanması, hatalı gübreleme, kentsel atıklar, yanlış yapılaşma ve radyoaktif kirlenme şeklinde belirtilebilir (Karakuzu, 2010: 34).

Ülkemizde yaşanan çevre sorunları içerisinde en eskisi olarak bilinen, toprak kirlenmesidir. Erozyon, kirliliğin birinci nedenidir. Türkiye’nin topraklarının %66’sının erozyonlu oluşu fakat

geri kalan kısmının normal vaziyette olduğu düşünülürse, meselenin durumu daha iyi anlaşılacaktır. Yaşlılık ve çoraklık ise, ikinci bir sebeptir. Toprağa yapılan rast gele gübreleme de kirliliğe yol açan bir diğer sebeptir. Tüm bu saydıklarımızın dışında sanayi atıkların toprağa verilmesi, özellikle sanayi yeri seçiminin yanlış yapıldığı zamanlarda ciddi boyutlarda kirlenmelere neden olmaktadır (Görmez, 2007: 44).

Sıraladığımız tüm bu kirlilik türleri teknolojik gelişme, yerkürede nüfus artışının beraberinde getirdiği nüfus yoğunluğu ve insanoğlunun bilinçsizliği, umursamazlığı ve acımasızlığı ile birleşince çevre sorunları her geçen yıl daha da artmaktadır. Ekosistemi ve dolayısıyla başta insanoğlu olmak üzere bütün canlıları tehdit eder hale gelen tüm bu çevre sorunlarının üstesinden gelebilmek ve gelecek kuşaklara daha yaşanabilir ve temiz bir ortam bırakabilmek adına çevrenin mutlaka üzerinde tahribat yapan unsurlardan korunması gerekir (Şen ve Sağbaş, 2015: 423).

1.2.3.2. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği

İnsanların gerçekleştirdikleri faaliyetler neticesinde atmosfere salınan bazı gazların (karbondioksit, su buharı, metan gibi) neden olduğu sera etkisiyle, yeryüzündeki ortalama sıcaklık artış gösterir buna da küresel ısınma denir. Yeryüzünde yansıyan ışınlar atmosferde bulunan gazlar tarafından tutulmakta ve dünya bu şekilde ısınmaktadır. Işınların atmosferde bulunan bu gazlar tarafından tutulmasına sera etkisi denilmektedir. Atmosferde bu gazların miktarında meydana gelen artış yer küredeki ısınmayı büyük oranda arttırmaktadır (Terzi, 2017: 26). Küresel ısınmaya bağlı olan sıcaklık ve yağış miktarındaki değişiklikler, iklim bölgelerini tarıma ve ekosistemlere zarar verecek biçimde kutuplara doğru yüzlerce kilometre hareket ettirmektedir. Buna bağlı olarak besin üretimi, ekvator ve tropik bölgelerde düşebilmekte, kutupların yakınlarında mevsimler uzayabilmektedir. Flora ve fauna yok olarak, mevcut ekosistemlerin yapısı değişmektedir (Jamali, 2007: 30-31).

1.2.3.3. Çölleşme

Dünyada, sıcaklık dengesinin bozulması ile aşırı ısınma ve aşırı soğuma olgusu ortaya çıkmakta, yağışın düşük düzeyde kaldığı bölgelerde ve ısınmanın gece ve gündüz arasında çok farklı değerlere ulaştığı bu gibi alanlarda çölleşme meydana gelmektedir. Ekosistemleri ortadan kaldıran en yaygın oluşum çölleşmedir. Esasen çöl de bir ekosistemdir. Çünkü çöl ortamında da sınırlı olarak belirli türler hayat bulabilmektedir. Bir ekosistem olarak çöl, “bitki örtüsünün seyrek olduğu, aşırı kurak geniş karasal alanlar” olarak tanımlanmaktadır. Çölleşmenin en belirgin özelliği kuraklıktır. Kuraklıklar, yaz sıcaklığının fazla oluşu, şiddetli buharlaşma ile aşırı su kaybı, yağış rejimindeki düzensizlikten kaynaklanmaktadır. Tarımsal suyun eksikliği ile tarımsal verim düşmekte, doğal bitki örtüsü büyük tahribata uğramaktadır (Jamali, 2007: 32).

1.2.3.4. Biyolojik Çeşitliliğin Azalması

Çevre ve Şehircilik Bilim ve Mevzuat Terimleri Sözlüğüne göre biyolojik çeşitlilik; “Organizmaların çeşitlerinin alan ya da hacim birimi başına sayısı, belli bir zamanda belli bir yerdeki türlerin bileşimidir.” Dünya’daki canlı veya cansız tüm varlıklar biyolojik çeşitliliği oluşturmaktadır ve insan hayatının devamı için bu çeşitliliğe ihtiyaç vardır (Terzi, 2017: 29).

Yeryüzündeki biyolojik çeşitlilik hızla tahrip edilmekte ve zaman geçtikçe yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bunun neticesinde ise yakın bir gelecekte insanoğlunun ciddi anlamda gıda ve su sorunu ile karşılaşacağı hatta bu sebeple su savaşlarının yaşanacağı bilimsel gerçeklerle savunulmaktadır. Biyolojik çeşitliliğin azalmasında ve varlığının olumsuz yönde etkilenmesinde diğer tüm sorunlarda olduğu gibi insan faktörü başlıca yer almaktadır.

Biyolojik faaliyetleri yok eden insan faaliyetleri başında avlanma gelmektedir. Nesli tükenmekte olan canlı türlerinin en büyük düşmanı sınır tanımayan avlanmadır. Ayrıca faydalı gibi gözüken diğer faaliyetlerde biyolojik çeşitliliği ortadan kaldırmaktadır. Örneğin haşere ilaçlarının kullanımı, haşerelerin direncini arttırarak daha tehlikeli kimyasal maddelerin kullanılmasına yol açmakta, bu durum da haşerelerin tabii düşmanları olan diğer organizmaları öldürerek haşere sayısının artmasına neden olmaktadır (Jamali, 2007: 34).

1.2.4. Çevre Sorunlarının Ekonomik Nedenleri

Çevre sorunları yeni bir olay değildir. İnsan temel gereksinimlerini karşılamak için daima doğadan yararlanmış, doğaya bıraktıklarıyla da çevreye zarar vermiştir. Fakat dünya nüfusundaki hızla artış, ekolojik sistemlerin yok olmasıyla sonuçlansa da ekili tarım yapılan alanların sürekli genişletilmesi ve teknolojinin gelişimiyle yüksek düzeyde sanayileşmiş toplumların doğuşu gibi gelişmeler neticesinde çevre sorunlarının kapsamı büyümüş, gittikçe karmaşık bir hale bürünmüştür (Dağdemir, 2015: 25).

1.2.4.1. Nüfus Artışı

Son elli yılda nüfus, çevre için oldukça önemli bir problem teşkil etmektedir. Nüfus artış hızının geçmiş dönemlerde yavaş oluşu çevre üzerinde günümüzdeki kadar baskı oluşturmamıştır. Sebebi ise, 1950 yılına gelinceye kadar ki süreçte geçen 500.000 yılda geline nüfus düzeyi son elli yılda meydana gelen nüfus artışına eşittir ve durum gittikçe kötü bir hal almaktadır. Nüfusun bu denli büyümesi, zorunlu kaynakların üretim olanağında ciddi olumsuzluk yaratacaktır. Nüfusun artması ile birlikte insan başına düşen orman alanı ve gıda miktarının %10-30 azalacağı tahmin edilmektedir. Nüfus artışının neredeyse tamamı üçüncü dünya ülkelerinden kaynaklanmaktadır. Üçüncü dünya ülkelerindeki yiyecek ve temiz içme suyu yetersizliği diğer pek çok sorunu da

beraberinde getirmektedir. Nüfusun çoğalmasına sebep olan önemli bir etken teknolojik gelişmedir. Özellikle tıp ve gıda alanındaki gelişmeler, insan ömrünün uzamasına ve nüfusun çoğalmasına sebebiyet vermektedir (Jamali, 2007: 35).

1.2.4.2. Enerji Kullanımı

Çevre kirliliğinin temelinde mikro ekonomik açıdan meydana gelen üretim-tüketim ilişkisi; ekonomik büyüme ve endüstrileşmeyle doğal kaynakların üretimde girdi olacak şekilde kullanılmasıyla meydana gelirken, makroekonomik açıdan ise büyüme-kalkınma ilişkisi; üretimin artmasıyla artan enerji kullanımının çevreye zararlı emisyon ve atık bırakımını hızlandırmasıyla ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin kısa vadede ekonomik kazanç sağlama tasarıları çevre kalitesine daha az önemsemiş bunun sonucunda, ekonomik araçlar için ekolojik sistem tahrip edilmiştir (Terzi, 2017: 33).

İklim değişikliğini önleme gayreti, fosil yakıt kullanımını azaltma, iklim değişikliğine etkisi çok daha az olan veya hiç olmayan başka enerji kaynaklarının kullanılmasını gündeme getirmektedir. Bu durumda, insanlığın önüne başka bir kısıtlama çıkmaktadır. Yeryüzünde var olan enerji kaynakları, sürdürülebilir bir gelişme açısından, yeterli olmadığı gibi coğrafi bölgeler ve ülkeler arasında da düzenli bir şekilde dağılımı sağlanmamıştır.

Bu sebeple enerjiye ve diğer tabii kaynaklara karşı rekabet ve mücadele, çevre krizinin aslında bir enerji krizi olduğunu göstermektedir. Doğal kaynakların sınırsız olmaması yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının arayışını başlatmıştır. Çevreyi temizlemek için yapılan faaliyetlerde de enerji kullanılacağından ısı açığa çıkarmayan yüksek verimli, temiz enerji kaynaklarının kullanılması önemlidir (Jamali, 2007: 39-40).

1.2.4.3. Kentleşme

Tarihsel olarak günümüzden yaklaşık beş bin yılı aşkın süre önce Mezopotomya'da ortaya çıkan ve özellikle diğer temel çevresel sorun olarak görülen kentleşme, hammaddelere, su kenarlarına ve ormanlık bölgelere yakınlığı gibi ekonomik ve sosyal gerekçelerle ortaya çıkarken günümüzde, nüfus artışı ve sanayileşmenin etkisiyle ortaya çıkarak birçok çevre soruna neden olmaktadır (Canpolat, 2009: 17).

Kentleşmenin en belirgin özelliğinden biri görülen nüfus artışıdır. Böyle bir durumda çevre açısından ele aldığımızda, eğer kentlerde bulunan çevre koruma hizmetleri artan nüfusu kaldıramayacak ölçüde geride kalırsa çevre kirliliği kaçınılmazdır. Kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar şu şekilde sayılabilir: hava, su, gürültü kirliliği, toprağın çokça kullanılması, evsel ve sanayi kökenli atık sular, katı atıkların taşınması, barınma sorunları, sağlıklı suya erişimde

sıkışıklık, altyapı sorunları, plansız kentleşme, trafik sıkışıklığı. Ayrıca kentleşme, tarihi kentsel dokuyu ortadan kaldırarak, ormanların tahribi, çölleşme, toprak erozyonu gibi sorunlara yol açabilmektedir (Yapıcı, 2015: 21).

Kentleşmenin sanayi açısından yer seçimi ile de ilgisi vardır. Özellikle büyük şehirler ve çevresinde toplanan sanayi kesimi buralardan işgücünü temin edebilmektedir. Kaçak yapılaşma, tarım topraklarının amaç dışı kullanılarak arazilerin doldurulması, ormanların yapılaşma uğruna yok edilmesi sadece çevre kirliliğine değil tarihsel ve kültürel zenginliğin de zarar görmesine neden olmaktadır. Özellikle iç ve dış turizmin gelişmesine paralel olarak, turistik yörelerde oluşan plansız yapılaşmanın beraberinde getirdiği çöp ve kanalizasyon sorunları ile tabii güzelliklerin yok olmasına ve turizmin olumsuz yönde etkilenmesine yol açmaktadır (Jamali, 2007: 38-39).

1.2.4.4. Yoksulluk

Yoksulluk kavramının mevcut karmaşık yapısı, çevre sorunları ile olan çift taraflı neden sonuç ilişkisiyle bağdaştırılmaktadır. Çift taraflı etkileşim; küresel çevre sorunlarının ana etmenlerinden birisinin küresel yoksulluk olması iken, ayrıca çevre sorunlarının da küresel yoksulluğa sebep oluşudur. Doğal kaynaklar üzerinde baskı yaratan yoksulluk, çevre sorunlarına sebep olurken, çevre sorunlarını azaltma gayesi de yoksulluğa sebep olmaktadır. Doğal kaynaklar üzerindeki baskı zengin sanayi sektörlerinin aşırı tüketimiyle alakalı olsa da, yoksulluğun etkisi yok sayılmayacak durumdadır.

İnsanların hayatta kalabilmek ve yaşamını devam ettirmeleri için ormanları tahrip etmeleri, mera alanlarını yok ederek, toprağın ve suyun yanlış ve aşırı kullanması gibi sorunlara neden olarak yoksulluk kavramı, en az sanayileşmenin ortaya çıkardığı baskı kadar tehlike oluşturmaktadır (Canpolat, 2009: 19).

1.2.5. Çevre Sorunlarına Yönelik Ekonomik Yaklaşımlar

İktisat bilimini başlarda çevreyi, “serbest” mal olarak kabul etmiş bu anlayış çerçevesinde çevre sorumsuzca tüketilerek, sorunlar maliyetlere katılmamıştır. Fakat çevrenin gitgide azalan bir kaynak olduğu anlaşılınca çevre de ekonomik çözümlere konu edilmiştir. Bir malın veya hizmetin üretimi piyasa şartlarına bırakıldığında bu mal veya hizmetin piyasada toplum yararını en yüksek seviyeye çıkaracak şekilde üretilmemesi piyasa başarısızlığı olarak adlandırılır. Buna sebep olan iki önemli faktör dışsallıklar ve kamusal mallardır (Can, 2016: 59).

1.2.5.1. Piyasa Başarısızlığı

Tam rekabet koşullarının sağlandığı piyasalarda kaynak dağılımında etkinlik sağlanmaktadır. Fakat günümüzde tam rekabet piyasaları etkin bir şekilde işlememekte ve rekabetten sapmalar meydana gelmektedir. Fiyat mekanizmasının eksik çalışmasıyla bazı mal ve hizmetler bu piyasalarda üretilmemekte veya yetersiz üretilmektedir. Kaynak dağılımında etkinliğin sağlanamaması halinde piyasalar çalışmamakta veya zıt yönde çalışmaktadır. Bu duruma piyasa başarısızlığı (market failure) denilmektedir. Piyasa başarısızlığı olduğu piyasalarda kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması için devletin müdahalesi gerekmektedir (Uzel, 2017: 12).

1.2.5.1.1. Piyasa Başarısızlığının Nedeni Olarak Dışsallıklar Teorisine Dayalı Yaklaşım ve Kamu Malları Yaklaşımı

Ekonomi bilimi, ilk başlarda çevrenin meydana gelen kirliliğini kendi içerisinde özümseyeceğini kabul etmişti. Fakat daha sonra, çevrenin özünde gittikçe kıtlaşan bir kaynak ve bu bağlamda “ekonomik” bir mal olduğu, bu nedenle “serbest” bir mal gibi sorumsuzca tüketilmesinin önemli sorunlar meydana getirdiği anlaşılmıştır. Günümüzde ise çevre sorunlarını açıklayan ve çözüm önerileri getiren bilimsel çalışmalarda genellikle “dışsallıklar” ve “kamusal mallar” teorileri açısından yaklaşılmaktadır (Can, 2013: 29-30).

Dışsallıklar Teorisine Dayalı Yaklaşım: Dışsallık kavramının birçok tanımı yapılmıştır. Üzerinde en çok bileşenlerinden birisi şöyledir: Üretim ve tüketim sonucunda dış fayda doğarsa pozitif, dış zarar(kayıp)doğarsa negatif dışsallıktan söz edilir. Burada sözü geçen fayda ve zararlar tamamen piyasa dışıdır (Fındık, 2010: 28).

Dışsallıklar, “üreticilerin ya da tüketicilerin aldıkları kararlarla, ekonomideki diğer üretici ya da tüketicileri, piyasa fiyatı dışında, olumlu ya da olumsuz etkilemelerini”, ifade eder. Bir karar biriminin bir başka karar birimine doğrudan sağladığı yarara veya doğrudan yüklediği maliyete dışsallık denir. Üretimde ve tüketimde dışsallık olmak üzere iki grupta incelenen dışsallık kavramının ve her iki grubundaki dışsallıklar da pozitif veya negatif durumda olabilirler.

“Bir firmanın başka bir firmaya veya tüketiciye doğrudan sağladığı yarara üretimde pozitif dışsallık; bir firmanın başka bir firmaya veya tüketiciye doğrudan yüklediği maliyete üretimde negatif dışsallık”, denir. Elma üreten bir çiftçinin bal üreten komşusuna yarar sağlaması üretimde pozitif dışsallığa, atıklarını nehire döken bir sanayi kuruluşunun nehirde balık tutan üreticilere yüklediği maliyet ise üretimde negatif dışsallığa örnek gösterilebilir. Bir tüketicinin bir başka tüketiciye veya firmaya doğrudan sağladığı yarara tüketimde pozitif dışsallık; bir tüketicinin bir başka firma veya tüketiciye yüklediği maliyete ise tüketimde negatif dışsallık adı verilir. Dışsallıkların olduğu bu durumlarda tam rekabetçi denge etkinliği sağlanamaz (Öztürk, 2007: 127).

Dışsallıkların nedeni, özel yarar ile sosyal yararın ve özel maliyet ile sosyal maliyetin birbirinden farklı olmasıdır. Dışsallığın olduğu durumda tam rekabet koşullarının önerdiği marjinal maliyet-marjinal fayda eşitliği söz konusu olmamakta ve dolayısıyla bu kurala göre yapılan üretim ve tüketim optimallikten uzak olmaktadır (Öztürk, 2007: 126). Çevremizde meydana gelen her üretim ve tüketim faaliyetinin sonucu, pozitif veya negatif dışsallık meydana getirmektedir. Her olumsuz dışsallığın, etkilenen tarafa bir maliyeti söz konusudur. Bu durum dışsal maliyet kavramını ortaya çıkarmaktadır (Duran, 2010: 23).

Bir fabrika, ürettiği ürünün maliyetini hesaplarırken, üretim faktörlerine yaptığı ödemeleri hesaba katar. Çıkan sonuç üretimin özel maliyetidir. Oysa üretim esnasında havaya ve çevredeki suya bırakılan, zehirli atıklar çevredeki insanların sağlığını olumsuz yönde etkileyerek ilave sağlık harcamalarına neden olurken, kirlettiği akarsu ve göller nedeniyle başkalarının gelirleri azalacaktır. Hatta çevrede bulunan turizm işletmesinin bu kirlilikten etkilenerek müşteri kaybetmesi sonucunda gelirlerinde bir azalma olabilir. İşte fabrikanın üretim maliyetine çevreye verdiği bu zararlar ilave edildiğinde, ürünün gerçek maliyeti olan “sosyal maliyeti” ortaya çıkar (Dinler, 1997: 273).

Negatif dışsallıklar en fazla çevrede görülmektedir. Çevre açısından dışsallığa basit fakat çarpıcı bir örnek Amerika'nın New York eyaletinde yaşanmıştır. New York'ta 1890 yılında bir kanal yapımına başlanmış ancak ekonomik durgunluk sebebiyle kanal yapımına 1940 yılına kadar ara verilmiştir. Bu tarihten itibaren kimyasal ürün konusunda faaliyet gösteren bir şirket kanalın tamamlanması için gereken çok cüzi bir maliyet karşılığında kanalın kullanım hakkını almıştır. Şirket, kanalı kimyasal atıklarının uzaklaştırılması amacıyla 1942-1952 tarihleri arasında kullanmış ve 21.000 ton atık bu kanala bırakılmıştır.

Fakat bırakılan atık, çevrenin emici kapasitesinin üzerine çıkmaya başlamış ve yer altı ve yer üstünde zehirli maddelerin oluşmasına yol açmıştır. Bölge sakinlerinin şikâyeti üzerine kanal 1953 yılında kapatılmıştır. Fakat sebep olunan kirlilik yer altı sularına karışmış ve 1970'lerin ortalarına kadar yüksek toksit maddelerin yer altı sularındaki varlığı çeşitli şekillerde bölge sakinlerinin sağlığını(erken ve sakat doğumlar, kanser hastalığı vs.) olumsuz etkilemeye devam etmiş, bunun üzerine devlet tarafından 1978 yılında bölgedeki 200 ev satın alınmış ve bir yıl sonra 700 ailenin bölgeden tahliyesi yapılmıştır. Kirliliğin temizlenmesi için katlanılan maliyet ise 1.3 milyar dolar olmuştur. Bu küçük çaplı yerel olay, firmanın üretiminin topluma olan faydasını aşan bir maliyetin yine aynı toplumun üzerine yüklenmesine basit bir örnek olarak gösterilmektedir (Jamali, 2007: 111).

Literatürde devlet müdahalesi olmadan piyasa mekanizması içinde dışsallıkların içselleştirilebileceğini savunan yaklaşımlar vardır. Bunlar; Kaldor-Hicks, Scitovsky ve Coase Yaklaşımıdır.

Her türlü mal ve hizmet üretimi sonucunda, insan sağlığını ve yaşamını tehdit eden çevre kirliliğini önlemek için bazı tedbirlerin alınması ve bu bağlamda meydana gelen maliyetin ödenmesi gerekmektedir. Çevre kirliliğinin önüne geçilebilmesi için bu maliyetin ya toplum tarafından karşılanması ya da kirliliğe neden olan işletmeler tarafından ödenmesi gerekmektedir. Bu konuda kamu ve piyasa ekonomisi çözümleri olmak üzere çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır (Parlakay ve Yavuz, 2016: 212). Piyasa ekonomisi, ekonominin müdahale edilmeksizin arz ve talebin yarattığı piyasa koşullarına göre işlediği bir yapıyı ifade eder. Bu ekonomilerde, çevre unsurunun fiyat mekanizması içine nasıl ekleneceğinin belirlenmesi, çevre sorunlarının çözümünde temel amaçtır (Sencar, 2007: 32). Bu açıdan piyasa ekonomisine dayalı ülkelerde, Sencar'ın da (2007: 32) ifade ettiği gibi "çevre kirlenmesini denetlemenin en iyi yöntemi onun fiyatlar sistemine eklenmesi olacaktır".

Bazı durumlarda devlet müdahalesi olmadan taraflar arasında anlaşma yolu ile de dışsallıklar çözülebilir. 1991 yılında iktisat alanında Nobel ödülü alan Amerikalı ekonomist Ronald H. Coase tarafından öne sürülen Coase Yaklaşımı, benliğini mülkiyet kavramında bularak, etkin kaynak dağılımının mülk sahipleri arasında anlaşmayla belirleneceğini savunan yaklaşım olarak, literatürdeki yerini almıştır (Dinler, 2007: 309). Bu yaklaşıma göre, dışsallıkla ilgili sorunların devletin müdahalesine gerek olmadan çözümlenebilmesi için dışsallıkların, tarafların mülkiyetinde olan alanla sınırlı olması, taraf sayısının az ve dışsallığın çözümü için taraflar arasında yapılacak olan pazarlık maliyetinin önemsenmeyecek kadar az olması durumunda mümkün olacaktır (Sencar, 2007: 33).

Kaldor-Hicks yaklaşımında, negatif dışsallıklara sebep olan bir üretim faaliyetinde, dışsal maliyete sebep olan işletmenin, bu maliyetten zarar görene zararı karşılayıcı miktar kadar tazminat ödemesi gerekmektedir (Sencar, 2007: 35). Bu yaklaşıma göre, bir tarafta bazı bireyler (veya birimler) kazanç elde etmekte, diğer tarafta zarar görenler ise aldıkları tazminat sonucunda uğradıkları zararı telafi etmektedirler. Bu yaklaşımın devlet harcama politikaları geliştirilirken dikkate alınan fayda-maliyet analizi sonuçları üzerinde önemli etkileri söz konusudur. Örneğin, bir projenin kazancı maliyetin üzerindeyse ve kazançlı olanlar zarara uğrayanları zararını ödedikten sonra, yine de kazanç elde ediyorlarsa, projenin uygulamaya konulabilecektir (Kesbiç vd., 2010: 129-130).

Scitovksy yaklaşımına göre, firma faaliyeti neticesinde başka bir firmaya maliyet yüklüyorsa, dışsal maliyete maruz kalan firma buna sebep olan firma ile faaliyetini sınırlaması için pazarlık yoluna girişmelidir. Bu yaklaşımın geçerli olabilmesi için, pazarlık işlem maliyeti, pazarlıktan beklenen net faydayı aşmamalıdır (Duran, 2010: 29).

Scitovsky yaklaşımında da politika yine zarar görenin zararının, zarar veren tarafından ödenmesine yönelik olarak geliştirilmiştir. Zarar verenin elinde zararı ödedikten sonra o üretimi

devam ettirmesi için yeterli miktarda kazancın kalması gerekir. Piyasa ekonomisi çözümleri genellikle oluşan zararın giderilmesi konusunda tarafların anlaşarak sorunun ortadan kaldırılmasına yönelik uygulanan politikalardır. Kamu otoritesi olaya müdahil olmadan, kişi veya kurumları kendi aralarında anlaşarak oluşan dışsallığın içselleştirilmesi amaçlanır. Taraf sayısının fazla ve pazarlık maliyetinin yüksek olduğu durumlarda uygulamada aksaklıklar çıkabilir. Sağlıklı sonuçlar vermeyebilir (Parlakay ve Yavuz, 2016: 214).

Kamu Malları Yaklaşımı: Kamu malları, 1954 yılında Samuelson tarafından ortaya konulmuş bir modeldir (Kirmanoğlu, 2007: 117). Bir malın özel mi yoksa kamusal mal özelliklerinden hangisini sahip olduğu belirli ölçütlere göre belirlenmektedir. Bahsi geçen kriterlerin bir kısmı arza, bir kısmı talebe ilişkindir. Faydanın, sadece o malı tüketen kişiye mi ait, yoksa söz konusu faydanın diğer kişilere de mi yayıldığı sorusu, talebe ilişkin kriterle ile açıklanabilir. Bir malın faydasını yalnızca o malı tüketen kişi sağlıyorsa bu noktada özel maldan söz ediliyor demektir.

Eğer bir malın faydası belirli derecelerde tüm topluma yayılıyorsa, söz konusu mal kamusal mal özelliğindedir. Arz yanına ilişkin kriterler ise iki tanedir. Bunlardan birincisi, tüketimden mahrum bırakmanın mümkün olup olmadığıdır. Bir malın bedelini ödemeyen kişinin o malın tüketiminden yoksun bırakılabilmesine, faydadan dışlanabilirlik denir. Kamu malları bütün olarak ve bir kez topluma sunulduktan sonra tüm insanlar tarafından eşit olarak tüketildikleri için malın bedelini ödemeyen o malın tüketiminden yoksun bırakılamaz. Tüketimde rekabet olmaması kamu mallarının diğer bir özelliğidir ve bir kişinin tüketim faaliyeti sonucunda elde ettiği yararın başka bir kişinin faydasını azaltmaması durumudur (Kirmanoğlu, 2007: 118-120).

Kamusal mal, bireylerin parasal bir karşılık ödemeksizin istedikleri kadar tüketebildiği ve tüketimine bir başkasının sınır koyamadığı mal ve hizmetlerdir. Kamusal mallardan hiç kimse mahrum bırakılamaz, bu mallara herhangi bir fiyatlandırma yapılamaz, pazarlanamaz ve bölünemezler. Kamusal mallar herkesin kullanımına açıktır ve finansmanı devlet tarafından karşılanır. Çevreyi oluşturan hava, su, toprak, yeraltı kaynakları, flora ve fauna da kamusal mal kategorisindedir. Tüm bu malların bireylerin kullanımına açık olması sebebiyle bireyler kendilerine sunulan doğanın nimetlerinin bilinçsizce ve hızlı bir şekilde tüketmektedir (Ağacan, 2014: 16).

Biyolojik çeşitlilik ve ekolojik zenginliğin sağladığı yararlar ile atmosferin iklim değişimlerini düzenleyen mekanizması, doğanın her türlü emisyonu çevirebilen yenileme mekanizması ve doğal yaşam alanlarının sunduğu hizmetler kamusal mal ve hizmetlere örnek verilebilecek çevresel değerleri oluşturmaktadır. Örneğin ormanlar yağış dengesini kurarak, erozyona karşı toprağın koruyucusu olarak ve canlıların gelişmesi için gerekli maddelerin sağlandığı ortamları yaratarak, yerel ekonomiler için bölünemez nitelikte hizmetler sunmaktadırlar. Ormanların aynı zamanda biyolojik çeşitlilik, ekolojik sistem bağlantıları ve karbonun korunması

yoluyla küresel düzeyde bölünemez mal ve hizmetler sunduğu da açıktır. Ekolojik sistemin kendisi kamusal mal olarak tanımlanabildiği gibi, ekolojik sistemi korumayı amaçlayan girişimler de sağladıkları bölünemez hizmet niteliği nedeniyle mal ve hizmetler olarak kabul edilmektedirler (Dağdemir, 2015: 108).

Ekonomik sürecin gelişmeye bağlı olarak daha fazla doğal kaynağa ihtiyaç duyması bu kaynaklar üzerindeki baskı ve istismarı arttırmakta, bu durum çevresel problemlerin doğmasına ve kıt kaynakların bir daha yenilenemez ölçüde yok olmasına yol açmaktadır (Jamali, 2007: 112).

İktisadi teori, dışsallık problemi olarak çevre üzerinde çalışmaya başlamıştır. Kamu malları, dışsallığın özel bir durumu olarak düşünülebilir. Tüm toplum etkilendiğinde dışsal etki bir kamu malı olur. Ancak, çevrenin bir kamu malı olduğu gerçeği devletin müdahalesinin haklılığını artırır. Kamusal mallar ve negatif dışsal ekonomiler gibi piyasa başarısızlıklarının çözümü amacıyla çevre politikaları geliştirilmiştir. Çevre politikaları çevresel kaynak kullanımının optimal düzeyini ve bu istenen düzeye ulaşmak için kullanılması gereken araçların doğru seçimi üzerine yoğunlaşır (Can, 2013: 37).

1.2.6. Çevre Politikası

Genel olarak, “bir ülkenin çevre konusundaki tercih ve hedeflerinin belirlenmesini, geniş anlamda ise çevre sorunlarının çözümü için geleceğe yönelik alınması gereken tedbirlerin ve benimsenen ilkelerin bütünü”, oluştururlar (Durmaz, 2004: 3).

1.2.6.1. Çevre Politikasının Amaçları

Ülkeler çevre politikalarını belirlerken farklı hedefler amaçlamış olsalar da, ülkelerin ortak amacı, bireylere sağlıklı çevre sağlamaktır (Terzi, 2017: 37).

Çevre politikaları iki merkezli olmalıdır. Bu merkezlerden birinde insan, diğesinde çevre bulunmalıdır. Bu bağlamda; çevreye yönelik politikalarının belirlenmesi ve uygulanabilmesi, bazı aşamaların kademe kademe geçilmesi ile mümkündür. Birinci aşama, teşhis aşamasıdır. Bu aşama, çevre politikalarının temel koşulunu oluşturmaktadır. Burada öncelikli konular arasında, toplumun çevreye vermiş olduğu değerlerin öğrenilmesi ve ölçülmesi de yer almaktadır. Politikaların amaçlarının belirlenmesi açısından kamuoyunun değer yargıları bir hareket noktasıdır. İkinci aşama, alternatif müdahale yöntemlerinin incelenmesi, karşılaştırılması ve aralarından müsait görülenin seçilmesidir. Üçüncü aşama ise, genel düzeyde belirlenen politikaların karar mekanizması içinde uygulanmasıdır (Agun, 2008: 19).

1.2.6.2. Çevre Politikasının İlkeleri

Çevre politikalarının ilkeleri, beş grupta toplanabilir. Bunlar; Kirleten Öder İlkesi, İhtiyat İlkesi, Önleme İlkesi, İşbirliği İlkesi ve Sürdürülebilir Kalkınma İlkesidir.

1.2.6.2.1. Kirleten Öder İlkesi

İlke, çevre sorunlarının ilk kez uluslararası anlamda gündeme geldiği ve sorunlara çözüm arandığı bir dönemde OECD tarafından 26 Mayıs 1972'de, 293. toplantısında kabul ettiği “Çevresel Politikaların Uluslararası Ekonomik Yönlerine İlişkin Rehber İlkeler Konusunda Konsey Tavsiyesi” başlıklı metinde kirleten öder ilkesine ilk defa yer verilmiş, daha sonraki bir tavsiyesinde ilkenin uygulanmasına açıklık getirmiştir (Turgut, 1995: 617).

Kirleten öder ilkesi, kirliliğe sebep olanların topluma ve çevreye mal ettikleri bu maliyetlere katlanmalarını, oluşan maliyetlerin bu kişiler tarafından karşılanması gerektiğini, ifade eder. İlkenin temel amacı, ülkeler arasında çevreyle ilgili koordinasyon oluşturmak ve çevreyi korumak amaçlı bir takım politikalar uygulayarak meydana gelebilecek rekabet üstünlüklerini ve ticaret akımlarında ortaya çıkabilecek sapsmaları en aza indirmektir (Ulucak, 2013: 3).

Çevresel maliyetlerin içselleştirilmesi yoluyla kirliliği önleme görev ve sorumluluğunun kirletene yüklenmesinin zorluğu, özellikle doğal kaynaklar söz konusu olduğunda “kullanan öder” ilkesinin hayata geçirilmesiyle çözülmeye çalışılmaktadır. Kullanan öder ilkesi, bir doğal kaynağın kullanımı için bu kaynağın toplam kullanım değerine eşdeğer bir kullanım ücreti tahakkuk ettirilmesi üzerine kurulmuştur. Çevre politikasının bu ilkesinin gerisinde, kullandıkları veya tükettikleri çevresel kaynakların fiyatlarını ödemek zorunda bırakılan kişilerin, bu kaynakların değerlerinin daha fazla farkına vararak daha bilinçli hareket edecekleri düşüncesi yatmaktadır (Dağdemir, 2015: 175).

1.2.6.2.2. İhtiyat İlkesi

Hukuki bir yaklaşım olan ihtiyat ilkesinin temeli, kirleten öder ilkesine dayanmaktadır. İlkenin amacı, çevre sorunlarına sebep olacak pozisyonları önceden gerekli görerek, meydana gelebilecek zararları önleyerek ve uzun vadede ekosistemleri korumaktır. Bu yüzden gerekli tedbirlerle kirlilik yok edilmelidir. Bu amaca yönelik uygulamalardan birisi, Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)'dir (Mutlu, 2006: 64). Sürdürülebilir kalkınmaya sağlayabilmek için geliştirilecek politikalar ihtiyat ilkesine uygun olmalıdır. Politikalar, oluşacak çevresel bozulmalarının kaynaklarını ve nedenlerini önceden öngörebilmeli, engelleyebilmeli ve yok edebilmelidir. Çevreye zarar verici tehdit içeriyorsa bilimsel anlamda değişmezlik olmasa dahi gerekli tedbirle ihtiyaten alınmalıdır (Güzel, 2001: 1).

1.2.6.2.3. Önleme İlkesi

Çevresel zararlar meydana geldiğinde oluşan zararların onarımı pahalı, zor ya da imkânsız olduğundan, zararları, en başta önlemeye yönelik ilkedir (Agun, 2008: 24). Başka bir ifadeyle ilke, çevre sorunlarının ortaya çıkma aşamasında müdahaleyi gerektirir (Mutlu, 2006: 64). Özellikle belirlenen emisyon standartlarının belirli çevre kalite ölçütlerini geçtiği atık ve su sektöründe uygulanmaktadır (Aydın ve Çamur, 2017: 30).

1.2.6.2.4. İşbirliği İlkesi

İşbirliği ilkesiyle, yerel yönetimler ve merkezi hükümetlerin sanayi, ticaret, turizm sektörlerindeki temsilcilerle birlikte hareket etmeleri gerekmektedir (Toprak, 2006: 153). İlke, uluslararası ortamda kirliliği önlemeye yönelik önemli politikalarından birisidir. Çevreye yönelik sorunların etkilerinin geniş ortamda kendisine yer edinmesi nedeniyle politika alanlarının uygulanmasında ve başarılı olabilmesindeki şartlar millet ve milletlerarası ölçekte gerekli işbirliğinin yapılması ve koordinasyonun sağlanmasını gerektirmektedir (Mutlu, 2006: 64). İlke, politikaların oluşturulmasında planlamayla alakalı mevzuatın hazırlığı ve uygulanmaları mevzusunda kamuoyu katılımını da gereklidir (Aydın ve Çamur, 2017: 30).

1.2.6.2.5. Sürdürülebilir Kalkınma İlkesi

Brundtland Raporu(1987), ekonomik kalkınma ve çevre sorunları ikileminde yaşanan tartışmalara farklı bir boyut kazandırmış, çevrenin korunmasına yönelik politikaların temel ilkelerinden birini ilan etmiştir

Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynak stoklarının gelecek kuşaklar açısından sağlanabilirliğini sürdürmek amacıyla, yatırımların yönünün, teknolojik donanımın ve kurumsal değişimin uyum içinde olduğu ve hem mevcut hem de gelecekteki potansiyel insan gereksinimleri ve beklentilerine karşılık verebilen bir değişim sürecini ifade etmektedir (Dağdemir, 2015: 167).

Sürdürülebilir Kalkınma kavramı, çevresel nitelikli bozulmaların 1960'lerden sonra yoğun bir şekilde ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Son yıllarda popülerliğinin artmasıyla birlikte içeriği konusunda net bir anlaşma sağlandığı söylenemez (Kılıç, 2012: 206).

Kavram, çok boyutlu olmasına rağmen genel yapısı iktisadi, sosyal ve çevresel olarak bu üç kavram üzerinde toplanmıştır (Kılıç, 2012: 207). Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için atılacak her adımın iktisadi, toplumsal ve çevre niteliklerinin birbirlerinden ayrılamaz derecede tabi olduklarından ötürü, yapılacak stratejilerin koordinasyonunda ve ülkelerin karar alma süreçlerinde işbirliğinin sağlanması gerekmektedir (Traş, 2012: 68).

Çevre politikalarıyla çevresel bozulmalar engellenebilir, sürdürülebilir kalkınma sağlanabilir, sera etkisi de hafifletilebilir. Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi, küresel ısınmayı önleme gibi çevresel iyileştirmeleri sağlayabilmek için çevre politikalarına başvurulmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, politikaların başarılı olabilmeleri için gerekli koşullar günümüz şartlarında tam anlamıyla gerçekleştirilememektedir (Toprak, 2006: 165). İşaretler bu işin ciddiyet noktasında bize önemli bilgiler sunarken, uygulanacak doğru politikalar çevremizi daha yaşanılır hale getirecektir. Neticede hepimiz aynı geminin yolcularıyız ve oluşacak hasarlardan hepimiz etkileneceğiz (Fındık, 2007: 9).

1.3. Bütçe ve Çevre İlişkisi

Hükümet ve diğer yerlerdeki politika yapıcılar neden yeşil bütçe reformu ile ilgilenmelidir sorusunun cevabı, devlet bütçelerinin sadece kuru sayı tablolarından ibaret olmamasından kaynaklanmaktadır. Herhangi bir karar vericinin politik olarak ne kadar ücretlendirilebileceğini teyit etmesi gerekir, çünkü tüm bütçelerde dolaylı olan, devlet kaynaklarının uygun şekilde tahsis edilmesi konusundaki kararlardır. Belirli bir vergi geliri elde etmek için sosyal programlar; altyapı geliştirme, askeri harcama ve borç önceliği gibi kalemlerle rekabet eder. Ve yalnızca Kuzey Amerika'da Kanada ve ABD federal hükümetlerinin her yıl 1,6 trilyon ABD doları artırdığını ve harcadığını düşündüğünüzde, söz konusu akışlar önemsiz olmaktan uzaktır (IISD, 1994: 1).

Çevre sorunları büyüdükçe, tüketim, kirlilik ve nüfus seviyeleri gibi, bütçelerin doğaya etkileri de artar. Bu durum özellikle, biyolojik sistemlerin taşıma kapasitesinin aşınmasına veya yenilenemeyen kaynakların azaltılmasına neden olan kaynakların bütçelerden belirgin biçimde tahsis edildiklerinde ortaya çıkar. Batıda, çevre sorunlarımızın çoğunun bir ekonomik sistemin "olumsuz dışsallıkları" olarak ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bütçeleri yeşil hale getirme fikri, sürdürülebilir kalkınmayı devlet bütçesi içinde daha etkili mekanizma haline dönüştürmektedir. Eğer hükümetler ulusların gelişmesi için, uzun ömürlü ve yapıcı teşvik içinde ise, bütçeleri sayı sütunlarından daha fazla dengeli olmalıdır ve sürdürülebilirlik unsurlarını başarmalıdır. Ekonomik endişeler sosyal ve çevresel değerlendirme ile entegre edilmezse, gelecek jenerasyonu adil bir biçimde baz alan sürdürülebilir kalkınma güvenilmez kalacaktır (IISD, 1994: 1).

1.3.1. Bütçenin Fonksiyonları

Hükümet, vatandaşlarının ihtiyaçlarını gidermek ve kamu hizmetlerini görmek amacıyla yapacağı harcamaları ve bu harcamaları ne şekilde finanse edeceğini bütçe aracılığıyla belirlemektedir (Pehlivan, 2013: 209).

1.3.1.1. İktisadi ve Mali Fonksiyonu

Bütçe uygulamalarıyla vergi ve benzeri yöntemlerle milli gelirin önemli bir kısmı toplanır ve kamu harcaması yöntemiyle yine ekonomiye aktarılır (Pehlivan, 2013: 209). Bütçenin iktisadi ve mali fonksiyonu; bütçenin muhtemel en az kaynak tahsisiyle yapılmasını ve denk olmasını, ifade eder. Klasik maliyecilere göre, gelir ve giderler birbirlerine denk olmalıdır. Devlet en az düzeyde harcama yapmalı, toplayacağı vergileri de buna eşit seviyede tutması gerekmektedir. Bütçenin mali fonksiyonu, giderler ile gelirler ilişkisinde mali denge oluşturmayı hedeflemektedir. İktisadi fonksiyonu ise; kıt kaynaklarla sonsuz ihtiyaçların denkleştirilmesi ile alakalıdır. Genel olarak iktisadi ve mali fonksiyonlar, kamusal gelir ve giderlerde devamlı ve dayanklı bir denliğin varlığı ve bütçenin ölçülü bir şekilde gerçekleşmesine dayanmaktadır (Yüksel, 2019: 4).

1.3.1.2. Kaynak Tahsisi Fonksiyonu

Devlet, başta bütçe aracılığı ile toplumsal ve yarı toplumsal mal ve hizmetlerin üretiminde gerekli kaynakları sağlayarak, bazı sebeplerle piyasa ekonomisinin yetersiz kaldığı alanlara gerekli kaynakları ayırmaktadır (Pehlivan, 2013: 209).Devlet, bütçeyi oluştururken bazı kaynaklardan faydalanmaktadır. Bu sebeple bütçenin kaynak tahsisi fonksiyonu vardır. Bu fonksiyon, başta kamu ve özel kesim arasında kaynakların tahsisinde etkinliği sağlayarak, kamu kesimi bünyesinde birbirine rakip çıkan talepler içerisinde tercih yapılması ve karşılıklı dengelerin göz önünde bulundurulmasını hedeflemektedir (Yüksel, 2019: 5-6).

1.3.2. Bütçenin Yeşilleşmesi

İyi bir yeşil bütçe reformunu neyin oluşturduğunu araştırmaya başladığımızda, sayısız soru kendisini öneriyor. Değişim taşkınları mali arenada açıldıkça, mümkün olan en iyi şekilde akışa gitmeliyiz. Bu rehberin, yeşil bütçe yoluyla atılmış, kusurlu ama maceracı bir adım olduğunu düşünmek en iyi bilgi yoludur. Maliye politikasını ve sürdürülebilir kalkınmayı entegre etme konusundaki belirsiz bir arzudan, fiili ve başarılı uygulamaya geçme zorlu bir mücadeledir. Mesele, yeni tanımlanan ekonomik araçlarla, gerçek deneyimlerin yapılandırılmış açıklamalarını sağlayarak bu görevi biraz daha kolaylaştırmayı sağlamaktır.

Ancak, ekonomik araçların son derece hassas araçlar olduğu ve bunun uygunluğunun duruma bağlı olduğu unutulmamalıdır. Cerrahların gözlerini ameliyat masasında kapatma alışkanlığı yapmadığı gibi, politika yapımcılar da ekonomik araçları köreltmemelidirler. Zemindeki koşullara uyan bir politika seti oluşturmak için, herhangi bir yeni girişimi çevreleyen daha geniş politika bağlamını anlamalıdır. Ekonomik araçların ve yönetmeliklerin birleşiminin başarılı bir şekilde bir yere uygulanması nedeniyle, başka bir yere toptan olarak uygulanabileceğini de düşünmemek gerekir (IISD, 1994: 2).Analizi biraz kolaylaştırmak için, her politika paketinin gelir getiren

doğasını vurgulayan kaba ve hazır bir sınıflandırma kullanarak ekonomik araçlar şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1.3.2.1. Kamu Gelirini Sağlayıcı Araçlar

Kamu gelirini sağlayıcı araçlar; devlet bütçeleri için para toplayan araçlardır (IISD, 1994: 2):

Çevre Vergileri: Çevre sorunlarını engellemek veya negatif dışsallıkları içselleştirmek için kullanılan çevre vergileri en önemli ekonomik araçlardan birisidir. Yani, özel ve sosyal maliyetler arasındaki farkı ortadan kaldıran çevre vergileri, çevresel zararın maliyetini kirletenin maliyetine ya da ürün fiyatına katmaktadır. Bu tarz bir uygulamayla üreticiler veya tüketiciler davranış değişikliğine yönlendirilerek aşırı üretim ve tüketim engellenerek bu tarz davranışlara sınır getirilmektedir (Ekeman, 1998: 45).

Harçlar: Kamusal nitelikteki bazı kişilerin özel faydalar elde etmesi mümkündür. Harçlar, kısaca, toplum yararına sunulan hizmetlerden kimi bireylerin özel fayda sağlamaları sebebiyle bu kişilerden alınan belgelerdir (Akdoğan, 2007: 102).

Belirli kamusal hizmetlerden yararlanma koşulu, hizmet talep edenlerin gelir tahsil etmekle yetkilendirilmiş kamusal hizmet sunan idarelerce tahsil edilen parasal değerler “harçlar” adı altında sınıflandırılmaktadır. Faydasından bireyleri dışlamanın/mahrum bırakmanın olurlu olduğu kamusal hizmetlerden yararlanmak isteyenler harç ödemekle yükümlü olurlar. Harçlar, zorunlu olarak ödenmeleri ve sürekli kamu gelirlerinden olmalı yönleriyle vergilere benzer, ancak ödeme karşılığında kamusal hizmet alınmasıyla vergilerden ayrılmaktadır (Yapıcı, 2015: 94-95).

Depozito-Geri Ödeme Sistemi: Kelime olarak, “güvence bedeli” anlamına gelen depozito, çevresel anlamda, “çevreye zarar verebilecek ürünlerin fiyatı üzerine belirli miktarda maddi tutarın eklenerek, ürünün çevreye zarar vermeden kullanımı ve belirli şartların sağlanması halinde bu tutarın iade edilmesidir” (Uzel, 2017: 100).

Depozit-geri ödeme sistemiyle çevreye zarar veren ürünlerin tekrardan üretim sürecine dâhil edilmesi ve yeniden kullanılması sonucunda çevresel kaynaklar üzerindeki aşırı tüketim baskısı da azaltılmış olmaktadır (Dağdemir, 2003: 178).

Sistem ayrıca, depozito vergisi ürünlerin toplanmasına aracılık edecek bir sektöründe ortaya çıkışını teşvik ederek istihdam yaratmaktadır. Kanada, Çek Cumhuriyeti, Kore, Yunanistan, Norveç, İsveç, Polonya gibi ülkelerde depozito vergisi uygulanmaktadır (Aydın ve Deniz, 2017: 446-447).

1.3.2.2. Kamu Harcama Araçları

Kamu harcama araçları; bütçelerde harcama tahsisleri olarak ortaya çıkmaktadırlar(IISD, 1994: 2):

Sübvansiyonlar: Kelime anlamı olarak hibe, yardım, esnek ve düşük faizli krediler finansal garanti anlamlarını taşımaktadır. Genel olarak kişi veya kurumların sermaye veya olarak desteklenmesi şeklinde görülmektedir. OECD tanımlamasında sübvansiyon, “tüketiciler açısından fiyatların piyasa fiyatının altında tutulması, üreticiler açısından fiyatların piyasa fiyatının üstünde tutulması ya da hem üreticiler hem de tüketiciler açısından maliyetlerin doğrudan ya da dolaylı desteklerle düşürülmesi” şeklinde belirtilmektedir (Kayaer, 2013: 134).

Vergilerin mantığı, meydana gelen çevresel zararı karşılamaktır. Fakat sübvansiyonlar, kirlenmeyi engelleyen ve azaltan kişilerin faaliyetlerindeki maliyeti destekleyici rol üstlenip finanse etmektedir. Yani pozitif dışsallık durumunda üretimi arttırıcı, negatif dışsallık durumunda zarar göreni tatmin etmeyi amaçlamaktadır (Uzel, 2017: 93).

Çevresel Fonlar: Çevre politikalarında belirlenen çevresel amaçlara ulaşabilmek için devletler idari ve mali zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu amaç doğrultusunda devletler belirli kaynaklarda elde ettikleri gelirlerle çevresel fonlar oluştururlar. Elde edilen fonlar çevresel kalitenin geliştirilmesi amacıyla kullanıcıların ve bu konuda ihtiyacı olanların emrine verilmektedir (Terzi, 2017: 49). Temelde sübvansiyon niteliğine sahip olan çevresel fonlar, yürürlükte olan veya meydana getirilecek çevresel kanunlar karşısında ekonomik hayatlarını devam ettirmede zorlanan üreticilere arka çıkmaktadır. Örnek olarak, AB’de çevre için mali araç(LIFE)fonu, AB çevre hukukunun geliştirilmesi ve uygulanmasını desteklemek için 1992 yılında kurulmuştur (Agun, 2008: 42).

Teşvikler: Teşvik, kirliliğe neden olanların kirlilikle mücadelede gereken önlemleri almalarındaki mali yüklerini devletin yardımı ile azaltmalarınıdır.

Kirletici ekonomik birimlere, atıklarını belirlenen seviyenin altında tutabilmeleri için nakit para gibi doğrudan; vergi ve kredi kolaylığı, hızlandırılmış amortisman gibi dolaylı teşvikler sağlamaktadır. Teşvik uygulamalarıyla ilgili birçok örnek bulunmaktadır. Bunlardan; vergi ve kredi kolaylığına, kirlilikle mücadele araçlarının duruma göre satılması, gümrük ya da emlak vergilerden muaf tutulması, vergi iadesi ve idari birimlerin aldığı önlemlere de kanalizasyon arıtma tesislerinin belediyeler tarafından kurulması gibi örnekler gösterilebilir (Karakuzu, 2010: 88-89).

1.3.2.3. Bütçenin Tarafsız Araçları

Bütçenin tarafsız araçları; ne maliyetler ne de hükümetler için para üretmezler. Onları sadece yeniden dağıtırlar (IISD, 1994: 2):

Çevresel Etki Değerlendirmesi: Uluslararası ölçüde geniş kabul gören ve birçok ülkenin ulusal mevzuatında yerini bularak uygulamaya aktarılmış teknik bir araç olan Çevresel Etki Değerlendirmesi(ÇED), (Güneş, 2010: 34):

Çevre üzerinde önemli etkiler doğurabilecek faaliyetlerle ilgili projelerin planlama aşamasından başlayarak faaliyetin inşaat, işletme ve sona erdirilmesinden sonra ortaya çıkabilecek etkilerinin, proje hakkında karar alınmadan önce bilimsel yöntem ve tekniklerle incelenmesi, varsa olumsuz etkilerinin önlenmesi ve alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi, projenin tüm uygulama aşamalarında bu etkilerin ve tedbirlerin izlenmesi ve denetlenmesi sürecidir.

ÇED, çevre sorunsalındaki ekolojik, ekonomik ve teknik boyutları bir arada değerlendirip ekonomi ve ekoloji arasında bir denge unsuru haline gelmiş uzlaştırıcı ve yapıcı bir politika aracıdır. Bu çok yönlülüğü ve kapsayıcı olma özelliği sayesinde sürdürülebilir kalkınmanın da önemli bir aracı haline gelmiştir (Terzi, 2017: 45).

Kirletme Yasakları ve Kirletmeme Emirleri: Kirletme yasakları ve sınırlamalar getirilmesi yöntemleri, çevre kirliliğinin meydana gelmesine yol açabilecek unsurları ortadan kaldırmak ya da en aza indirilebilmek için yasalar ya da diğer hukuksal işlemler olarak uygulanmaktadır. Bununla birlikte, çevre kirliliğine yol açabilecek faaliyetler, çevre kirlenmesi yaşanmadan önce ya tamamen yasaklanmakta ya da bu faaliyetlere belirli sınırlandırmalar getirilmektedir. Böylece, kanunlar ya da diğer hukuksal işlemlerle kirletici faaliyette bulunacak ekonomik birimlerin neleri yapıp neleri yapmaması gerektiği önceden saptanmıştır. Bununla birlikte, yapılmaması gereken unsurlar yasaklar halinde düzenlenmiştir (Mutlu, 1989: 131).

Bilinen en eski ve en sık kullanılan çevre koruma yöntemi olan bu araçların işleyişinde, kanunlar ya da düzenleyici genel idari işlemler yoluyla, kirletici faaliyette bulunacak olanların neleri yapıp neleri yapamayacakları önceden saptanmaktadır. Örneğin bir kimse, sanayisinin atıklarını sulara ya da toprağa belirli bir temizleme işleminde geçirilmeden bırakması ya da ilgili idarenin gösterdiği belirli noktalar dışında yerlere bırakması işleminin yasaklanması “kirletme yasaklarına” örnek gösterilebilir.

Bunun yanısıra, yine kirletici faaliyette bulunacak olan bir işletmeye çevreye dost davranış geliştirmesi yani çevreyi kirletmemesinin emredilmesi de “kirletmeme emirlerine” örnek gösterilebilir. Bu araca başka bir örnek, alışverişte plastik poşet uygulamasının yasaklanması gösterilebilir (Uzel, 2017: 104).

Çevre Etiket: Ürünler, üretim aşamalarından başlayarak tüketicilere ulaştığı ana kadar çevre kirliliğine neden olmalarından ötürü taşıdıkları nitelikleri açıklayan ve onların çevre dostu olduklarını belirten bir semboldür. Başka bir deyişle, tüketiciler, bu tür bir etiket sayesinde, ürünlerin ne kadar çevreye zarar verdikleri konusunda bilgi sahibi olmaktadır (Agun, 2008: 43).

Bilgi Edinme Hakkı ve Planlama: İnsanların bilgiye erişebilmesi, çevre politikalarına katılımın sağlanması açısından son derece önemlidir. Katılımcı bir yapının yokluğunda sadece bilginin var olması ve bilgiye erişimin sağlanmış olması yeterli değilken, gerekli bilgi ve verilere sahip olmadan da etkili bir katılımdan söz edilemez. Çevre alanında bilgilenme hakkı, çevresel konularda demokratik karar alma sürecini teşvik edici niteliktedir (Terzi, 2017: 51). Çevre politikasının uzun dönemli amaçları, bu amaçlara hangi araçlarla ve ne zaman ulaşılabileceği, öncelikli sorunlar ve eylemler saptanarak, ekonomik faaliyetler bakımından bütünlük bir planlamayla gerçekleştirilmek istenir.

Kamu kurum ve kuruluşlarını, özel kesim temsilcileriyle ve sivil toplum örgütleriyle bir araya getirdiği ve birlikte karar alma sürecine dayandığı için, farklı çıkar ve talepler görüş alışverişine girerler. Gerek uzun süreli olması, gerek çok sayıda paydaşla ortak bir politika oluşturulmasına dayanması, planlamayı güçlü kılan özellikleridir. Planlar uluslararası, ulusal veya yerel olabilir (Terzi, 2017: 52).

Gönüllü Uygulamalar: Toplumun her kesiminden topluluklar, kendi etkinlik alanlarında çevreyi korumak için bazı ilkeleri ve eylemleri gönüllü olarak gerçekleştirmelerini sağlamaya yönelik bir politika aracıdır. Yasal olarak bağlayıcı olmadığı halde bireyler bağımsız bir şekilde faaliyetleri sırasında çevreyi korumaya ve daha az verecek uygulamaları benimseme çabasına girerler. Herhangi bir zorunluluk yokken çevrenin korunması için katkıda bulunacak davranışlar edinirler (Terzi, 2017: 52).

İKİNCİ BÖLÜM

2. YEŞİL BÜTÇE REFORMU

2.1. Yeşil Bütçeleme

Sanayi devriminden yaşadığımız yüzyıla kadar gelinen süreçte çevre sorunları, özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmaya önem vermeleri ile göz ardı edilmiş ve üzerinde durulacak bir konu haline getirilmemiştir. Ancak sorunların ekonomik ve politik anlamda önemli olduğu fark edilince mesele birçok kişi ve bilim dalının ilgi odağı haline gelmeyi başarmıştır.

Sayılan çevre sorunları aşılarak gelecek nesiller içinde sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanmasında devlete görev düştüğü yaygınlaşan bir düşüncedir. Buna göre, hem milli ekonomi içinde üretici ve tüketici bir birim olarak etkili bir aktör olan devletin yapmış olduğu faaliyetlerin tamamına yakınında çevresel hassasiyetin varlığı hem de mali yılda ortaya çıkan giderler ile elde edilen gelirler kapsamında çevreci hedeflerin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Kamu bütçelerinin özünde çevreci bir anlayışın vardığı yeşil bütçeleme olarak tanımlanmaktadır (Yapıcı, 2015: 19).

2.1.1. Tanım ve Kapsam

Küresel problem olan sorunların giderilebilmesi için ise bölgesel ya da uluslararası işbirliği gerektiğı açıkça ortadadır (Güngör, 2017: 111). Bu bağlamda alınacak çevresel önlemlerin finansmanı olan, yeşil bütçeleme tanımına geçmeden önce ‘bütçe’ nedir, sorusunun cevaplandırılması gerekmektedir.

Bütçe kavramı dar anlamda, “devletin gelir ve gider belgesini gösteren belge” şeklinde tanımlanır. Geniş anlamda ise, “belirli bir döneme ait kamu gelir ve gider dengesini gösteren ve bu dönem içinde kamu gelirlerinin toplanması, kamu harcamalarının yapılması hususunda yasama organı tarafından yürütme organına verilen yetkiyi içeren bir kanun” şeklinde tanımlanabilir (Pehlivan, 2014: 202).

İnsanların, canlı ve cansız varlıkların hayatlarını sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları çevre; sanayileşme, nüfus artışı vb. etkenler sebebi ile kendi kendini yenileyemez ve sürdürülebilirliğini sağlayamaz hale gelmiştir. Çevre sorunları ile yerel seviyede baş edebilmek ve

sorunlarını en düşük seviyeye indirebilmek amacıyla düzenli, tamamlayıcı ve stratejik bir çevre yönetim sistemine olan ihtiyacın bilinci ile yeşil bütçeleme sistemi sorunlarla mücadelede yeşil politikalar oluşturulmasına katkıda bulunan sistem olarak literatürde ki yerini almıştır (Kılıçer, 2017: 118).

Yeşil bütçe; “iklim dengesi, hava kalitesi, toprak, su, hammaddeler ve biyolojik çeşitlilik gibi doğal kaynakların tüketiminin değerlendirilmesini, izlenmesini, raporlanmasını, kontrol edilmesini ve planlanmasını amaçlayan sistemdir” (Robrect ve Meyrick, 2009: 9). Çevreye duyarlı bütçeleme, çevre bütçesi, ekolojik bütçe gibi isimlerle de anılan özellikle yerel yönetimlerin ihtiyaçlarına göre düzenlenen bir bütçe sistemidir (Kılıçer, 2016: 38).

Yapay kaynakları, örneğin parayı, bütçe açısından yönetebiliyorken, neden aynısını doğal kaynaklara da yapmayalım? İşte bu soru yeşil bütçenin bel kemiğini oluşturur. Bu soru, göz önünde bulundurularak yerel yönetimler tarafından çevre yönetim sistemi geliştirilmiştir. Bütçe; belediye alanlarında doğal kaynakların kullanımı ve tüketiminin fiziksel açıklamasına dayanarak, yerel yönetimlerce gerçekleştirilen sürdürülebilirlik odaklı politikaların somut başarılarının geniş kitlelere ulaşmasını sağlar.

Yeşil bütçe; çevreye parasal açıdan değer vermezken, finansal bütçelemenin prensiplerini ve rutinini doğal kaynakların yönetimine empoze eder. Bütçenin diğer çevre yönetim sistemlerinden ayrılan yönü, tamamıyla belediye sınırları ve topluluğundaki doğal kaynakların yönetimiyle ilgili olmasıdır. Ayrıca, uzun vadeli ve yıllık hedeflerin belediye meclisince onaylanması gereği ve yerel çevre politikalarının yönünü etkilemesi de bütçeyi, diğerlerinden benzersiz bir yapı haline getirmiştir. Yeşil bütçe; yerel özerk yönetimlerin, sürdürülebilir kalkınmanın küresel hedeflerine ulaşmasına yardım eden süreci de ifade eder. Bütçe düzeni, Yerel Gündem 21 tarafından belirlenen görevleri yerine getirmek için çevresel bütçelemenin yönetim sürecine ve mali bütçeye uyumunu sağlar. Bu ise, temelde 3 prensibe dayanır:

- Mali bütçelemenin prensip ve yöntemleri üzerine formüle edilmiştir.
- Gerçekleşmeyi planlayan tam bir yönetim döngüsünden oluşur.
- Sürdürülebilir kalkınmayı yol gösterici olarak, yani yerel sürdürülebilirlik için çaba gösteren hedef ve eylemler olarak kabul eder(ecoBudget Guide for Asian Local Authorities (t.y.), (http://webcentre.ecobudget.org/fileadmin/user_uploads/ecobudget-Asia_final.pdf).

Bütçe, belediye yöneticilerini mali ve doğal kaynaklar açısından gerçek kaynak yöneticisi yaparken; hava, su, toprak gibi doğal kaynakların ekonomik anlamda yönetilen para gibi idare edilebileceğini vurgular. Bu anlamda bütçenin ana unsurlarından birisini kaynak yönetimi

oluşturur. Çevresel faaliyetlerin meclisin onayı olmadan yerel yönetimlerce yönetilmesi, sistemi zayıflatan önemli bir etken iken bütçeleme sürecinin siyasi onay aşaması meseleye çözüm getirmiştir. Karar alıcıların en önemli görevi yeşil bütçeyi siyasi anlamda müzakere etmek ve onaylamakken bu da diğer bir unsur olan siyasi taahhüdü oluşturmuştur (Kılıçer, 2016: 38-39).

2.1.2. Tarihsel Gelişimi

Yeşil bütçeleme ilk olarak 1994 yılında imzalanan Aalborg Sözleşmesi'nde gündeme gelmiş ve yerel faaliyetleri küresel sürdürülebilirlik için ve kentleri sürdürülebilir, esnek, kaynak etkin, biyoçeşitli ve düşük karbon emisyonlu olabilmeleri için destekleyen Uluslararası Yerel Çevresel Girişimler Konseyi (The International Council for Local Environmental Initiatives – ICLEI) tarafından geliştirilmiştir.1994 yılında, sayıları 2000'i bulan Avrupa şehri ve kasabası sürdürülebilirlik ilkelerine yönelik, Danimarka'nın Aalborg kentinde sürdürülebilir kentler ve kasabalar üzerine gerçekleştirilen ilk Avrupa konferansında, Avrupa kentleri ve kasabaları sözleşmesini imzaladılar. Sözleşmenin 1.14 üncü bölümünde;

Biz, kentler ve kasabalar, kentsel yönetimde bir ekosistem yaklaşımı için mevcut siyasi ve teknik belgeler ve araçları kullanma taahhüdü verdik. Biz araçların geniş bir yelpazesinden yararlanmak zorundayız(...). Biz, doğal kaynaklarımızı yapay bir kaynak olan 'para gibi' olabildiğince ekonomik yönetmeye izin veren yeni bir çevresel bütçe sistemi oluşturmak için çabaladık,

ifadesi ile yeşil bütçeleme ilk kez gündeme getirilmiştir (Charter, 1994 Part 1.14'ten aktaran Kılıçer, 2017: 118).

Yeşil bütçe, ilk olarak 1996 yılında Almanya'nın 4 yerel otoritesinde (Dresden, Nordhausen, Bielefeld ve Heidelberg öncü şehirlerinde) "ökoBudget" olarak uygulanmaya başladı. 2000 yılında uygulamanın sonuna gelindiğinde Almanya'nın Kaiserslautern şehrinde, sistem hızlı bir şekilde tanıtılarak işleyişi takip edildi ve böylece Almanya, yeşil bütçe uygulama ve geliştirmede ikinci bir şansı yakalamış oldu. Bu aşamaya gelinceye kadar ki süreçte elde edilen başarılarla teşvik edilen yeşil bütçe, 2003 yılında Avrupa'da tasarlanarak tekrar başlatılmış oldu. Tecrübeli ekobütçelendiriciler tarafından desteklenen 6 Avrupa şehri (Vaxjö, Amaroussion, Bologna, Ferrara, Kaithea ve Lewes),Heideberg ve Dressden şehirleri tarafından desteklendiler. Ve böylece sistemin kendi bünyelerine göre uygulamasını başlatmış oldular. Sonuçta, 2004'te sona eren çalışma, bir kez daha adından başarıyla söz ettirmiş oldu.ICLEI ve ortakları ise yeşil bütçenin sınırlarını daha da zorlamaya karar verdiler (ecoBudget Guide for Asian Local Authorities (t.y.), http://webcentre.ecobudget.org/fileadmin/user_uploads/ecobudget-Asia_final.pdf).

2005 yılına gelindiğinde ise Asya'nın tanıtımıyla yeşil bütçenin gerçek anlamda küresel bir hal aldığı anlaşılmış oldu. Avrupa ortakları Bologna ve Vaxjö'nün yardımıyla bütçeyi ilk

uygulayan Guntur, Hindistan, Bohol ve Filipinler yerel yönetimleri oldu. Sistem, karşılaşılan sorunlara en iyi şekilde cevap verdiği için özellikle gelişmekte olan ülkeler bütçeye önem verdiklerini kanıtlamış oldular. Ayrıca bu şehirlerde, içme suyu gibi doğal kaynakların tam olarak izlenmesi ve korunmasının sağlanması için yeşil bütçenin, yerel yönetimlerin bünyesinde bu kadar etkili biçimde hareket etmesine de izin verilmesi gerekmektedir. Bugün yeşil bütçe, DReAMS (Development of Resources and Access to Municipal Services) yani; kaynakların geliştirilmesi ve belediye hizmetlerine erişim, projesine entegre edilmiştir. Avrupa birliğinin, AvrupaAid Programının himayesi altında Ocak 2010 da başlayan DReAMS, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını, yoksulluğun azaltılması ile ilişkilendirilmeyi amaçlamaktadır (Ecobudget-Planning for a Sustainable Future (t.y.), <http://webcentre.ecobudget.org/about-ecobudget/>).

Bu proje, yeşil bütçe dâhil olmak üzere, şehirlerin yaşam standartlarını iyileştirmek ve şehirlerdeki çevresel bozulmayı azaltabilmek için araçlar sunar. DReAMS, yerel yönetimler, topluluklar ve diğer aktörlerle farkındalık yaratmak, etkili politika oluşturmak, yoksulluğun ve çevrenin görünürlüğünü güçlendirmek için işbirliği yapar. Finansal bütçelemenin prensiplerini ve uygulamalarını gerçekleştirerek yeşil bütçeye yerel yönetimlerin doğal kaynaklarını parasal ve ekonomik olarak yönetme yetkisi verir. Proje bu anlamda, yeşil bütçenin bel kemiği olan konumuzun başında da belirttiğimiz soruya cevap vermesi açısından yerinde bir çalışma olmuştur.

Basit çerçevede, yetkililerin gerek yerel gerek ulusal ve uluslararası sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada kaydettikleri ilerlemeyi planlamak ve bu sayede yerel çevre politikalarının yönünü daha iyi hale getirmelerine olanak tanır. Günümüzde yeşil bütçenin gerekliliklerinden biri, uzun vadeli ve yıllık hedeflerinin, belediye meclisince onaylanması ve araca siyasi meşruiyet kazandırmasıdır.

Bütçenin genel anlamda hedefi sürdürülebilirliği yerel düzeyde teşvik ederek küresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına yardımcı olarak yerel yönetimler için önemli bir fayda sağlayan doğal kaynaklar açısından yapılan kazanımların ve kayıpların miktarının belirlenmesine olanak sağlanması ve bu şekilde kendi başarılarını topluluklarına sunmalarına izin vermesidir(Ecobudget-Planning for a Sustainable Future (t.y.),<http://webcentre.ecobudget.org/about-ecobudget/>).

2.1.3. Amacı

Öncelikle bütçelemenin çevreden, doğal kaynaklara kadar yerel yönetimleri de kapsayan birçok amacı bulunmaktadır, diyebiliriz.

- Bütçeleme; belediye başkanları ve yöneticilerini, hizmetlerini sunarken yerel yönetim kaynaklarını verimli şekilde kullanmaları için destekler. Ekonomik ve çevresel

bütçelemenin bütünleşmesi sayesinde, belediye başkanları ve üst düzey yöneticileri gerçek kaynak yöneticileri haline getirir.

- Binyıl Kalkınma Hedefi, çevrenin yönetimine ve korunmasına yardımcı olarak bütünleşik kaynak yönetiminin yürürlüğe girmesini gerektirir. Yeşil bütçe, tam da bunu yapar ve belirtilen hedefe katkıda bulunan bütünleşmiş çevre ve kaynak yönetimi sunar.
- Doğal kaynaklar; çok çeşitli departmanlar, hizmetler ve kamu hizmetleri tarafından kullanılır. Bu nedenle yeşil bütçe yönetim aracı, bütünleşmeyi teşvik eden ve tek bir hedef arayışı içinde çeşitli paydaşları içeren bir enine kesme aracıdır.
- Yeşil bütçe döngüsünün tekrarlanan yapısı sayesinde politik dikkat ve irade, çevre ve doğal kaynaklara daha uzun süre odaklanma fırsatı vermektedir.
- Bütçe, yerel yönetimlerin, kaynak verimliliğini sürekli olacak şekilde değerlendirmelerine izin verirken sürekli iyileştirmeyi de teşvik eder. Yeşil bütçe belgeleri, şeffaflığı ve doğruluğu destekler ve yerel yönetimlerin ekolojik sürdürülebilirliği artırma konusundaki verimlilik ve bağlılıklarını kanıtlamalarına izin verir.
- Bütçe, ihtiyaçlara ve ekolojik sürdürülebilirlik ilkelerine dayalı toplulukları yönetmek için bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve, karar vericilerinin bütünleşmiş yönetimini güçlendirmek için uygun politika ve prosedürlerini uygulama becerisini güçlendirir. Prosedür, disiplini geliştirerek eğitim ve destek sağlar, ek fayda olarak yerelden küresel seviyeye kadar meseleleri ele almak için bir temel oluşturur (Six good reasons to use EcoBudget (t.y.), <http://webcentre.ecobudget.org/why-ecobudget/>).

2.2. Bütçenin Gelir Yönünün Yeşilleşmesi

Yeşil bütçelemenin literatürde oldukça yeni bir kavram oluşu üzerinde birçok çalışmanın yapılmasına imkân sağlamıştır. Yapılan çalışmalar gösteriyor ki dünya genelinde devletlerin, bütçelerine “yeşil” anlamda finansman koyma gereksinimi bizlere yeşil vergiler ya da diğer adlarıyla ekolojik / çevre vergilerine başvurmamız gerektiğini işaret etmektedir. Yeşil vergilerin gündemde yerini alması, ortaya yeni bir reform anlayışı olan “yeşil/çevre vergi reformu” nun da doğuşuna sebebiyet vermiştir.

2.2.1. Çevre Vergi Reformu

Negatif dışsallıkların içselleştirilmesine en önemli maliye politikası araçlarından birisi çevre vergileridir. Özellikle 1970’li yılların sonuna gelindiğinde çevreye yönelik sorunların çözümünde fiyat temelli maliye politikası araçlarından faydalanılması üzerinde önemle durulmuştur. 1980’li yılların sonuna gelindiğinde ise emek ve sermaye üzerindeki vergi yükünü çevreyi kirliliğine sebep olan diğer kaynaklara sürüklemek amacıyla başta İskandinav ülkeleri olmak üzere birçok ülkede çevre/yeşil vergi reformu uygulanmaya konulmuştur (Çelikkaya, 2011: 97). Reform, temelde iki

önemli amaca hizmet etmeyi hedefler. Bunlar; çevreye zarar veren iktisadi faaliyetlere yönelik devlet yardımlarının ortadan kaldırılması ve emek, sermaye, iş gücü üzerindeki vergi yükünün çevreye zarar veren diğer iktisadi faaliyetler üzerine doğru sürüklenmesi yönündedir (Ferhatoğlu, 2003: 1).

Yeşil/çevre vergilerinden beklenen görev, seçimlerini çevreye destek olarak değiştirebilmektir. Çevreye duyarlı üretim ve tüketim yapısının oluşturulmasında tercihlerin yönlendirilmesi bu vergilerin birinci amacıdır. Reform bu amaçla sermaye ve işgücü üzerindeki vergi yükünün çevreye zararlı ekonomik faaliyetler üzerine kaydırılmasına yönelik “teşvik değişimi(subsidy shifting)” ve “vergi değişimi(tax shifting)” uygulamalarının yürürlüğe sokulmasıdır. Teşvik değişimi; “var olan vergi sisteminin, kirlilik yaratan diğer faaliyetleri teşvik etmeyecek şekilde tekrar yapılandırılması, faaliyetlerin üzerindeki teşviklerin kaldırılmasıdır”. Vergi değişimi ise; “ekonomik büyümeye engel olarak kabul edilen işgücü ve sermaye üzerindeki vergileri azaltmak amaçlı çevreye zararlı ekonomik faaliyetler üzerine vergi konulmasıdır” (Bıçakçı, 2017: 354).

Çevre vergilerin teorik temeli, genel olarak çevre kirliliği sonucu ortaya çıkan çevresel dışsallıkların çözümü için önerilen kirlilik vergisine, çevre politikası alanında ise çevreyi kirletenlerin sorumlu olduğu kirleten öder ilkesine dayanır.1920’de teorik öneri olarak ortaya çıkan kirlilik vergisi uygulamaları 1990’lardan itibaren yaygınlaşan “çevre vergi reformları” sayesinde çevre politikalarının önemli araçlarından biri haline gelmeyi başarmıştır. Reformlar sayesinde, vergilerin çevresel amaçlar için araçsallaştırılmasına yönelik birçok ülkenin vergi sisteminde köklü değişikliklere gidilmiştir (Bıçakçı, 2017: 350).

Vergi yükünün emek üzerinden alınan gelir vergisi ve sosyal güvenlik primleri ve sermaye üzerinden alınan kurumlar vergisi gibi “iyi”lerden, emisyon gibi “kötü”lere kaydırılmasının esas nedeni, vergi yükünün daha adil dağıtılmasıdır (Çelikkaya, 2011: 101). Buna göre çevre vergileri; çevre kalitesini iyileştirip sağlanan hasılat saptırıcı etkisi olan vergilerin azaltılmasında kullanıldığında sosyal refah artıyorsa, çifte yarar(double dividend) sağlanmış demektir (Üstün, 2012: 161). Çifte yarar hipotezi, “kirlilik emisyonlarından vergi olarak meydana getirilen gelirin, ekonominin başka alanındaki diğer vergilerin azaltılmasının finansmanı için kullanılmasına izin veren politika mekanizmasıdır” (McKitrık, 1997: 417-418).

Buna göre, sera etkisinin sebebi olan karbondioksit emisyonu üzerinden alınan bir vergi, emisyonu azaltacak; elde edilen vergi geliri etkinliği bozan diğer vergilerin azaltılmasında kullanılacak böylelikle daha düşük karbondioksit gibi “çevresel” bir hedefle daha düşük işsizlik gibi “ekonomik” hedef birlikte sağlanmış olacaktır. Hipotez, adını bu iki amacın birlikte sağlanmasından almıştır (Monresa ve Sancho, 2005: 1577-1578). Böylelikle, hem çevre korunacak hem de istihdam sağlanmış olacaktır.

2.2.1.1. Vergiler

Devlet, faaliyetlerini yürütebilmek için gelire ihtiyaç duyar. Devletin varlığını devam ettirebilmesinde ve görevlerini yerine getirebilmesi için gerekli en önemli gelir kaynağı, vergidir. Devletin görevlerinin zamanla birlikte değişikliğe uğraması, verginin de görevlerinde değişikliğe sebep olmuştur. Verginin kamu harcamalarını finanse etmesi yanında başka görevleri de vardır (Pehlivan, 2007: 100). Verginin esas görevi, hiç şüphesiz kamu harcamalarını karşılamaktır. Ancak 20. Yüzyılın başlarına gelindiğinde özellikle 1930'lu yıllardan sonra, vergi yalnızca kamu giderlerini karşılayan bir gelir çeşidi olmaktan çıkarak, devletin elinde ekonomik ve sosyal yaşama el atan bir araç halini almıştır (Nadaroğlu, 2000: 217).

Vergiler; yatırımları teşvik etmek, üretimi veya tüketimi arttırmak ya da kısıtlamak, ödemeler dengesini düzeltmek, tasarrufları teşvik etmek, ekonomik istikrarı sağlamak, ekonomik yapıyı değiştirmek, atıl kapasiteyi ve spekülasyonu önlemek vb. amaçlarla da kullanılabilir (Edizdoğan, 2007: 162). Artan oranlı gelir vergileri, belli bir sınırın üzerinde bulunan gelirlere alınan ek vergi, gider vergilerinde vergiye tabi mal ve hizmetten alınan vergilerin bunların lüks olup olmamalarına göre farklılaştırılması, toplumdaki gelir farklılıklarını kısmen olsun kaldırmak amacını taşımaktadır (Edizdoğan, 2007: 163). Sadece mali amaçlarla konulmayan vergilerin başında çevre vergileri gelmektedir. Çevre vergilerinin birincil amacı geliri arttırmak değil, çevre sorunlarının azalmasına katkı sağlamaktır (Can, 2013: 54).

2.2.1.2. Çevre Vergileri

Çevre politikalarının, hukuki/idari araçlara dayansa da neoliberal dönüşümün, piyasa temelli iktisadi/mali araçların kullanımı, yani teorik anlamda “olumsuz dışsallıkların içselleştirilmesi” politik anlamda ise, “sürdürülebilir kalkınma” hedefi ile gerekçelendirilerek yaygınlaştığının söylenmesi muhtemeldir. Çevre vergileri, çevre üzerinde dolaylı etkiye sahip bu iktisadi/mali araçlardandır.

Vergiler ile negatif dışsallığa sahip olan ürünün maliyeti arttırılmakta böylelikle ürünün üretimi veya tüketiminin azalması beklenmektedir. Bu beklentinin gerçekleşmesi halinde negatif dışsallık azalacak, çevre üzerindeki yük zamanla yok olacak ve çevresel sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşılabilecektir (Bıçakçı, 2017: 350).

Kavramsal olarak bakıldığında “ekolojik vergiler” veya “yeşil vergiler” yabancı ülke uygulamalarında doğup geliştiklerinden, bu vergiler ; “eco-taxes” veya “green tax” olarak ifade edilmektedirler. Kaynaklarda çevresel vergiler veya kirlilik vergileri olarak da ifade edilirler (Jamali, 2005: 74). Çok çeşitli ifadelerle tanımlanan çevre vergileri için yapılmış net ve genel bir tanımdan söz etmemiz mümkün değildir. Avrupa Çevre Ajansı ekolojik vergilere; pozitif çevresel

etki sağladıklarından ötürü “enerji, taşımacılık, kirlilik ve doğal kaynaklardan alınan vergilere ekolojik vergiler (ecotaxes)” adını vermektedir. OECD, IEA ve Avrupa Komisyonu çevre vergilerini daha kapsamlı bir şekilde yeniden tanımlamışlardır. Buna göre “çevreye ilişkin vergiler” (environmentally related taxes), “çevreyle dikkate değer bir ilgisi olduğu varsayılan vergi tabanlarından toplanarak genel hükümete yapılan zorunlu ve karşılıksız ödemeler ” şeklinde tanımlamıştır (OECD, 2006: 26).

Görüldüğü gibi yeşil/çevre vergileri konusunda en karmaşık fakat en verimli münakaşa konusu terimin anlamı ve kapsamı üzerinde yürütülmektedir (Öner, 2014: 139).Jamali (2007:83-84)’ye göre çevre vergileri;

Oluşan çevre kirliliğinin ve bunun sonucunda meydana gelen çevresel bozulmaların önlenmesi, azaltılması veya tamamen giderilebilmesi, yaşanacak temiz bir çevrenin oluşumu, canlı hayatının korunması, yenilenemez kaynaklar üzerindeki ekstrem talebin dengelenmesi, çevre dostu teknoloji ve üretim yöntemlerinin teşviki, çevreye duyarlı üretim ve tüketim anlayışının geliştirilmesi amacıyla gerekli kaynakların temini için toplanan vergilerdir.

Çevre vergileri, günümüze gelene kadar ki süreçte sınırlı sayıda olsa da kendisine uygulama şansı bulan, gün geçtikçe değeri artan ve geleceğin vergileri olarak adlandırılan vergilerdir.21.yüzyılda vergiler, küresel ölçekte toplam vergi gelirleri içerisinde nispeten düşük bir orana sahiptir ve kirlilik maliyetini tam olarak karşılayamamaktadır. Çevreyi kirleten veya çevreye herhangi bir sebepten zarar verenlerden alınacak vergi vb. diğer yükümlülükler artarak önem kazanmaya başlamıştır.

Son yıllarda hem uluslararası kuruluşların çalışmaları hem de bazı ülkelerin uygulamalarına bakıldığında, çevreyi koruma amacına yöneldikleri ve çevre vergilerinin gelecekteki öneminin bugünkünden çok daha önemli hale geleceği tahmin edilmektedir(Yıldız, 2005: 163).Temel amacı vergilemeyi teşvik ederek kullanmak amacıyla olan çevre vergileri, çevreyi korumak ve sürdürülebilir çevreyi sağlamaya odaklanmıştır. Bireylerin çevre konusunda daha duyarlı hale gelmesi ve çevre hassasiyetinin yüksek olması sebebiyle vergiler, gelişmekte olan ülkelere çok gelişmiş ülkelerde 1970’lerden beri tartışma alanı bulan bir konudur (Şen ve Sağbaş, 2015: 426).

“Kim bir fayda elde ediyorsa vergisini ödemelidir” şeklinde özetlenecek fayda prensibine göre, çevreyi daha fazla kullanan ve kirleten belirli bir çevre vergisi ödemelidir. Fayda prensibini esas alan bir vergi politikasında alınan vergilerin adı değil, amacı ve işlevi önemlidir. Kısacası alınan vergilerin adının doğrudan çevre vergisi olmasına gerek yoktur. Çevre vergisi; harç, resim veya ÖTV şeklinde de olabilir. Örneğin; av hayvanlarının neslinin korunması için alınan resim, fayda prensibini esas alır. Ülkemizde petrol üzerinden alınan ÖTV’de, daha fazla petrol kullanan ve fayda elde eden daha fazla vergi öder (Şen ve Sağbaş, 2015: 426-427).

Çevre vergilerinden elde edilen gelirler hem bütçe gelirlerini iyi duruma getirmek için kullanılabilir iken, hemde fonlar kanalı ile belli hedeflere ayrılmak için de kullanılabilir (Özdemir, 2009: 23). Çevre sorunlarının hafifletilmesi veya yok edilmesinde uygulanan en önemli araç olan çevre vergileri, özel ve sosyal maliyetler arasındaki farkı kapatmak gibi tam maliyet fiyatlamasını sağlamak için de kullanılabilirler. Çevre vergilerinin ayrıca düzenleyici özelliği de bulunmaktadır, yani, ekonomide saptırıcı özelliğe sahip vergilerin etkinliğinin azaltılmasında çevre vergilerinden yararlanılmaktadır (Agun, 2008: 45-46). Küresel rekabet üzerinde ve ülke içinde farklı sektörler arasındaki rekabette birtakım adil olmayan sonuçlar doğurması, ayrıca gelir dağılımını bozucu etkiye sahip olması, çevre vergilerinin olumsuz özelliklerindedir (Yalçın, 2016: 764).

2.2.1.2.1. Tarihsel Gelişimi

Bugün “ekolojik veya yeşil vergiler” kapsamında bahsedilen konular, 20. yüzyılın başında ortaya çıkan “neoklasik” olarak bilinen düşünce sistemine kadar uzanmaktadır. Sistemdeki “bırakınız yapsınlar” anlayışı sanayi kapitalizmine hız veren, devlet müdahalesinin asgari seviyede olduğu ekonomik yapıyı oluşturmuş, zamanla çevrenin büyük bir kısmı kirletilmiş, doğal kaynaklar aşırı derecede tüketilmiştir. Bunların sonucunda sanayileşmenin sağladığı toplumsal refah ve zenginlik sayesinde çevresel zararın toplumsal maliyeti ve zararları karşılatılmaya başlanmıştır (Jamali, 2005: 107).

Vergiler çevrenin korunmasında aktif rol oynayan enstrümanlardır. Çevrenin korunmasında temel prensip “kirleten öder” ise vergiler çevreye verilen zararların tazmin edilmesinde aracı olacaklardır. Çevreye zarar veren kişi ya da işletmeleri vergilendirerek devlet, bir yandan çevrenin daha az kirletilmesini sağlayacak diğer taraftan da gelir elde edecektir. Çevresel sorunların üstesinden gelme konusunda amaç her türlü sorunla başa çıkmak demek değildir. Zaten bu, mümkün de değildir. Asıl ulaşılmak istenen amaç, kirliliğin insan sağlığına verdiği zararı minimize etmektir (Şen ve Sağbaş, 2015: 431).

Çevre vergileriyle ilgili çalışmalar, Arthur C. Pigou'nun 1920'lerde yaptığı çalışmalara kadar uzanmaktadır. Pigou “The Economics of Welfare” adlı çalışmasında negatif dışsallıklardan bahsetmiş ve kirliliğin sebep olduğu negatif dışsallıkların içselleştirilmesinde maktu esaslı vergi uygulaması önerisinde bulunmuştur. Literatürde Pigoucu vergi olarak adlandırılan verginin en önemli özelliği, vergi koyulduktan sonra verginin özel maliyetini, sosyal maliyete eşitlemesidir (Şen ve Sağbaş, 2015: 432).

Baumal ve Oates, Pigou vergilerinin temel fikrini kabul etmekte fakat birtakım yasal standartlar belirlenerek, standartların sonucunda elde edilen deneyimlere göre verginin konulmasını

önermektedir. Dolayısıyla Baumal ve Oates'in önerisinin deneyimlere dayalı seçilmiş, kabul edilebilir standartlara bağlı çevresel vergileme olduğu söylenebilir (Jamali, 2007: 130).

Pigou'nun önerileri 1960'ların ikinci yarısında Charless Plott tarafından tekrar gündeme getirildi. "Extarnalities and Corrective Taxes" başlıklı çalışmasında negatif dışsallıkların içselleştirilmesinde düzenleyici vergilerin önemine dikkat çekmiştir. Negatif dışsallığın olduğu bir durumda dışsallığa neden olan kişiler ya da işletmeler için yaptıkları iktisadi faaliyetler, maliyet oluşturmamaktadır. Hâlbuki toplum için bir sosyal maliyet söz konusudur. Plott'a göre bunun üstesinden gelmenin yolu da negatif dışsallığın içselleştirilmesinden geçer (Şen ve Sağbaşı, 2015: 433).

Başta kamu harcamaları için gelir sağlamayı amaçlayan vergiler, sonraları çevreyi korumak amaçlı uygulanan bir politika haline gelmeyi başarmıştır. Çevre vergilerinin bütçeye kamu harcamalarını finanse etmek için gelir sağlamaktan çok, çevreye zarar veren ekonomik aktiviteleri önlemesi veya asgari seviyeye indirmesi onu mali vergilerden ayıran en önemli unsurdur. Çevreye zarar veren ekonomik aktiviteleri değiştirmeyi amaçlayan çevre vergileri 1980'li yıllarda uygulamaya konulmaya başlanmış, etkin politika aracı olarak 1990'lardan sonra görülmeye başlanmış ve uygulama alanları her geçen gün artmıştır (Can, 2013: 56).

Pigou ile başlayan ve Plott ile devam eden vergiler literatürde "düzenleyici vergiler" veya "Pigou-Plott tipi vergiler" şeklinde yerini almıştır. Özellikle 1990 ve sonrası dönemde çevre sorunlarının daha fazla hissedilmeye başlamasıyla bu tip vergiler, gündemde emisyon vergileri olarak yerini almış, kısmen de olsa uygulama alanı bulmaya başlamıştır (Şen ve Sağbaşı, 2015: 433).

2.2.1.2.2. Amacı

Çevre vergileri, Avrupa Çevre Ajansı'na üye ülkelerde bir süreliğine uygulanmakta olup, AÇA'ya aday Merkez ve Doğu Avrupa'da ki ülkelerin çoğu da çevre vergisi uygulamalarında önemli deneyimlere sahiptir. Çoğu ülke vergi matrahını genişletip, vergi oranlarını artırmayı planlamakta ve giderek artarak çevre vergilerini, yeşil bütçe bağlamında kullanmaktadır (EEA, 2000: 12). Bu ülkelerde emek üzerindeki vergi yükü çevre ve doğal kaynaklara kaydırılmaktadır.

Çevre vergilerinin çeşitli uygulama nedenleri bulunmaktadır. Bunlar; ekonomi ve çevre koruma koşullarını bütünleştirme, kirleten öder ilkesi bağlamında dışsallıkları fiyata dâhil etme yani "içselleştirme", minimum maliyetli kirlilik azaltımını teşvik etme, kirlilik kontrol maliyetlerini azaltma, kirliliği azaltıcı yeni teknolojilere yönelik dinamik teşvikler, bütçe gelirlerini arttırma, çifte yarar sağlama(double dividend) ,gelir ve refah bölüşümünü değiştirme, çok yönlü çevresel

kazançlar sağlama, çevre politikaları araçlarının etki alanını ve karşılıklı desteğini genişletmektir (EEA, 2000: 12-18):

Ekonomi ve çevre koruma koşullarını bütünleştirme: 1997'de AB Anlaşması, Amsterdam'da Avrupa Konseyi tarafından değiştirilmiş ve Mayıs 1999'da yürürlüğe girmiştir. Yapılan değişikliklerden biri; sürdürülebilir kalkınmanın bu anlaşmaya dahil edilmesidir (Ekeman, 1998: 20). Yani, AB hedeflerini belirten anlaşmanın 2. Maddesine sürdürülebilir kalkınma amacıyla ekonomik ve sosyal hedeflere çevresel boyut eklenmiştir. 2. madde ortak pazar, ekonomik ve parasal birlik ve diğer ortak politikaların sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmenin yolları olduğuna yer vermekte böylelikle anlaşma, çevresel ve diğer sürdürülebilirlik amaçlarının birlikte karşılanmasının araçları olan çevre politika araçlarının gelişmesi için önemli bir neden ortaya koymaktadır (EEA, 2000: 12).

Kirleten öder ilkesi gereğince dışsalıkları fiyata dahil etme yani, "içselleştirme": Çevre politikalarında, vergilerin kullanımında asıl ekonomik amaç, ekonomik faaliyetler sonucunda üretilen mal ve hizmetlerin çevreye verdikleri zarar olarak da isimlendirilen dışsalıkların bu malların fiyatlarının içine dâhil edilmesidir. Yani, politika ilkelerinden Kirleten Öder ilkesi gereğince vergiler kullanılmaktadır (Ekins, 1999: 41).

Minimum maliyetle kirlilik azaltımını teşvik etme: Çevre vergileri, çevresel zarara neden olan üretimi azaltmak/ortadan kaldırmak için teşvik aracı olarak kullanılmaktadır. Üreticiler vergiden kaçınmak için üretimlerini sınırlandırabilir ya da kirliliği azaltıcı filtre takabilir ya da az kirleten hammaddelere yönelebilirler. Üreticilerin ödedikleri vergi, tüketiciler için fiyat artışı anlamına gelir ve tüketicilerin bu ürünü daha az kullanmalarını sağlar. Çevre vergileri, doğrudan tüketim ya da üretim sürecine uygulanabilmektedir (EEA, 2000: 14).

Kirlilik kontrol maliyetlerini azaltma: Kirlilik kontrolüne yönelik düzenlemede, kirlilik azaltma maliyetlerine bakılmaksızın tüm kirleticilerin kirliliğini aynı ölçüde azaltacağı yer almaktadır. Kontrole yönelik belli bir maliyet söz konusudur. Çevre vergisi, kirliliği azaltmanın mı yoksa vergi ödemeyi mi daha ucuz olup olmadığına yönelik kirleticilerin davranışlarını etkilemektedir. Kirliliği azaltmanın maliyeti yüksekse vergi ödemeyi, düşükse kirliliği azaltmayı tercih edecektir. Bu durumda, vergi ile toplam kirlilik azaltımının maliyetleri düzenlemeye göre çok daha ucuz olacaktır (EEA, 1996: 17).

Kirliliği azaltıcı yeni teknolojilere yönelik dinamik teşvikler oluşturma: Vergi ödemeleri, diğer çevresel düzenlemelerden farklı olarak kirliliği azaltmanın yollarını araştırmaya yönelik sürekli teşvik sağlamaktadır. Vergilerin bu dinamik teşvik özelliği, kirliliğe karşı çözüm yollarından birisidir. Çevre vergileri, kirlilik kontrol maliyetlerini en aza indirmeye ve yeniliği özendirilmeye yardım etmekte ve böylelikle çevre politikalarını geliştirmeyi sağlamaktadır.

Vergilerin bu dinamik etkinliğinin iki temel Őekli vardır. Birincisi, bireysel firmalardaki teknolojik ve yönetim yenilikleri; ikincisi ise, bütün olarak sektörün çevresel performansında iyileşme meydana getirebilen firmaların giriş ve çıkıŐıdır (EEA, 2000: 15).

Bütçe gelirlerini arttırma: Üreticiler ve tüketicilerce ödenmiŐ vergiler, ekonomik aktiviteleri tamamiyle durdurmayacak, vergiler ve harçlar ise kamu gelirlerini arttıracaktır. Kamusal gelirler birkaç Şekilde kullanılmaktadır. Bunlar; devlet bütçesinin finansmanı, diğer vergileri azaltmak ,belirli amaçlar için finansman sağlamaktır (EEA, 2000: 16).

Çifte yarar sağlama(double dividend): Vergiler ve harçlar aracılığıyla dışsallıkları içselleştirmek için piyasa fiyatları oluşturma, piyasanın iŐleyiŐini düzelteceği için savunulmaktadır. Başka bir deyişle, dışsallıkları piyasa fiyatının içine sokan bir vergi stratejisi, ek faydalara sahip olabilir. Gelir, istihdam ve yatırım gibi “iyiler” üzerindeki vergiler kamu harcamalarını karşılamak için arttırılmaktadır. Böyle vergiler piyasanın iŐleyiŐini bozduklarından dolayı ekonomik için yüküdür. Bir çevresel vergi reformunda, kirletici faaliyetler ve ürünler gibi “kötüler” üzerinden alınan vergilerle yaratılan gelirler, “iyiler” üzerinden alınan vergilerin yerini alır. Böylelikle vergi yükü , “iyilerden” “kötülere” doğru kayar. Bu tür vergi reformu ile hem kirlilik azaltılmış ve hem de bir bütün olarak vergi yapısının bozucu etkisi azaltılmış olmaktadır. Bu durum, çifte yarar olarak adlandırılmaktadır. İkinci yarar, genel olarak katma değer vergisi gibi geliri dolaylı etkileyen vergilere ek olarak, dolaysız vergilerin örneğin, gelir vergisi ve sosyal güvenlik katkılarının indirilmesi yoluyla istihdamda bir artış olarak açıklanmaktadır (EEA, 2000: 16).

Gelir ve refah bölüşümünü değiştirme: Dolaylı vergiler içerisinde yer alan çevre vergilerinin uygulanması sırasında gelir ve refah bölüŐümü adaleti sorununun vurgulanması önemlidir. Çünkü gelir bölüŐümü üzerindeki etkinin saptanması oldukça güçtür. Benzer gelire sahip bireyler, genellikle farklı harcama kalıplarına sahip olma eğilimindedirler. Bu bölüŐüm etkisi, gelirlerin kullanım yollarına bağlı olacaktır. Refah bölüŐümü açasından, dışsal zarar bakımından ortalama nüfustan daha fazla kim öder ve en ağır kim etkilenir gibi dışsallıkların ilk bölüŐümü de analiz edilmelidir. Böylece ekonomik refah, çevresel vergiler uygulandığında maksimize edilebilir (EEA, 2000: 17).

Çok yönlü çevresel kazançlar sağlama: Çevre sorunları birbirleriyle iliŐkilidir. Çoğu zaman bir kirletici birçok çevresel sorunlara yol açaabilmektedir. Bu nedenle, etkilerinin tam olarak tahmin edilmesi güç olmasına rağmen kirliliğin azaltılması ile birçok sorunun hafifletilmesi muhtemeldir. Kirletici bir ürün üzerindeki çevre vergisi birçok çevre sorunları üzerinde faydalı etkilere sahip olabilir. Verginin oranı belirlendiğinde ve maliyet etkinliği değerlendirildiğinde bu durum göz önünde bulundurulmalıdır (EEA, 2000: 17).

Çevre politika araçlarının etki alanını ve karşılıklı desteğini genişletme: AB’nde 1992’den beri, politik araçların etki alanının genişletilmesi,5.Çevre Eylem Programı’nın amacının özü ve entegrasyona doğru bir hareket işaretiydi. Günümüzde üye ülkeler düzeyinde yasal önlemleri tamamlayıcı bilgi ve çevre anlaşmalarında vergilerin kullanımının güçlü kanıtları bulunmaktadır. Özellikle taşımacılık ve enerji sektörlerinde kamusal araçlar içerisinde çevre vergileri daha fazla kullanılmaktadır (EEA, 2000: 17).

Araçların etki alanının genişlemesi yararlıyken, birkaç aracın birlikte kullanılması etkinlik açısından önemli olmaya devam etmektedir. Avrupa Çevre Ajansı raporuna göre en çok çevre anlaşmaları, mali araçlar ve düzenlemeler gibi diğer politik önlemlerin tamamlayıcısı olarak kullanılmaktadır. Çevre vergileri, hem mükâfat hem de ceza olarak kullanılabilir (EEA, 2000: 17-18).

2.2.1.2.3. Çevresel Vergi Uygulamaları

Yeşil/çevre vergiler, dolaylı vergiler grubunda yer alan ve tüketim üzerinden alınan vergilerdir. Bazı durumlarda sermaye birikimi üzerinden de alındığı da görülmektedir. Çevreye zarar veren ve kirlilik yaratan faaliyetlerin vergilendirilmesinde Pigou (1920)’nin etkisi şüphesizdir ki genel anlamda ortaya atılan bu fikirde asıl amaç, net bir şekilde çevrenin korunmasıdır. Maliyetinin oldukça fazla olduğu emisyonların azaltılmasında ve bir noktaya kadar indirilmelerinde çevre vergilerinin önemli katkısı olduğunu da belirtmek gerekir (Leicester, 2006).

Yeşil vergileri, amacına uygun olarak iki ana başlık altında toplayabiliriz. Birinci grup; her devletin siyasal sınırları içerisinde geçerli olan milli çevre vergileri, İkinci grup; küresel nitelikte geçerli olan çevre vergileridir. Her devletin sınırları içerisinde geçerli olan çevre vergileri, ülkelerin siyasal ve doğal yapısına göre çeşitlilik arz eder (Fındık, 2007: 60).

Yeşil vergi veya ekolojik vergi uygulamalarının kategorize edilmesi yapıları itibarı ile oldukça zordur. Çünkü vergilerin uygulamalarındaki çeşitliliğin sayıca fazla olması, amaçları, konu ve görevleri bakımından birbirleri ile uyum halinde bulunmaları vergilerin net çizgilerle belirlenmesini imkânsız hale getirmektedir. Dr. Tarık Jamali’nin “Ekolojik Vergiler(Çevre Vergileri)” adlı kitabında “Ekolojik Vergi Uygulamaları” başlığı altında yeşil vergi uygulamalarını aşağıdaki gibi 4 ana başlık altında toplamıştır.

Tablo 1: Ekolojik Vergi Uygulamaları

1. Atık ve Emisyon Azaltılmasına Yönelik Vergiler	*Karbon ve enerji vergileri *Su Kirliliği Vergileri *Katı Atık Vergileri *Ürün Vergileri
2. Geri Kazanımı Sağlamaya Yönelik Vergiler	*Atık Pil ve Akümülatör Vergileri *Ambalaj Vergileri
3. Doğal Kaynakların Korunmasına Yönelik Vergiler	*Su Çıkarma Vergileri *Avcılık ve Balıkçılık Vergileri *Agrega Vergileri
4. Diğer Vergiler	*Turizm Üzerinden Ekolojik Vergiler *Yeşil Bina Teşvikleri *Gürültü Vergileri *Gayrimenkul Vergileri

Kaynak: (Jamali, 2007: 218-286).

Atık ve Emisyon Azaltılmasına Yönelik Vergiler: Atık ve Emisyon Azaltılmasına Yönelik vergileri kendi içerisinde alt başlıklara ayıracak olursak bunları; Karbon- Enerji Vergileri, Su Kirliliği Vergileri, Katı Atık Vergileri ve Ürün Vergileri olarak sıralayabiliriz.

Karbon ve Enerji Vergileri: İklim değişikliğinin ortaya çıkmasında en büyük payı karbondioksit gazları alır. Gazlar genel olarak fosil yakıtların; petrol, kömür, linyit gibi ürünlerin kullanımına bağlı ortaya çıkmaktadırlar. Aşırı ve bilinçsizce kullanımları sonucunda küresel ısınma meydana gelmektedir. Bu nedenle karbondioksit salınımının ve kullanım miktarının azaltılması yalnızca bu gazlar üzerine konulacak karbon vergisiyle etkili olabilir. Karbon vergisi, çevrenin korunması açısından önerilen bir vergidir (Üstün, 2012: 157). Verginin amacı, karbondioksit emisyonunun azaltılmasıdır.

Vergi, kirletenin ödemesi gerektiği vergi çeşididir. Bu yüzden, verginin mükellefi fosil yakıtları kullananlardır. Fakat, durum analizi için kirleticilerin tespit ve emisyon ölçümlerinin tam olması gerekmektedir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde çevre vergisi olarak uygulanan karbon vergilerinin bazıları, çevreyi korumak amaçlı uygulanırken bazıları ise ,asında büyük bir çoğunluğu, ekonomik sebeplerden meydana gelmiş ve zamanla vergi koyucu yasama organlarının politik yapılarındaki değişime bağlı olarak şeklini almıştır (Aliusta vd., 2004: 394).

Vergi; sadece Danimarka, Finlandiya, İsveç, Hollanda, İtalya ve Norveç'te uygulanırken diğer ülkeler; enerji, motorlu taşıt diğer tüketim ve satış vergilerini uygulamaktadır (Toprak, 2006: 156). 2003'te kabul edilerek,2004'te uygulama alanı bulan enerji vergilerinin kullanım alanı ise son yıllarda önemli ölçüde artmıştır (Yavuz, t.y.: 7).

Çevre vergilerinin önemli bir bölümünü oluşturan enerji vergileri toplam çevre vergileri gelirlerinin %75'ini, toplam vergi gelirlerinin ise (sosyal güvenlik primleri dahil) %5'ini oluşturur (Özdemir, 2009: 24). Fakat, tüm enerji vergilerinin bilinen anlamda çevre vergisi özelliği göstermedikleri de bir gerçektir. Bazılarının konulma nedeni vergi hasılatı elde etmek olsa da, çevre kalitesinde olumlu etkileri olduğu da bilinen bir gerçektir (Akkaya ve Bakkal, 2005: 4).

Su Kirliliği Vergileri: Su kirliliğini sudaki atık maddeler ve kirli atık sular oluşturmaktadır. Çevre kirliliğinin önemli kaynağı atık sulardır. Mahalli idareler tarafından evlerin büyüklüğüne veya kullanılan su miktarına bağlı olarak alınan bu vergi ve harçlar prensip olarak atık suyun işlenmesi ve temizlenmesi karşılığı olup hanehalkı açısından çevreye verilen zararlar doğrudan ilişkili değildir (Jamali, 2007: 240). Konulan vergilerin hedefi, doğrudan kirleticilerdir. Atık su vergileri çevresel politikanın bir mali enstrümanı olan klasik emisyon vergisi olup 1970'lerde Fransa ve Hollanda'da, 1981'de ise Almanya'da yürürlüğe girmiştir. Danimarka'nın 1997 yılında yürürlüğe koyduğu bu vergiyi, diğer üye ülkeler (İspanya, İtalya) daha bölgesel düzeyde uygulamaya koymuşlardır (Jamali, 2007: 241).

Verginin uygulanabilmesinde önemli kriter, 24 saat içerisinde su yüzeyine salınan ve oksijen tepkimesine girmeyen materyaller için belli bir sürede suya salınan reaktif olmayan maddenin ağırlığıdır (Duran, 2010: 103). Türkiye'de ki durumu inceleyecek olursak, su kullanım miktarına bağlı olarak alınan bir yükümlülük mevcuttur. Ancak vergi, su tüketimi konusunda inisiyatif yaratmak için değil, çevre temizlik vergisinin kolay toplanabilmesi amacıyla su kullanımı üzerinden alınmaktadır. Ayrıca endüstriyel su kirliliği, Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği hükümlerine göre düzenlenmekte olup, yönetmeliğin tamamı neredeyse yasaklar üzerine kurulu, mali bir inisiyatif yaratabilecek herhangi bir unsuru içermemektedir (Jamali, 2007: 243-244).

Katı Atık Vergileri: Katı atık, hanehalkı açısından çöpleri, endüstri anlamında her türlü hacimsel ve akışkan olmayan atığı ifade eden ve önemli bir kısmını çöp vergilerinin oluşturduğu bir vergi çeşididir. Vergilerin en önemli uygulayıcısı 1 Ekim 1996'dan itibaren daha az atık üretmek ve geri dönüşüm oranlarını arttırmak amacıyla yürürlüğe koyan, İngiltere olmuştur (Jamali, 2007: 244).

Dikkat edilecek olursa, birçok ülkede evsel ve endüstriyel atığın en aza indirilmesi için atığın hacmi dikkate alınırken, bu durum tüketicilerin daha az atık meydana getiren ürün veya ambalajlara yönelmesine, üreticilerin ise daha az atık oluşturan ürün tasarımlarını ortaya çıkarmasına neden olmuştur. Vergilemenin atık hacmini dikkate alarak yapılması uygulamada “attığını öde” (pay-as-you-throw) sistemi olarak adlandırılmaktadır (Jamali, 2007: 246).

Türkiye'de ki durum ise, belediyelerin uyguladığı çöp vergisi dışında herhangi bir vergi çeşidinin olmadığı şeklindedir. Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliğiyle bir takım atık türlerinde

geri dönüşüm sağlansa da tam manasıyla atık yönetimi konusuna net bir çözüm getirilememiştir (Tokoğlu, 2013: 32).

Ürün Vergileri: Çevreye zararlı ürünlerin vergilendirilmesiyle üreticilerin tercihlerini çevre lehine değiştirmeyi amaçlayan vergilerdir. Atıkların geri dönüşümünün sağlanmasında var olan durumun yetersiz olduğu ve kirliliği vergilendirmenin maliyetli veya imkânsız olduğu durumlarda ürünlerin vergilendirilmesi gerekir. Gübre vergileri ve böcek (pestisid) ilaçlarından alınan vergiler bu duruma örnek gösterilebilir (Canpolat, 2009: 105):

- Gübre vergisi: Modern kimyasal gübreler ve haşere ilaçlarının üretimi artırdığı ve daha fazla gıda sağladığı kaçınılmazdır. Ancak bu ilaçların ihtiyaç kadar olanının kullanılması çiftçilerin her zaman ihtiyaçlarının fazlasını kullanmaları nedeniyle çok zordur. Nedeni; ilaçların çoğunun henüz bitkiler tarafından kullanılmadan yağmur sularıyla yıkanıp gideceği ve yeraltı sularına karışarak yok olacağını bildiklerindedir. Fakat yer altı sularına karışan bu maddelerin dere ve göllerdeki yosunların büyümesine yardım ettiği, bunların gelişerek su bitkilerini boğduğu, sudaki balıkların ihtiyacını karşılayan oksijeni tükettiği ve doğal zinciri yok ettiği dikkate alınmayan veya bilinmeyen bir husustur.

Ancak vergiler uygulamada bir takım zorlukları meydana getirirse de azot emisyonlarının azaltılmasında etkili enstrümanlardır. Gübrelerin sebep olduğu kirliliğin vergilendirilmesi hususunda İsveç ve Hollanda'da karmaşık modellerin denendiği görülürken, Türkiye'de gübreler üzerinde herhangi bir ekolojik amaçlı vergi bulunmamaktadır.

- Böcek ilaçları (Pestisid vergisi): Böcek ilaçları, genel olarak 'pestisid' olarak adlandırılır. Kullanımı, tarımda çalışanların sağlığını olumsuz etkilerken, yeraltı sularını kirleterek birçok olumsuz etkilere de sebep olmaktadır. Bu nedenle vergi uygulamalarının sınırlama veya yasaklamalarına konu edilmektedirler. Her zehrin başta insan sağlığı üzerinde olumsuz etkileri varken, pestisid kullanımının bölgeden bölgeye değişen çeşitli çevresel etkileri olduğu gibi, diğer birçok canlı üzerinde de olumsuz etkileri vardır (Jamali, 2007: 256). Özellikle İngiltere ve Danimarka'da böcek ilaçları vergisi üzerinde araştırmalar mevcutken, İsveç ve Belçika'da vergi uygulamalarına kısmende olsa geçilmiş, Türkiye'de ise böcek ilaçları üzerinde herhangi bir vergi uygulaması mevcut değildir.

Geri Kazanımı Sağlamaya Yönelik Vergiler: Yeşil vergilerin ikinci grubunu Geri Kazanımı Sağlamaya Yönelik Vergiler oluşturmaktadır. Aslında yeşil vergilerin en önemli amaçlarından birisinin geri kazanımın artırılması olmasından dolayı tüm vergilerde hedef geri kazanımı sağlamaktır. Bu noktada, amaca hizmet etmesi için iki ayrı yeşil vergiden bahsedebilir. Bunlar; Atık Pil ve Akümülatör vergileri ile Ambalaj Vergileridir.

Atık Pil ve Akümülatör Vergileri: Piller ve akümülatörler, kimyasal enerjiyi elektrik enerjisine dönüştürürler. Bilinçsizce kullanıldıklarında ve gerektiği gibi kontrol edilemediklerinde çevrede, özellikle salınan pillerdeki ağır metaller zamanla eriyerek toprağa, havaya, yeraltı sularına, göllere vs. geçerek, kirliliğe neden olurlar. Kirlilikle de kalmayıp insan sağlığında da özellikle, akan pillerdeki civa deri ve solunum yoluyla insan vücuduna girdiğinde böbrek, karaciğer ve beyin dokularına ve sinir sisteminin tahribine ve kanser gibi rahatsızlıklara neden olarak olumsuz etki yaratmaktadır (Tokoğlu, 2013: 33-34).

Bu sebeple de pil ve akümülatörlerin üzerine konulan vergilerle bu vergilerin güvenli bir şekilde toplanması, şarj edilebilir pillerin kullanımının yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Özellikle Belçika, İtalya, Bulgaristan, Polonya, Portekiz, Hırvatistan, Macaristan, İsviçre gibi birçok ülkede pil ve akümülatör vergileri uygulanmaktadır (Aydın ve Deniz, 2017: 446).Türkiye açısından değerlendirme yapacak olursak, “Atık Pil ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği” uygulanmaktadır. Yönetmeliğe göre, pil ve akümülatörlerin üretim aşamasından bertaraf edilmesine kadar insan sağlığını ve çevreyi korumak için gerekli tüm önlemlerin alınması amaçlanmaktadır (Atık Pil ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği, 2004: madde 1).

Ambalaj Vergileri: Vergi başta plastik olmak üzere kâğıt, cam, şişe, kutu şeklindeki ambalajları içerirken, çevreye zararlı ürün ambalajlarının ayırt edilmesini sağlamak, çevre dostu ürün ambalajlarını desteklemek ve ambalajların çevreye duyarlı madde ve malzemelerden yapılmasının, ağırlık ve hacimsel atığın azalmasıyla ambalaj malzemelerinin geri dönüşümünü sağlamayı amaçlamaktadır (Erten, 2014: 92).

Verginin tüm bu olumlu etki ve amaçlarının yanı sıra, ambalajlar üzerindeki ekolojik vergilerin, geri dönüşümü mümkün olan ambalajlara öncelik sağlayan istisnaları içerecek şekilde yapılandırılması eleştirilen bir yönüdür. Çünkü içecek ambalajlarının tekrar doldurulabilen ve doldurulamayanlarının çevrede oluşturduğu etkileri üzerine birçok araştırma yapılmasına rağmen, tatmin edici sonuçlar elde edilememiştir (Jamali, 2007: 268).

Verginin Türkiye’de ki durumunu değerlendirecek olursak düzenlemenin Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği’nde bahsedildiğini görmekteyiz. Yönetmelikte, ambalaj atıklarının; atıkların oluşumunun önlenmesi, önlenemeyen ambalaj atıklarının yeniden kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım yöntemleri kullanılarak bertaraf edilecek miktarının azaltılmasına, atıkların çevreye zarar verecek şekilde doğrudan ve dolaylı olarak alıcı ortama verilmesinin önlenmesine, belirli bir yönetim sistemi içinde, kaynağında ayrı biriktirilmesi, toplanması, taşınması, ayrılmasına ve geri dönüşümüne ilişkin teknik ve idari standartların oluşturulmasına yönelik prensip, politika ve programlar ile hukuki, idari ve teknik esasların belirlenmesi şeklinde, belirtilmiştir (Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği, 2017: madde 1).Atıkların toplanmasından geri dönüştürülmesine kadar her aşaması için bütün birimler görevlendirilmiştir.

Doğal Kaynakların Korunmasına Yönelik Vergiler: Doğal kaynakların korunmasına yönelik vergiler, doğal kaynakların korunması ve çevre sorunlarının çözümüne yönelik vergiler olduğundan bunlara yeşil vergiler de denilebilir. Bunlar; Su Çıkarma Vergileri, Avcılık ve Balıkçılık Vergileri, Agrega Vergileri şeklinde üç kısma ayrılırlar.

Su Çıkarma Vergileri: Su Çıkarma Vergileri, aslında doğal kaynaklar üzerindeki mülkiyet hakkını sınırladığından AB üyesi ülkelerde nadiren görülmekte ve uygulandıkları bölgelerde de çoğunlukla yönetsel ödemelere karşılık alınmaktadırlar. Bu vergiler, Almanya’da bölgesel seviyede uygulanmış ve yakın zamanda ulusal düzeyde ise Danimarka ve Hollanda’da gündeme gelmiştir. Verginin matrahı, yer altından çıkartılan suyun kübik miktarı olarak düzenlenmiş, mükellefi ise suyu yer altından çıkaranlar olarak belirlenmiştir (Jamali, 2007: 273).Türkiye’de yeraltı ve yerüstü sularının korunmasına yönelik doğrudan vergi uygulaması mevcut değildir.

Avcılık ve Balıkçılık Vergileri: Hayvan nesillerinin tükenmesine sebep olan başlıca etken; aşırı avlanmadır. Nedeni; denizler ve karalardaki av hayvanları stoğunun serbest mal olarak görülmesidir. Devletler bu nedenlerle çeşitli önlemler alarak hayvan stoğunu yani ekolojik dengeyi ve tür çeşitliliğini korumaya çalışmaktadır (Jamali, 2007: 279). Bu önlemlere avlanma alanlarının ihalesi veya av ruhsatlarının verilmesi ekonomik tedbirler olarak gösterilebilir. Emir ve kontrol düzenlemeleri daha çok avcılık ve balıkçılık üzerineyken özellikle hemen her ülkede bu unsur üzerine yasaklama ve sınırlamalar getirilmiştir. Türkiye’de avcılık konusunda Harçlar yasasına göre alınan avcılık ruhsatname harçları bu vergilere örnek gösterilebilir (Duran, 2010: 108).

Agrega Vergileri: Agrega, “büyük çoğunlukla inşaat sektöründe kullanılan mıcır, taş tozu, kırılmış ufalanmış taş, kaya, çakıl vs. materyallerinin tümüne verilen genel addir.”(Jamali, 2007: 276).Vergilerin tamamlayıcısı atık vergileriyken, uygulanmasında taşocağından ve madenlerden çıkarılan agregalardan kaynaklı çevresel baskıları azaltmak ve yapı materyallerinin geri dönüşümünü arttırarak birincil doğal madde kullanımını asgari seviyeye indirmek geçerli sebeplerdir (Jamali, 2007: 276).

Diğer Vergiler: Yukarıda bahsedilen vergi uygulamalarının yanı sıra dolaylı bazı vergilerin varlığı da sistemdekini yerini almaktadır. Bunlar; Turizm Üzerindeki Ekolojik Vergiler, Yeşilbina Teşvikleri, Gürültü Vergileri ve Gayrimenkul Vergileridir.

Turizm Üzerindeki Ekolojik Vergiler: Turizm çevre sorunlarına neden olan önemli faktörlerden biridir. Bu sebeple turizmden kaynaklı kirliliğin yok edilebilmesi en azından asgari seviyeye indirilebilmesi için vergilerle finansmanının sağlanması gerekmektedir. Bu vergilerin turizm nedeniyle meydana gelen kirliliği önlemek amaçlı olduklarını söylenebilir.

Bu konuda örnek ülkelerden olan İspanya, kendisine bağlı Balerik adaları olarak adlandırılan adalarda, gelen turistler tarafından meydana getirilen zararların karşılığında belli bir miktarda vergi almaktadır. Başka bir örnek ise, ABD'nin Delaware eyaletinde gelen turistlerden hotel, motel gibi yerlerde konaklamaları karşılığında aldığı konaklama vergisidir. Türkiye'de ise durum, önemli tarihi ve turistik yapıya sahip olduğu halde herhangi bir turizm üzerinden alınan vergi uygulaması bulunmamaktadır (Jamali, 2007: 282).

Yeşilbina Teşvikleri: Küresel ısınma, dünyanın en önemli problemlerinden birisidir. Problemi ortaya çıkaran esas etmenlerden biri, çevresel etkilerinin fazlalığı ve aşırı enerji tüketmeleri nedeniyle binalardır. Günümüzde yaygın hale gelen yeşil binalar yapıldıkları malzemeyle, çevreyle gösterdikleri uyumla ve sağladıkları enerji ve su verimliliği sayesinde doğal çevreyi korumak adına önemli katkı sağlamaktadırlar. Bu nedenle, birçok ülke iklim değişikliğiyle mücadelede zararlı gazların salınımının azaltılması ve enerji maliyetlerinin düşürülmesi gibi amaçlara ulaşmak için yeşil bina sayısını artırmak gayesindedir. Türkiye'de ise böyle bir uygulama henüz mevcut değildir (Şentürk, 2014: 99).

Gürültü Vergileri: Gürültü vergileri, ortaya çıkardıkları aşırı gürültü sebebiyle genellikle uçaklardan alınan vergilerdir. Başlarda şehir merkezlerinden uzak yerlere inşa edildiği halde, kentsel nüfusun hızla artmasıyla yerleşim yerleri havaalanlarının etrafında toplanmış ve uçakların iniş-kalkışlarındaki gürültü kirliliğinin sınırlandırılması gerektiği fikrinin doğmasına neden olmuştur.

Gürültü vergileri daha çok uçak ve motorlu taşıtların oluşturduğu gürültü kirliliği üzerinden alınmaktadır. Örneğin, Avustralya, Japonya, Almanya, Norveç, İsviçre gibi ülkelerin havaalanlarından maktu ve nispi oranda gürültü vergisi alınmaktadır (Jamali, 2007: 284). Türkiye'de ki durum ise, 'Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği'nin 5.maddesinde; gürültü kirliliğinin azaltılması, insan ve hayvan sağlığının korunması için ilgili bakanlıklara, belediyelere, mahalli idarelere ve birçok işletmelere yükümlülükler getirilmiş, 9.maddesinde ise; gürültü kirliliğine sebep olan kaynakların uyması gereken kurallar belirtilmiştir (Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği, 2010: madde 5/9).

Gayrimenkul Vergileri: Tarıma elverişli, verimli toprakların şehirleşmeyle yok edilmelerine karşılık çevrenin korunmasına yönelik alınan diğer bir vergi, gayrimenkul vergileridir. Özellikle son yıllarda nüfusun hızla artması kentleşme sorununu meydana getirmiş, verimli toprak arazilerinin üzeri beton yığınlarıyla yok edilmiş bu da tarımda verimsizliğe, tarım alanlarının yok edilmesine ve ürün kıtlığına neden olmuştur.

Vergiye en güzel örnek ABD'yi gösterebiliriz. Öyle ki prensip olarak gayrimenkul üzerinden alınan emlak vergisinin, şayet gayrimenkulün bulunduğu çevre temiz değilse gerçek değeri düşecek, dolayısıyla emlak vergisi gelirleri de azalacaktır. Durum böyleyken vergiden kaçınan hanehalkı çevreyi temiz tutmaya özen gösterecektir. Bu sebeple Minnesota eyaletinde, emlak vergilerini düşürecek buna ilave kirlilik derecesine bağlı vergi uygulaması mevcuttur (Jamali, 2007: 285).Türkiye’de ise gayrimenkul vergileri; emlak vergisi ve gayrimenkul alım satımında alınan vergilerdir. Ancak vergilerin alımı çevre korumasından çok mali amaçlıdır.

2.2.1.2.4. Çevre Vergilerinin Ekonomik Etkileri

Çevresel sorunların çözümünde çevre vergilerinin mevcut fonksiyonlarının ekonomik açıdan incelenmesi ekonomi ve çevre arasındaki karmaşık ilişkinin varlığı bu sebeple de karşılıklı ilişkinin ülkelere, piyasalara, politikalara bağlı iyi veya kötü etkisinin, özellikle son birkaç yıldır akademik anlamda çevre ve ekonomi üzerindeki araştırmaları oldukça fazlaştırmıştır. Özellikle ekonominin çevre üzerinde yarattığı iktisadi etki ve negatif dışsallıkları içselleştirerek, çevreyi korumak ve zararlı çevresel faaliyetlerin azaltılması/ortadan kaldırılmasına yönelik koyulan çevresel vergilerin ekonomi üzerindeki etkileri ve bu etkilerin büyüme, yatırım, gelir dağılımı, rekabet ve istihdam üzerinde ülkelerin kendi yapılarına uygun olup olmadığının araştırılması konunun önemini açıkça belirtmektedir. Çevre vergilerinin ekonomik etkileri; büyüme, yatırım, gelir dağılımı, rekabet ve istihdam başlıkları altında incelenecektir:

Çevre vergileri ve Büyüme: Büyüme ve çevre arasındaki ilişkiyi açıklayan Ortodoks denilen görüşe göre, çevre sorunlarının temeli dışsallıklarla ilgilidir ve oluşan çevre kirliliğinin maliyeti kirleticilerin üzerine yıkılarak içselleştirilmeli ve büyüme bu şekilde ilerlemelidir. Radikal görüş ise, Ortodoks görüşün fikirlerini yanlış yönlendirici bularak, uygulamaların faydası olmadığını, büyümenin yavaşlatılması hatta tamamen durdurulması gerektiğini savunmaktadır. Roma Kulübü tarafından ‘Massachusetts Teknoloji Enstitüsü’ne hazırlatılan “Büyümenin Sınırları” (Limits to Growth) adlı raporda ise büyüme, gelişme ve uygarlaşmanın insanlığı sona götürdüğüne ve çevreyi korumak isteniyorsa büyüme hızının yavaşlatılması hatta durdurulması gerektiğini savunmuşlardır (Jamali, 2005: 158-159).Ancak sıfır büyüme olarak adlandırılan ve gelişmekte olan ülkeler için tuzak olarak görülen ve büyük tepkilere yol açan bu öneri dünya kamuoyunda çevreci akımların güç toplanmasına neden olmuştur (Keleş ve Hamamcı, 2002: 221-223).

1970’li yıllarda şiddetlenen büyümenin sınırları tartışmalarının aksine büyümenin çevre üzerinde olumlu etkilerinin olacağı yönündeki görüşlerin günümüzdeki vizyonu, çevre ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin başka bir boyutunu oluşturur. İktisadi büyümenin çevresel maliyeti arttırmada etkilerinin olabileceğine dair son yıllarda birçok çalışmalar yapılmaktadır. Kreuger ve Grossman, ülkelerin kalkınma süreçlerinin ilk aşamalarında kirliliğin bir miktar arttığını ancak ülkelerin kirlilikle ilgili sorunlarla baş edebilecek yeterli kaynaklara sahip olduklarında kirlilik

miktarında azalma olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Gelir grubu düşük olanlar çevresel kaliteden daha fazla kalkınmaya değer biçerler. Fakat bu gruplar zenginleştikçe çevresel kalitenin iyileşmesi için daha fazla kaynak ayırırlar. Bu sebeple belirli bir noktaya gelindiğinde büyüme sayesinde kirlilik azalacaktır (Canpolat, 2009: 90).

Sonuçta, bireylerin refah seviyesi arttıkça çevreye olan duyarlılıkları artacak ve çevreyi koruma konusunda katkıda bulunacaklardır. Ancak bugün gelinen noktada, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çevresel sorunları göz önüne alındığında bu sonucun gerçeklikten uzak olduğu söylenebilir. Çevre vergilerinin uluslararası ölçekte hayata geçirilmesinin karşısındaki en büyük engel olarak vergilerin ekonomik kalkınmayı yavaşlatacağı yönündedir. Ancak uluslararası alanda yapılan çalışmalar gösteriyor ki, çevre vergileri sürdürülebilir kalkınma için bir zorunluluktur (Ağbal, 2001: 90-91).

Yapılan araştırmalarda çevre vergilerinin iktisadi büyümeyle sağlanan üretim artışlarında sınırlama getireceğini ve GSMH 'da da azalma sağlayacağı ifade edilse de, bu tarz araştırmalar elde edilen gelirlerle diğer vergilerin azaltılacağı olgusuna gereken önemi vermemektedir. Hangi amaçla kullanılırsa kullanılsın çevre vergilerinin ekonomik büyüme ve verimliliği arttıracığı görüşlerinin yanı sıra, vergilerden elde edilen gelirlerin kullanım amacına bağlı olarak GSMH 'da değişiklik yaratacağı yönünde görüşler de mevcuttur. Örnek olarak; çevre vergilerinin ücretlerden alınan vergileri azaltmak amaçlı kullanılmaları halinde GSMH 'da %2'lik bir artış meydana gelebilecektir. Bununla birlikte, çevre vergilerinin birçok yan faydaları da bu hesaplamalara dâhil edilmemektedir (Jamali, 2007: 155-156).

OECD ülkelerinde 1996-2008 yıllar arası çevre vergilerinin GSYH içerisindeki oranı ortalama %2-%3 civarında olmuştur. Aynı yıllar aralığında, toplam vergi gelirlerinin milli gelir içindeki oranı ise %34-%36 aralığındadır. Sözü edilen ülkelerde çevre vergilerinin büyük oranı araçların kullandığı yakıtlardan alınmıştır (Sezer ve Dökmen, 2018: 171).

Hazırlanan raporda OECD üyesi ülkelerde çevre ile ilgili vergilerin GSYH içindeki oranı ortalama %2,5 civarındadır. Türkiye'de bu oran %4'ler civarındadır. OECD üyesi ülkelerde tüm vergiler içerisinde çevre ile ilgili vergilerin payı %6-7 civarında iken Türkiye'de yaklaşık %15 civarındadır (Uzel, 2017: 121). Dolayısıyla mesele çevre için yapılan harcamaların önemine gelmekte ve çevreyi korumaya yönelik her ek yatırım, tüketimi veya diğer yatırımları azaltıcı etki yaparken, büyümenin sıfır olduğu durumda bile, çevre politikasına ilişkin her türlü ek yatırım, tüketim ve diğer yatırımlara ayrılan payın mutlak surette azalmasına neden olacaktır (Turhan, 1993: 127).Yalnızca bu nedenle bile çevre için yapılması gereken harcamalar ekonomik anlamda etkin çevre vergileriyle sağlanabilecektir. Öyle ki çoğu ülkede çevresel vergilerden elde edilen gelirlerin büyük bir kısmı çevresel amaçlar için harcanmaktadır (Jamali, 2005: 160).

Çevre Vergileri ve Gelir Dağılımı: Kamu gelirleri ve harcamalarını kullanarak maliye veya bütçe politikası ile gelir dağılımı üzerinde etkiler yaratılmaktadır. Başka bir ifadeyle, uygulamada olan verginin niteliğine ve yapısına, mükelleflerin gelir gruplarına ve marjinal tüketim ve tasarruf eğilimlerine bağlı gelir dağılımı açısından başka etkiler ortaya çıkmaktadır. Vergi yapısını oluşturan vergilerin dolaylı ve dolaysız vergiler olarak ayrımı özellikle de yapılan ayırmada dolaylı vergilerin baskın olması gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Çünkü bu tarz vergiler, zorunlu tüketim mallarına yönelik uygulandığında marjinal tüketim eğilimi yüksek olan dar gelirli gruplar üzerinde yaşam standardını ve satınalma gücünü daha fazla daraltıcı yönde etki yaratmaktadır. Bu durumun en önemli nedeni ise bu tarz vergilerin kolay bir şekilde nihai tüketicilere yansıtılmalarıdır. Ayrıca, spesifik özelliğe de sahip olduklarından gelir düzeyine kıyasla tersine artan oranlı etki yaratırlar. Dolaysız vergilerde ise objektif özellikte oldukları ve artan oranlı tarife ile uygulandıklarından geliri tekrardan dağıtıcı etkiler yaratırlar (Akdoğan, 2006: 475-477).

Bu bağlamda verilecek örnek, karbon vergisidir. Spesifik tarife yapısına sahip dolaylı vergi grubunda yer alan çevre vergisi çeşididir. Bu sebeple de fiyat içerisinde ileriye yansıtılabilmesi mümkündür. KDV gibi harcamalar üzerinden alındığı için tersine artan oranlı bir vergidir. Mükellefin ödeme gücünü dikkate almadığından ve matrahının gelir değil, harcama olması sebebiyle bu vergi ric'i vergi yükünü ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte, yüksek gelir gruplarına göre düşük gelir gruplarının karbon vergisinden etkilenme olasılığı çok daha yüksektir. Karbon vergisinden elde edilen gelirin düşük gelir grupları lehine kullanılması durumunda başlangıçta meydana gelen olumsuz etkinin telafisi mümkün olabilmektedir. Karbon vergisinin bir sonucu olarak temiz hava miktarındaki artış da bir anlamda düşük gelir gruplarının yapacağı sağlık harcamalarının azalması anlamına gelmektedir. Bu ilişki, dolaylı şekilde karbon vergisinin gelir dağılımı dengesizliği üzerinde olumlu etkidir. Karbon vergisiyle elde edilen vergi artışının istihdam üzerinden alınan vergileri azaltmada kullanılması da mümkün olabilir. Böyle bir politika izlendiği takdirde karbon vergisinin gelir dağılımı üzerindeki dengesizliği azaltması beklenir (Şen ve Sağbaş, 2015: 444).

Amacı, bireylerin davranışlarını değiştirmek olan çevre vergileri eşitlik açısından bazı firma ve bireyleri bu amacın dışında bırakmaktadır. Böyle bir durumda, düşük gelir grupları gibi toplumun bazı kesimlerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Bu durumda vergi, gerileyici(regressive)etki yaratmaktadır. Aynı zamanda çevre vergileri, hem gerileyici hem de sabit oranlı olmalarından dolayı vergi yükü düşük gelir grupları yoğunlaşmakta ve bu durumda gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır (Agun, 2008: 75).

Çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkilerinden kaçınmak amacıyla bir takım politika seçeneklerine başvurulur. Bunlar; “hafifletme(mitigation)” ya da “yumuşatma”, “telafi(compensation)” ve “vergi değişimi (tax shifting)” şeklinde sıralanabilir. Hafifletme önlemleri, etkileri, “ex ante”, yani ortaya çıkmadan önce önlemeye yönelik seçenektir. Alınan

önlemlerle potansiyel etkilerin ortaya çıkışı engellenmiş olmaktadır. Telafi önlemleri, “ex post”, olarak etkilerin ortaya çıkışından sonra uygulanan desteklerdir.

Vergi değişimi ise, “gelir üzerindeki vergi yükünün çevreyi tahrip eden faaliyetlere kaydırılmasıdır”. Hafifletme önlemleri, optimal düzeyin altında vergi oranının belirlenmesi suretiyle, dışsallıkların neden olduğu marjinal sosyal maliyeti yansıtacak biçimde uygulanabileceği gibi, düşük gelir gruplu hanehalklarına yönelik vergi oranı farklılaştırması ve muafiyetler şeklinde de uygulanabilir. Ayrıca bu tarz önlemler altında hiçbir vergi uygulaması olmayan tüketim tabanları şeklinde de uygulanabilir. Tüketim ve yatırım davranışlarını değiştirmeye yönelik motivasyonu azaltması ya da tamamen ortadan kaldırması nedeniyle çevre vergilerinin etkinliğinin azalmasına yol açmaktadır. Telafi önlemleri vergi iadesi gibi uygulamalarla düşük gelir gruplarının yüksek gelir gruplarına göre daha az vergi ödemelerini sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Vergi değişimi kavramı ise, vergi oranlarının değiştirilmesi anlamına gelmemekte, vergi bileşiminin değiştirilmesini içeren bu politikada gelir vergileri azaltılmaktadır. Bu politika seçeneği, gelir vergisi indirimlerinin artırılması düşük gelir grupları üzerindeki gelir vergisi oranının azaltılması ya da elde edilen gelirlerin, özellikle çevre vergilerinden zarar görenlerin yararına olacak şekilde gelir değişimlerini teşvik eden vergi reformlarının finansmanında kullanılması gibi şekillerde uygulanabilir (Canpolat, 2009: 95-96).

Çevre vergilerinden elde edilen hasılatın nasıl kullanılacağı da gelir dağılımını etkilemektedir. Elde edilen vergi gelirleriyle diğer vergilerin oranlarının azaltılması amaçlanıyorsa, azaltılacak verginin iyi belirlenmesi gerekmektedir. Azaltılacak olan verginin gelir dağılımı üzerindeki etkisi iyi incelenmeli ve bu doğrultuda düzenleme yapılmalıdır. Vergi yükünün dağılımını düşük gelirli lehine değiştiren uygulamalar vergisel adalet ve kaynak dağılımında etkinliği sağlayacaktır. Eğer alınan çevre vergileri, diğer vergi oranlarını azaltmak amaçlı kullanılmıyorsa bu durum gelir dağılımını olumsuz etkileyecek ve kişilerin vergi yükü daha da artacaktır (Akkaya, 2004: 3-7).

Çevre Vergileri ve Yatırım: Çevre vergilerinin yatırımlarla iki türlü ilişkisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki çevre vergileri ve sermaye hareketliliği arasındaki ilişki; diğeri ise çevre vergilerinin teknolojik gelişmede yarattığı değişimdir.

Sermaye Hareketliliği: Küreselleşmenin etkisiyle firmaların şirket merkezlerini nereye kuracakları hususunda ciddi anlamda bir serbestliğe sahip olmaları üretim faktörlerinin hareketliliğini arttıran bir etkidir. 1970’lerde üretim faktörlerinin düşük olan hareketliliği, 2000’li yıllara gelindiğinde mal tüketiminde, yatırım gelirlerinde ve kurum karlarında küresel hareketlilik, orta düzeye gelmiştir. 2030’lu yıllara gelindiğinde ise emek gelirinde, mal ve hizmet tüketimindeki hareketliliğin artan düzeyde olacağı yatırım gelirleri ve kurum karlarındaki hareketliliğin ise yüksek düzeyde olacağı tahmin edilmektedir. Küreselleşme ile üretim faktörlerinin hareketliliği

artarken, ülkelerin bu faktörleri vergilendirmeleri de o denli güçleşmektedir (Günaydın ve Benk, 2003: 140).

Bir ülkede, mal üretimine yönelik çevresel amaçlı vergi uygulandığında firmalar uygulanan bu vergiyi fiyatlarına yansıtma durumunda kalacaklardır. Verginin fiyata dâhil edilmesiyle, malın fiyatı artacak dolayısıyla talebi kısılacaktır. Talebi karşılamak amacıyla aynı ürün, çevre vergisinin uygulanmadığı bir ülkeden ithal edilecek durum böyle olunca da, yurtiçi üretim çevre vergisinin uygulanmadığı ülkelere kayarak bu ülkelerde üretim faaliyetlerinde bulunacaklardır (Jamali, 2007: 169). Bu bağlamda, çevre vergileri sermaye hareketliliğini etkilemektedir. Çevresel düzenlemeleri sıkı uygulayan ülkelerdeki yatırımlar gevşek çevresel düzenlemeler uygulayan ülkelere doğru kayacak yatırımların ülkeyi terk etmesi sonucunda o ülke uluslararası rekabet, istihdam ve büyüme anlamında olumsuz etkilenecektir. Kısacası, firma kuruluş yerlerinde çevresel düzenlemeler güçlü etkilere sahip olduklarından, gevşek çevresel düzenlemelere sahip olan ülkelere önemli miktarda sermaye akışına sebep olacaktır (Agun, 2008: 77).

Teknolojik Gelişme: Teknolojik gelişme, emek ve sermayenin verimliliğini sürekli belli bir oranda arttırmaktadır. Öyle ki, hızlı artan gelir düzeyi ve yüksek büyüme oranının korunabilmesi amaçlarına, sermaye birikimi oranının teknolojik gelişmelerle yükseltilmesi yoluyla daha kolay erişilebilmektedir. Teknolojik gelişmenin sağlanabilmesi için bilim, eğitim ve araştırma alanlarında vergi sisteminden de yararlanılmaktadır. Örnek verilecek olunursa, özel sektördeki sanayi harcamalarına yönelik yapılan harcamaların gelir ve kurumlar vergisinden indirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmaktadır (Agun, 2008: 78).

Firmaların teknoloji seçiminde rolü bulunan vergi politikasının çevresel zararın azaltılmasına dair hedefi, en düşük maliyet içermesi ve rekabet açısından firmaların en az düzeyde etkilenmesine yönelik olacak şekilde oluşturulmasıdır. Fakat ekonomik olarak uygun olan bazı üretim tesisleri, çevresel zarara yol açabilmektedir. Diğer bir anlamda, uzun zamandır faaliyette bulunan ancak kapitalize olmuş üretim yerlerinin yeni teknoloji seçimi söz konusu bile olamamaktadır. Ayrıca maliyetleri çok yüksek olan kirlilik azaltma donanımlarından dolayı mecburi olarak bir vergi uygulamasıyla firmalar tarafından temiz teknoloji yatırımları da gerçekleştirilemeye bilmektedir (Jamali, 2007: 173). Yapılan açıklamalara ek olarak, teknoloji seçimi yoluyla da çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerinde etkileri bulunmaktadır. Öyle ki, kirliliğe sebep olan firmalar çevre vergisi ödemek yerine, daha düşük kirlilik meydana getiren teknolojiyi tercih etmeleri halinde, çevre vergisi hasılatında azalmaya sebep olmaktadır. Bu sebeple firmalar temiz teknolojilere uyumlu olmak için tek tip vergi uygulaması yerine farklılaştırılmış vergi uygulamaları etkinlik açısından düşünülmektedir (Jamali, 2007: 173-174).

Çevre Vergileri ve Rekabet: OECD'nin tanımına göre ülkelerin rekabeti: "Bir ülkenin özgür ve adil piyasa koşulları altında uluslararası piyasalara uygun mal üretebilme gücü ve aynı anda da

kendi halkının refahını arttırmasıdır". Çevresel vergiler ulusal anlamda sanayi sektörleri ve şirketlerin, uluslararası anlamda ise ülkelerin karşılıklı ticaretini etkiler ve oluşan bu etki rekabet gücünün azalması şeklinde ortaya çıkmaktadır (Jamali, 2005: 182).

Gelişmiş ülkelerde ise çevresel duyarlılığın artmasıyla firma, sektör ve ekonomi bazında çevresel düzenlemelere geniş yer verilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu düzenlemeler gevşek bir yapıya sahip iken, sıkı düzenlemelerin olduğu ülkelerde firmaların kirliliği kontrol maliyetleri yüksek, yetersiz veya gevşek düzenlemelerin olduğu ülkelerde de bu maliyetler ya çok düşüktür ya da hiç yoktur. Ayrıca, bu ülkelerde çevreyi dikkate almayan üretim süreçleri çevre üzerinde olumsuz baskı doğuracak, çevre tahribatı artacak ve bu ülkelere uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğü kazandırabilecektir (Gül ve Ekici, 2002: 4).

Benzer çevre vergilerini ne kadar fazla sayıda ülke uygularsa, sektörel rekabet de o ölçüde sınırlı etkilenecektir. OECD ülkelerinde, yeşil vergi uygulamalarında, rekabete karşı olan muhtemel negatif etkileri önlemek için (Özdemir, 2009: 22):

- Belli birtakım ürün, sektör ve girdiler için indirimli vergi oranları veya vergi istisnası uygulamasına gidilmiştir.21 ülkede 170 değişik çevre vergisi uygulamalarında bu amaç doğrultusunda 1150'den fazla sayıda istisna ve muafiyet ve yüzlerce sayıda vergi kolaylığı ve vergi iade mekanizması uygulandığı görülmektedir.
- Belli faaliyet ve sektörler için vergi iadesinde bulunulması veya vergi gelirinin geri dönüşünü öngören uygulamalar olabilmektedir.
- Verginin mali etkisini azaltmak amacıyla vergiye kademeli geçilmesi veya belirlenen hedeflerin gerçekleştirilememesi durumunda yeni vergiler getirilmesi gibi uygulamalarla karşılaşmaktadır. Bütün bu istisnaların, muafiyetlerin ve iade mekanizmalarının çevre vergilerinin etkinliği ve ekonominin verimliliğini olumsuz etkilediği de bilinmektedir.

Yukarıda açıklanan sebepler neticesinde çevre vergilerini uygulamada lider olarak bilinen İskandinav ülkeleri ağır bir şekilde sera etkili gaz emisyonları olan sektörler için bazı vergi istisnaları ve kolaylıkları sağlamıştır. Örneğin; Finlandiya elektrik sektörünü karbon vergisinden muaf tutmuştur. Danimarka ise vergi gelirlerini tekrar aynı endüstriye aktarmaktadır. Norveç ise, karbon vergisinin petrol sektöründeki yatırımları düşüreceği endişesiyle vergiyi bu sektörde derecelendirmeye tabi tutmaktadır. Ayrıca, endüstriyel rekabetçilik üzerindeki olumsuz etkiyi azaltan başka politika seçenekleri de vardır. Örneğin; geçici indirimleri, gümrük vergisi ayarlamaları ve çevreyle ilişkili vergilendirmenin bölgesel ya da uluslararası koordinasyonu ve gümrük vergisi ayarlamaları bunlardan bazılarıdır. İsveç'te enerji duyarlı üretim sektörleri vergi dışı bırakılmış ve vergi yükü tamamen üretim dışı endüstriler ile hanehalkının üzerine kaydırılmıştır (Jamali, 2007: 176).

Çevre vergileri ve İstihdam-Çifte Yarar: Çevre ekonomisinin en tartışmalı konularından birisi, çevre politikalarının istihdam üzerindeki etkisidir. Nedeni "istihdamın" ekonomik boyutunun yanı sıra sosyal bir boyutunun da olmasıdır. Çevre politikaları, çevreci önlemler için gerekli

harcamaları yapabilecek veya çevreci teknolojilere uyum sağlayabilecek teknik bilgi birikimi ve mali imkânlardan yoksun olan üretim birimlerinin kapanmalarına veya birimlerin küçülmelerine sebep olabilmektedir. Fakat çevreci önlemler sağlıklı firmaların kapanmalarına sebep olacak kadar yüksek maliyetli değildir. Çevreci önlemler sebebi ile zor duruma düşen veya kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalan firmalar genellikle düşük verimlilik düzeyinde faaliyet gösteren ve zayıf mali yapıya sahip üretim birimleridir. Çevre politikaları bu tarz zayıf bünyeye sahip birimlerin sonunu hızlandırmaktadır (Fotourehchi ve Şahinöz, 2016: 71).

Çevre vergilerinin asıl amacı kirliliğin azaltılması, çevre kalitesinin yükseltilmesi ve kirletenlerin kirliliğin maliyetine katlanmalarıdır. Vergilerden elde edilen gelirler bütçenin gelir ve gider dengelerini değiştirmeden saptırıcı etkileri olan diğer mevcut vergilerin azaltılmasında kullanıldığı takdirde ikinci bir kazanç elde edecektir. Çevre vergilerinin bu iki amaca aynı anda hizmet ettiği savunulan kuram, çifte kazanç hipotezidir (Can, 2013: 76). Çifte kazanç hipotezi, “iyiler” olarak ifade edilen gelir, sermaye ve istihdam üzerinden “kötüler” olarak ifade edilen kirlilik atık ve doğal kaynak kullanımı üzerine kaymasını savunan çevresel vergi reformunun temelini oluşturur (Bosquet, 2000: 19).

Kısmi denge analizi çerçevesinde konuyu ele alarak öncülük edenler Nichola(1984), Terkla(1984), Lee ve Miseolek(1986) ve Pearce(1991)olmuştur. “Çifte kazanç(double dıvıdend)” kavramı ilk kez 1991’de D.Pearce tarafından kullanılmış ve kabul gören bir tanım olmuştur. Daha sonra Bovenberg ve Mooij(1994) ile Fullerton ve Metcalf(1997) gibi maliyeciler vergilerin ikincil etkisinin kayıp mı yoksa kazanç mı olacağını geniş boyutlarla ele alarak tartışmaya farklı bir boyut kazandırmışlardır. Çifte kazanç hipotezinin asıl iddiası şu şekilde ifade edilebilir: Çevresel kirliliği azalttığı için çevre vergilerinden çevresel fayda sağlanır ve vergilerden sağlanan gelirin gelir arttırıcı ancak saptırıcı olan vergiler yerine ikame edilmesiyle ek ya da ikincil bir kazanç elde edilir (Topal, 2017: 3).

Dolayısıyla uygulamaya konulacak çevre vergilerinden elde edilen gelirlerin saptırıcı etkisi olan emek vergilerini azaltmak için kullanılmaları halinde hükümetler, çevresel kalite iyileşmeleri ve daha az bozucu şekilde kamu gelirlerinin arttırılması şeklinde çifte kazanç elde edilebilir (Günaydın, 2014: 117).Goulder, çifte kazanç hipotezini “zayıf” ve “güçlü” olarak iki açıdan incelemektedir. Zayıf çifte karlılık, özel sektöre diğer vergilerin oranlarının azaltılması şeklinde dönen çevre vergi gelirlerinin karşılaştırmalı olarak zayıf kalması anlamını taşır. Bir başka ifadeyle çevre vergi gelirlerinin uygun çevre kalitesi sağlanmasına rağmen istenilen emek vergisi indirimine yol açmadığı durumlardır.

Ancak gelirler sayesinde bütün vergilendirme sisteminin değiştirilmesi mevcut aşırı yükleri azaltacaktır. Bu da “güçlü” çifte karlılıktır. Gelir arttırmak amacıyla vergi konulduğunda çevre vergileri güçlü etki yaratmayacaktır.Nedeni;gelirler arttırıldığında çevresel kalite yükselecek ancak

ekonomik açıdan getirilen yük nedeniyle net bir kazanım olmayabilecektir. Bu sebeple, güçlü çifte kazanç yaratabilen, yani ekonomide bozucu vergilerin yarattığı yükü ortadan kaldıran ancak bütün bunlara rağmen daha ağır yük yaratmayan ortamın sağlanabilmesi her zaman belli koşulların varlığına bağlı kalacaktır (Jamali, 2005: 168).

Literatürde ise, çifte yararın zayıf ve güçlü şekilleri birbirlerinden ayrılmaktadır. Zayıf çifte yarar, çevre vergilerinden elde edilen gelirlerin vatandaşlara peşin veya götürü olarak geri dönüşümü sağlarken bu gelirlerin bozucu etkisi olan vergilerin oranlarının azaltılması yoluyla değerlendirilmesinin daha iyi olacağını ifade eder. Ekonomik analistçilerin çoğu bunu kabul etmektedir. Kısacası, zayıf çifte yarar hipotezi geniş ölçüde kabul edilmekte ve görece olarak tartışmasızdır. Zayıf çifte yarar teorik ve deneysel çalışmalarca desteklenirken, güçlü çifte yararın zayıf çifte yarara göre belirsiz ve muğlak oluşu konuyu daha fazla tartışılmalı hale getirmiştir.

Güçlü çifte yarar hipotezi, mevcut bazı vergilerin çevre vergileriyle değiştirilmesinin belirli bir gelir düzeyi sağlamanın bozucu maliyetlerini azaltacağını ifade eder. Çevre vergilerinin bozucu vergilerle ikamesinin çevresel iyileşme sağlayacağı ve mevcut vergi bozulmalarını hafifleterek toplam refahı arttırabileceğini ileri sürmektedir. İstihdam yararı ile ilgili olarak güçlü çifte yarar, kamu gelirlerinin değişmeyeceği bir şekilde yeşil vergilerin mevcut bazı vergilerle değiştirilmesinin toplam istihdamda artışa neden olacağını ifade etmektedir (Günaydın, 2014: 124).

Yukarıda anlatılanların yanısıra çevre vergilerinin çifte yarar etkisi yaratıp yaratmayacağı iki büyüklüğe bağlıdır. Bunlar; Vergi etkileşim etkisi (tax interaction effect) ve gelirin kullanım etkisi (revenue recycling effect)'tir (Goulder, 1994: 1-2). Vergi etkileşim etkisi, “konan çevre vergisinin, diğer vergilerin, özellikle emek ve sermaye üzerindeki vergilerin marjinal oranlarına bağlı olarak yarattığı refah kaybını ifade eden bir kavramdır”. Çevre vergileri üreticilerin maliyetlerini arttırdıkça mal fiyatlarında yükselmeye sebep olurlar. Satın alma gücü düşen üretim faktörleri üzerinden daha önce vergi alınmıyorsa, önceden alınan bu vergiler üzerinde çevre vergilerini arttırıcı etki yaratacaktır. Faktör piyasaları üzerindeki bu negatif etki, vergi etkileşim etkisidir.

Uygulanmasının kolay olması sebebiyle, çevre vergileri, mal ve hizmet vergileri şeklinde uygulansa da daha temiz bir çevreye ulaştırıcı yönde etki yaratacaktır. Yani birinci faydanın sağlanamayacağını söylemek imkânsızdır. Fakat çevre vergilerinin, geleneksel vergilerin neden olduğu saptırıcı etkileri arttıracağını belirtmek gerekir. Önemli olan çevre vergilerinin bu olumsuzluğu telafi edip etmeyeceğidir. Bu diğer kavram olan gelirin kullanım etkisinin önemini ifade eder.

Gelirin kullanım etkisi, çevre vergilerinin toplam vergi gelirini azaltmayacak bir şekilde, etkinlik kaybına yol açan vergilerin yerine ikame edilmesinin oluşturduğu refah etkisini

göstermektedir. Öyle ki, yeni bir verginin konulması ekonomideki toplam vergi yükünü artırıcı etki yaratırken, konan yeni vergi, diğer vergi ya da vergilerin hasılatını azaltmak için kullanılırsa bu durum, vergi yükünün yeniden dağılımına sebep olacaktır. Konan vergi hasılatının daha önce aşırı vergilendirilen üzerim faktörünün üzerindeki vergiyi azaltmak için kullanılması durumunda, yapılan değişiklik vergi sisteminin etkinlik üzerindeki olumsuz etkisini azaltacaktır (Akkaya ve Bakkal, 2005: 7-8).

Çifte yararın varlığına ilişkin yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçların karışık olmasının yanı sıra sonuçların büyük kısmı çevre vergilerinin çevreyi iyileştirmesiyle elde edilen gelirlerin saptırıcı vergileri azaltmak suretiyle istihdamı pozitif yönde etkilediğini göstermekte ve ayrıca, uygulanacak çevre vergileriyle hem kirlilik azaltılacak hem de birçok ülkede önemli bir sorun olan işsizlikte az da olsa bir azalma meydana gelecektir. Birçok OECD üyesi politikalarını bu yönde uygulamakta ve bazı ülkelerde de bu yönde mali reformlar yapmaya çalışmaktadır (Günaydın, 1999: 291-292).

Krizin etkili olduğu 2009 yılından itibaren istihdamı arttırmak amacıyla işgücü üzerinden alınan vergiler azaltılırken, çevre üzerinden alınan vergilerde yapılan düzenlemeler yine çevresel pozitif etkileri dikkate alınarak vergi gelirlerinde artış sağlamak Avrupa Birliği için iyi bir fırsat oldu. Çevre vergilerindeki bu artış vergi gelirlerine katkıda bulunmaktadır ancak göz ardı edilmemesi gereken başka meseleler de vardır. Bu süreçte(ekonomik kriz nedeniyle)uygulanan politikalar çevre vergilerinin oranını ve matrahını etkilemiş ve matrahı aşındırmıştır. Zira çevre vergi düzenlemesi yapmak amaca ulaşmayı her zaman garanti etmemektedir (Güngör, 2017: 121).

2.2.1.3. Kirlilik Vergisi

Refah iktisadının yaklaşımları çerçevesinde kirlilik vergisinin ortaya çıkışı, dışsallıklara dayanmaktadır. Pigou'nun, iktisadi birimlerinin davranışlarını, kirlilik yaratan faaliyetlerin veya üretimin azaltılması yönünde değiştirebilecek bir vergi önermesinin altında yatan en temel neden dışsallıkların içselleştirilmesine yönelik çözüm arayışlarıdır (Canpolat, 2009: 57-58).Kirlilik vergisine temel oluşturan bir diğer nokta ise aşırı tüketimdir. Bu durum genellikle özel veya kamu mülkiyetinde olmayan, ortak tüketime konu olan kamu mallarının tüketiminde ortaya çıkmaktadır (Jamali, 2007: 111).

Herkesin kolaylıkla ve bedel ödemeksizin yararlanabildiği, “serbest mal” ya da “ortak mal” olarak isimlendirilen, hava ve su gibi mallardan yararlanan kirleticiler, bu yararlanmanın bedelini ödememektedir. “Ortak malların trajedisi” olarak da isimlendirilen bu olgu çevresel değerlerin ve kıt kaynakların istismarına yol açabilmektedir (Yaşamış, 1995: 162).

Doğal kaynakların aşırı tüketime maruz kalması, kaynakların giderek azalmasına ve hatta yok olmasına neden olmaktadır. Zamanla doğal kaynaklara duyulan ihtiyaç artarken, bir taraftan bu kaynakların tahrip edilmesi, maliyetine katlanılmayan, piyasa mekanizmasıyla giderilmesi mümkün olmayan zararlara neden olmaktadır. Bu duruma devletin vergiler yoluyla müdahale etmesi gerekmektedir. Dışsallıklar ve aşırı tüketim konusunda maliyetine katlanılmayan zararlar söz konusudur. Bu maliyet, zarardan sorumlu olanlara yüklenerek içselleştirilmelidir. Ortaya çıkan zararın sorumlularının bu zararın bedelini ödemesi, çevre vergisi uygulamalarının temelini oluşturan “kirleten öder” ilkesi uygulanarak sağlanmaktadır (Canpolat, 2009: 62).

2.2.1.3.1. Depolama Vergisi (Landfill Tax)

Bu vergi bir çeşit katı atık vergisidir. Katı atık, “üreticisi tarafından atılmak istenen, insan ve toplum sağlığı ile çevrenin korunması bakımından düzenli bir şekilde bertaraf edilmesi gereken katı maddeler”, olarak tanımlanmaktadır. Kavramsal düzeyde bakıldığında, katı atıkları; içinde su ya da nem bulunmayan atıklar olarak tanımlamak gerekir. Ancak uygulamada ve teknik metinlerde, atık su haricindeki tüm atıklar katı atık olarak değerlendirilmektedir. Kaynağına göre ayırırda atıklar; evsel atıklar, ticari işletme atıkları, resmi kurum atıkları, sokak çöpleri, inşaat ve enkaz atıkları, hastane atıkları ve endüstriyel atıklardır.

Bu gruplar içinde konutlar gıda ağırlıklı, ticari işletmeler ve endüstri bölgeleri cam, metal ve plastik ağırlıklı, resmî kurumlar ise kâğıt ağırlıklı atık üreten merkezler olarak kabul edilmektedir (Yashıkaya, 2004: 154). Dünyada birçok ülkede atık yönetimi hiyerarşisi atık yönetiminin anahtar öğelerinden biri haline gelmiştir. Bu hiyerarşi en alt basamaktan üste doğru depolama, yakma, geri dönüşüm, tekrar kullanım ve koruma şeklindedir. Bu atık yönetimi hiyerarşisini teşvik etmek için kullanılan araçlardan biri de depolama vergisidir (Can, 2013: 69).

Bu vergiler, çöp depolama alanlarının miktarını azaltmayı amaçlayan aynı zamanda tekrar kullanımı, geri dönüşümü ve imha etmeyi teşvik eden vergilerdir. Bu vergiler, hanehalkları ve firmalardan atık toplama ve tahliye hizmetleri karşılığında alınan harçlardan farklıdır. Atık vergileri genellikle atık boşaltılan alanın sahibinden atılan atığın tonuyla orantılı olarak alınır (EEA, 2000: 43). Örneğin depolama vergisi İngiltere’de 1996’dan beri uygulanmaktadır. Bu verginin yükümlüsü katı atık depolama sahasını işletenlerdir. Vergi iki ayrı oranda alınmaktadır. Aktif olmayan maddeler olarak belirlenen maddeler dışındakiler standart orandan vergilendirilir. Kaya, toprak, beton, seramik ve kül gibi maddeler ise aktif olmayan maddeler olarak adlandırılır ve standart orandan daha düşük oranda vergilendirilir (Can, 2013: 69-70).

2.2.1.4. Harçlar

Harç, kamu kurum ve kuruluşlarının sunmuş olduğu hizmetler karşılığı aldığı parasal değerdir. Harçla vergi arasında karşılaştırma yaptığımızda harcın belirli bir hizmet karşılığında alındığı ve verginin ise tamamen karşılıksız olduğu dikkat çekmektedir (Kayaer, 2013: 134). Genel olarak harç, “yarı kamusal nitelikteki kamu mal ve hizmetlerini sunan kuruluşların sundukları hizmetlerden yararlananların faydalanma derecelerine göre zorunlu olarak alınan paralardır”(Nadaroğlu, 2001: 193).

Tanım itibariyle “kirletme harçlarından” söz edilebilir. Bu harçlar belirli bir bölgedeki kirleticinin ortaya çıkardığı zararlı maddeler için alınan parasal karşılıklardır. Kirliliğin ortaya çıkmasıyla bu tarz harçların alınması, kirletici niteliği olan emisyonları azaltmaya yönelik davranış değişikliği biçiminde bir durum ortaya çıkar. Çevreye verilen zararı hesaplamak tam olarak mümkün olmasa da harçlar, bir anlamda çevreye verilen zararın karşılığıdır (Sezer ve Dökmen, 2018: 175). Çevresel sorunların çözümünde tercih edilen ekonomik araçlardan biri olan harçlar, çevre literatüründe “kirleten öder” ilkesine dayanılarak birden fazla ülkede uygulanmaktadır. Genel olarak yerel yönetim birimleri tarafından toplanır ve çevresel zararların giderilmesi ve zararların karşılanması amacını taşır (Yüksel, 2006: 50).

Harçların iki işlevi bulunmaktadır (Uzel, 2017: 94):

- Teşvik etkisi: Harçların üreticilere yüklediği maliyetler, kirliliği önlemek için alınacak önlemlerin maliyetinden yüksekse, harçla bu önlemleri almayı teşvik eder.
- Mali etki: Harçlar aracılığıyla toplanan fonlar, kirlilikle mücadelede kullanılabilir. Yani genellikle yerel yönetimler tarafından toplanan harçlar çevresel zararın giderilmesi ve tazmini amacını taşımaktadır.

Fakat “harç” ya da “vergi” kullanımı önemli farklılıklar içermektedir. Örneğin bir vergi, harç uygulamasının mümkün olmadığı yerel, bölgesel ya da ulusal düzeyde genel gelirin bir parçası olarak daha uygun iken harç, sadece belirli faaliyetleri finanse etmek için kullanılabilir. Bununla birlikte çevre vergilerinin ve harçlarının hangi hallerde uygulanması gerektiği hakkında oluşturulmuş kesin rehberlik bilgilerinin bulunmadığını ifade etmek gerekir (Jamali, 2007: 103).

2.3. Bütçenin Harcama Yönünün Yeşilleşmesi

2.3.1. Teşvikler

Ekonomik birimlerin çevreye karşı daha duyarlı olmalarını sağlayabilmek amacıyla finansal olarak harekete geçiren politikalar teşvikler sayesinde mümkündür. Çevresel politikaların

gerektirdiği emisyon azaltımı için gerekli olan harcamaların finansman yükünü hafifletmek ve emisyon azaltımı için inisiyatif sağlamak üzere teşvikler, iki temel amaç taşımaktadır.

OECD teşvik uygulamasına, “fiyatları tüketiciler açısından pazar fiyatının altında tutmak veya üreticiler için pazar fiyatının üzerinde tutmak” şeklinde tanımlama getirmiştir (Jamali, 2005: 101). Teşvikler genellikle piyasa başarısızlıklarını düzeltmek, üretim ve istihdam seviyesini korumak, bölgesel gelişmeleri sağlamak, ithalat yapılan ülkelerin keyfiliğini azaltmak, ekonomiyi büyütmek vb. şeklinde ekonomik amaçlı nedenlere dayanmaktadır (Jamali, 2007: 144).

Teşvik kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için temel özelliklerine değinmek yerinde olacaktır. Teşvik kavramının temel özelliklerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz. Bunlar (Candan ve Yurdadoğ, 2017: 157):

- Teşvikler, devlet tarafından verilir.
- Genellikle özel kesime verilmekle birlikte kamu teşebbüslerine de devredilebilir.
- Teşviklerin devlete bir maliyeti vardır. Bu maliyet, nakdî teşviklerde ucuz kredi ve hibeler yoluyla yapılan transferler nedeniyle kamu fonlarının azalmasından kaynaklanacağı gibi, vergisel teşviklerde tahakkuk etmiş veya gelecekte tahakkuk edecek bir devlet gelirinin bağışlanmasından kaynaklanan gelir azalması biçiminde de olabilir.
- Devlet açısından gelir kaybı veya fon azalmasına neden olmakla birlikte firmalar açısından ise bir “yararı” ifade eder.
- Yatırımın mahiyetini, bölgesini, sektörünü, büyüklüğünü ve zamanlamasını etkilemek amacıyla dönük olarak kullanılır.
- Dolaylı veya dolaysız olarak verilebilir.
- Açık veya gizli olabilir.
- Bölgeler arası gelişmişlik düzeyindeki farklılıkların ortadan kaldırılmasına yönelik olarak bölgesel anlamda teşvik politikaları uygulanabilir.

Bu tür nedenlerle uygulanan teşvikler, ekonomik ve çevresel koşullara bağlı olarak faydalı ya da zararlı olabilmektedir. Örneğin, OECD ülkelerinde tarım alanında verilen teşvikler, böcek zehri ve gübre kullanımı nedeniyle, yine ekonomik ve çevresel koşullara bağlı olarak, kirlilik, erozyon, kuraklık gibi çevre sorunları yaşanmakta ve bu tür zararlı teşvikler doğal kaynakların tükenmesine neden olmaktadır (OECD, 1997: 20). Teşvikler genellikle düşük faizli borç para verme ve kirleticilerin bu davranışlarını değiştirmeye yönelik olarak bazı vergisel kolaylıklar olarak da uygulanmaktadır. Bunlar vergi istisnaları ve ertelemeleri, kirlilik azaltmaya yönelik teknolojik yatırımlarda hızlandırılmış amortisman gibi kolaylıkları kapsamaktadır (Jamali, 2007: 144).

Ayrıca, iade mekanizmaları ve vergi indirimleri de bu kolaylıklara dâhil edilebilir. OECD/EEA veri tabanı OECD ülkelerinde uygulanan 375 civarında vergiyle ilgili 1150’den fazla istisnayı içermektedir. Bu istisnalar sosyal, çevresel ve ekonomik amaçlarla uygulanmaktadır. Veri tabanında, çevre ilişkili vergilerin toplamı içinde çeşitli amaçlara yönelik yaklaşık 175 adet iade mekanizması bulunmaktadır (OECD, 2006: 42-43). Kirlilik azaltılması karşılığı sağlanan teşviklere dayalı bir yaklaşım, emisyon vergilerinden bazı konularda ayrılmaktadır. Birincisi teşvikler,

prensip olarak üretilen her kirlilik yerine azaltılan her kirlilik miktarı için ödendiğinden, bir emisyon taban seviyesinin belirlenmesi, politika uygulamasından sonra karşılaştırma yapılabilmesi için zorunludur (Jamali, 2007: 145).

İkincisi, teşvikler toplumsal harcamaları arttırmakta ve bunları finanse edecek yeni vergiler gerektirmektedir. Kirlilik vergileri ise vergi gelirini yükseltmekte ve diğer vergilerin azaltılmasına olanak sağlamaktadır. Diğer bazı vergilerin ekonomi bozucu etkileri göze alınır, teşvikleri sağlamak amacıyla kullanılacak vergilerin de ekonomik açıdan ekstra bir maliyeti olacaktır. Nihayet, teşviklerin çevresel politikada kullanımına tepkiler oluşturan önemli bir husus da bunların çeşitli endüstrilere bir çeşit koruma oluşturabileceği riskidir. Çevresel hedeflere ulaşmak için kullanılması gereken doğru teşvik seviyesini belirlemek çok zor olabilir ve firmalara yapılacak ödemeler belirsiz bir hale gelerek koruyucu bir yapıya bürünebilir. Bu tür dolaylı ve gizli korumalar, birçok uluslararası tartışmanın ana unsurunu oluşturmaktadır (Jamali, 2007: 145).

Birçok teşvik ekonomik açıdan etkisiz ve çevresel açıdan olumsuz faaliyetleri desteklemektedir. Bu noktada, teşvik uygulamasının kaldırılması fiyatlar genel seviyesinin hem çevre hem de pazar için istikrarının korunması anlamına da gelmektedir. Çevre üzerinde dikkate değer bir negatif etkiye yol açan teşvik uygulaması farklı sektörler açısından (enerji, taşımacılık sektörü, endüstri, tarım vb.) Avrupa ve Avrupa Birliği'ne aday ülkelerinde farklı desteklenmek zorundadır. Ancak, bazı teşviklerin kaldırılabilmesi oldukça zordur. Özellikle tarımsal teşviklerin hepsini safha safha ortadan kaldırmak yıkıcı olabilecektir. Bu noktada Avrupa Çevre Örgütü, teşviklerin sürdürülebilir tarımın geliştirilmesi ve organik üretimin ilerletilmesi yönünde değiştirilmesini talep etmektedir (Jamali, 2007: 149).

Vergi teşvikleri ve sübvansiyonlar teşvik amacıyla kullanılan araçlardır (Karakuzu, 2010: 89). Çevreyi kirleten ürünlerden yüksek vergi alınarak çevre dostu olarak adlandırılan ürünlerden daha az vergi alınması vergi teşvikleri olarak adlandırılır. Vergi teşviki sistemi neredeyse bütün AB üyesi ülkelerde uygulanmaktadır. Örneğin bu ülkelerde kurşunlu benzinden daha yüksek kurşunsuz benzinden daha düşük oranda vergi alınmaktadır. Aynı şekilde Almanya, Avusturya ve Finlandiya'da katalitik konvertör bulunan araçlardan düşük vergi alınması, Belçika'da ambalaj ve tarım ilaçlarına yönelik düzenlenen vergiler ve Kore'de ise etkinliği artıran, kirliliği azaltan sistemler için imal edenlere %10, ithal edenlere %3 vergi indirimi uygulaması buna örnek olarak gösterilebilir (Ekman, 1998: 47).

2.3.2. Sübvansiyonlar

“Destekleme ile aynı anlama sahip olan sübvansiyon, kişi ya da işletmelere mal, hizmet veya para şeklinde devlet tarafından yapılan karşılıksız ödemelerdir.” Bir bakıma negatif bir vergi olan

sübvansiyon, hem ekonomi alanında hem de çevrenin korunmasında kullanılabilir mali enstrümanlardandır (Şen ve Sağbaş, 2015: 437).

2.3.2.1. Genel olarak sübvansiyonların uygulanması

Sübvansiyonlar, pozitif dışsallıkları meydana getiren üretim ya da tüketim faaliyetlerinin marjinal sosyal faydasını içselleştirmek için uygulanmaktadır. Diğer bir deyişle sübvansiyonlar, tüketici ya da üretici tarafından yapılan ödemeleri azaltabilmek için yapılan düzenlemelerden bir tanesini oluşturmaktadır. Sübvansiyonların düzenleyici vergi olarak kabul edilmesiyle birlikte negatif bir vergi olduğundan da bahsedebiliriz. Çevre kirliliği ile mücadele edebilmek için sübvansiyonların kullanılması sonucunda, çevre kalitesindeki olumlu bir iyileşmenin olması ve bu durumun da pozitif dışsallık yarattığı düşüncesinin hâkim olması nedeniyle sübvansiyonlar çevre vergilerinin alternatif araçlarını oluşturmaktadırlar (Karakuzu, 2010: 89).

Çevresel sübvansiyonlar, çevre politikalarının gerektirdiği emisyon azaltımı maliyetlerinin düşürülmesinde ve azaltım için öncelik sağlanması amacına dayanır. Asıl amacı, eski ve fazla kirlilik meydana getiren uygulama ve teknolojilerin bırakılarak yerine gelişmiş yeni uygulama ve teknoloji kullanımını özendirmek ve çevreye duyarlı üretim ve tüketim yapımını teşvik etmektir. Birçok ülkede vergilerin yanı sıra ve daha etkili olarak eğitim, teçhizat alımı, denetimi, doğrudan yardım alanlarında kullanılmak amacıyla sübvansiyon uygulaması mevcuttur. Müdahale edilmedikleri takdirde birtakım zararlara sebep olacak piyasa eksikliklerinin giderilmesinde uygulanan sübvansiyonlar, davranış değiştirme açısından vergi uygulamalarının karşısında yer alır. Bu sebeple sübvansiyonlar vergiler gibi her zaman çevre koruma amacına yönelik hizmette bulunmazlar. Söz konusu etkileri, ulusal ve uluslararası ticari dengeleri bozması ve eşitsizliğe neden olması ve firmaların kar amacıyla kullanılmasıdır (Kayaer, 2013: 134).

Burada önemle belirtilmesi gereken husus şudur: Vergi ve harçlarla kıyas edildiğinde sübvansiyonlar, çevre sorunlarıyla mücadelede etkinliği görece çok daha düşüktür, öyle ki çevre kirliliğini azaltmak bir yana kirliliğe özendirilen bir yapıya dönüşme ihtimali bulunan bir mali enstrümandır. Hatta çevrenin korunması amacıyla desteklenen işletme ya da kuruluşun maliyetini az ya da çok azaltan sübvansiyonlar karlılıklarını da artırır. Bu durum iki farklı sonucu meydana getirir: i) Yeni işletmelerin çevresel amaçlı sübvansiyonla desteklenen alan ya da alanlara girmesini özendirir ki böyle bir durumda var olan çevresel sorunu azaltmak bir yana sorunu daha da artırabilir. ii) Çevrenin korunması amacıyla sübvansiyonla desteklenen işletmeleri çevreyi kirletme konusunda daha fazla özendirir. Bu yüzden çevreyi korumak amaçlı sübvansiyonların alınacak bazı tedbirlerle desteklenmesi gerekmektedir (Şen ve Sağbaş, 2015: 438).

Amaçlarına göre sübvansiyonlar üç kısma ayrılabilir: Bunlar gelir arttırıcı, ürünün maliyetini azaltıcı ve girdi ya da üretimle ilişkilendirilemeyen sübvansiyonlar şeklindedir. Gelir arttırıcı

sübvansiyonlara örnek olarak “piyasa fiyatı desteği” verilebilir. Genellikle tarım sektörünün gelir seviyesini belli bir düzeyde tutmak için kullanılır. Bu sübvansiyon türünde üretici ürününün miktarını arttırarak gelirini arttırmayı düşünür. Daha fazla üretmek için de daha fazla girdi kullanmaya gereksinim duyar. Girdilerin marjinal verimliliği, çıktı büyüdükçe çıktı başına girdi gereksinimi arttığından, çıktı arttıkça azalır. Bunun anlamı sübvansiyonların bir kısmı girdilere harcanır ve sübvansiyonları alıcı sektöre değil girdileri arz edenlere gider. Artan girdi talebi girdi fiyatlarının artmasına sebep olur. Bu hem sübvansiyonların erimesine hem de girdi maddesini alan diğer kesimlerin de ekonomik olarak zarar görmesine sebep olur (Kjellingbro ve Skotte: 2005: 25).

Yapılan bir araştırmaya göre toplam tarımsal fiyat desteğinin %75’i hedeflenen kitlenin dışına gitmektedir. Yani, çiftçilerin gelir seviyesini arttırmak için fiyat desteği uygulaması etkisiz bir yöntemdir.

Son olarak bu tip destekler teknolojik inovasyonun önünde de engel teşkil etmektedir. Eğer bir üretici bir ürünü için belli miktarda satışı belli bir fiyattan garanti altına almışsa desteklenmeyen ürünlere yönelik ilgi azalır (Kjellingbro ve Skotte: 2005: 26). Ürünün maliyetini azaltan sübvansiyonlar, girdilerin sübvansiyonla edilerek üreticinin ortalama maliyetini azaltmaya yarar. Maliyetler azalınca fiyatlar düşecek, ürüne olan talep de artacaktır. Talep artışı üretim artışına da sebep olacak ve artan üretim süreci de çevreye zarar verebilecektir. Bu tip destekler de teknolojik gelişmeye zarar verir. Üreticiler destek aldıkları girdileri daha fazla kullanırken desteklenmeyen girdileri daha az kullanmak isterler. Böylece daha çevre dostu veya daha etkin girdilerin geliştirilmesi önlenmiş olur (Kjellingbro ve Skotte, 2005: 27).

2.3.2.2. Çevreye zararlı sübvansiyonlar ve bozucu etkileri

Sübvansiyonlar teoride sosyal refahta genel bir artışa sebep olduğu için teşvik edilir. Genelde sübvansiyonlar piyasa aksaklıklarını ve gelir dağılımını düzenlemek için kullanılır. Fakat pratikte sübvansiyonlar her zaman teorideki gibi kullanılmamaktadır. Sübvansiyonlar bazı durumlarda hem çevresel hem ekonomik bozucu etkiler gösterebilir (Can, 2013: 88). Sübvansiyonlar bir ekonomide üretilen ve tüketilen mal ve hizmetlerin miktarını değiştirerek kaynak dağılımı kararlarını ve fiyatları bozucu etkide bulunur. Örneğin karayolu taşımacılığına yönelik destekler, sıkışıklığı ve hava kirliliğini arttırabilir, tarımsal desteklemeler aşırı pestisit ve gübre kullanımına yol açabilir, ticari balıkçılığa yönelik destekler balık stoklarının aşırı tüketilmesine sebep olabilir (OECD, 2005: 15). Ayrıca sübvansiyonlar sayesinde etkin olmayan endüstriler hayatiyetlerini devam ettirebilirler.

Ekonomik etkisizliklere bir örnek de sübvansiyonları finanse etmek için vergilerin konulmasıdır. Her vergi, ekonomiyi bozucu etki gösterdiğinden yeni vergilerin konulması ekonomiyi küçültücü etkiler gösterebilir. Ekonomik etkisizlik, sübvansiyonun hedeflediği kitleye ulaşamaması şeklinde olabileceği gibi yeni teknolojilere ihtiyaç bırakmayarak etkin olmayan

teknolojilerin devam ettirilmesi şeklinde de olabilir (Kjellingbro ve Skotte, 2005: 22). Bir endüstriye koşulsuz destek verilmesi veya doğrudan gelir desteği şeklindeki sübvansiyonlar, girdi ya da üretimle ilişkilendirilemeyen sübvansiyonlardır. Bu tip sübvansiyonların girdi veya çıktı piyasaları üzerinde doğrudan bir etkisi yoktur. Diğer sübvansiyon türleri ile karşılaştırıldığında bu sübvansiyon muhatabına daha büyük oranda ulaşmaktadır. Ayrıca sübvansiyon piyasalar üzerinde bozucu bir etki de yapmamaktadır. Sübvansiyon artan üretim ve tüketim seviyesine de bağlı olmadığından bu faaliyetlere bağlı olarak ortaya çıkan çevresel zararı da arttırmamaktadır.

Diğer yandan, sübvansiyonu alan sektörün artan karlılık oranları dolaylı olarak üretim ve tüketim kararlarını etkileyecektir. Bu etkinin olası sonuçlarından bir tanesi üretime son verilmesinin optimal olduğu bir durumda üretime devam edilmesidir. Bu tip bir sübvansiyon ilgili sektördeki üretici sayısını artırarak dolaylı olarak toplam kirliliğin artmasına sebep olabilir (Kjellingbro ve Skotte, 2005: 29).Piyasa fiyatı ve girdi sübvansiyonları ticarete de zarar vermektedir. Taban fiyatı uygulaması ile devlet özel bir mal için dünya fiyatlarının üzerinde bir fiyatı tercih etmiş olur. Üretimin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ülke dışında yapılması kaynakların global olarak kirlenmesi sonucunu doğurur. Fakat sübvansiyonlar aynı sektöre birçok ülkede uygulanıyorsa ticari bozukluk ve çarpıklıklar daha az olur (Kjellingbro ve Skotte, 2005: 29).

Bütün üretim ve tüketim aktiviteleri potansiyel olarak çevre üzerinde bir etkiye sahiptir. Eğer bir sübvansiyon daha yüksek seviyede emisyon ve atığa sebep oluyorsa çevreye zararlıdır. Kaynakların optimal olandan daha fazla kullanılması da buna dahildir.

Sübvansiyonların çevre üzerindeki diğer bir etkisi de “kilitleme etkisi” olarak adlandırılır. Burada sübvansiyonun zararı; eski, çevreye zarar veren bir teknolojik üretime destek verilmesi böylece yeni, çevreye daha az zarar veren teknolojilerin kullanılmasına ihtiyaç hissettirmemesi şeklinde ortaya çıkmaktadır (Kjellingbro ve Skotte, 2005: 1).Bununla birlikte sübvansiyonlar çevre için kötü değildir. Aksine bazı sübvansiyonlar çevresel fayda sağlamak için kullanılmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının üretilmesi ve geliştirilmesine yönelik destekler, kaynakların sürdürülebilirliğiyle ilgili mali transferler, arazi sahiplerine ağaçlandırma yapmaları karşılığı verilen destekler buna örnek gösterilebilir (OECD, 2005: 15).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AVRUPA'DAKİ BAZI ÜLKELERDE ve TÜRKİYE'DEKİ ÇEVRE VERGİSİ UYGULAMALARI

3.1. Seçilmiş Bazı AB Ülkelerindeki Çevre Vergisi Uygulamaları

AB ülkelerinin çevresel vergileri önemseyen bir politika izlemelerinde, ozon tabakasında meydana gelen incelmeye beraber BM inisiyatifinde geliştirilen birtakım politikalar olsa da, başka bir nedeni artan kamusal ihtiyaçların finanse edilmesi için ortaya çıkan yeni kaynak bulma ihtiyacıdır. Başka bir neden ise, geleneksel kaynaklardan yeni alanlara doğru vergilerin tabanının kaydırılması düşüncesidir. Ayrıca; vergilerin gelir durumu daha yüksek kişi ve kurumlardan alınmasının “mali güç” ilkesine daha uygun olması ve daha az tepki çekmesi gibi nedenlerde çevresel vergiler hakkında ulusal-uluslararası daha fazla “concensus” bulunması vergilerin ihdası üzerinde etkili olmuştur (Güngör, 2017: 120).

Çevreye yönelik vergilerin yeşil bütçede en etkin ve en önemli araç olarak kullanımı başta AB üyesi ülkelerde ve OECD ülkelerinde yaygın bir şekilde kullanımını gerekli kılmaktadır. Tablo 2’de bu analizi somut bir şekilde ortaya koyan ve Avrupa ülkelerinde uygulanan çevresel vergiler ve mali yükümlülükler ortaya konulmaktadır.

Tablo 2: Avrupa Ülkelerinde Çevresel Vergiler ve Mali Yükümlülükler

Avusturya	✓	✓			✓		✓	✓		✓	✓
Belçika	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓		
Bulgaristan	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Hırvatistan	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Kıbrıs	✓	✓				✓	✓	✓	✓		
Çek Cum.	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Danimarka	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Estonya	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Finlandiya	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Fransa	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Almanya	✓	✓			✓		✓	✓		✓	
Yunanistan	✓	✓					✓	✓	✓	✓	
Macaristan	✓	✓		✓	✓		✓	✓		✓	
İzlanda	✓	✓	✓				✓	✓		✓	✓
İrlanda	✓	✓	✓		✓		✓	✓			✓
İtalya	✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓		
Letonya	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Litvanya	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Lüksemburg	✓	✓			✓			✓			
Malta	✓	✓			✓		✓	✓		✓	✓
Hollanda	✓	✓			✓		✓	✓		✓	✓
Norveç	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓	
Polonya	✓	✓			✓	✓	✓	✓		✓	✓
Portekiz	✓	✓			✓		✓	✓		✓	✓
Romanya	✓	✓		✓			✓	✓		✓	✓
Slovakya	✓	✓		✓			✓	✓			
Slovenya	✓	✓	✓	✓			✓	✓		✓	
İspanya	✓	✓	✓	✓			✓	✓		✓	
İsveç	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
İsviçre	✓	✓	✓	✓			✓				
Türkiye	✓	✓		✓				✓			✓
Birleşik	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓			✓

Kaynak: Environmental Tax Reform in Europe: Opportunities For The Future (2014), s.5.

Görüldüğü üzere çoğunluğunu AB üyesi olan ülkelerin oluşturduğu tabloda çeşitli hususlarda çevre vergilerinin uygulandığı görülmektedir. Özellikle ulaşım ve enerji sektörlerinde hemen hemen her bir Avrupa ülkesinin çevre vergisi uyguladığı görülmektedir. En fazla çevre vergisi uygulayan ülke olarak İsveç, 1.sırada yer alırken, onu Danimarka, Fransa, Estonya gibi ülkeler takip etmektedir.

Türkiye’de ki durum ise çevreyle ilgili vergisel düzenlemelerin henüz başlangıç aşamasında olduğu yönünde göze çarpmaktadır.

Tablo 3: Avrupa Birliği Bazında Çevre Vergi Gelirleri (Milyon Euro)

ÜLKE/YIL	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Avrupa Birliği(28Ülke)	317.126	327.510	332.668	344.118	360.145	364.780	368.796
Avro Bölgesi(19 ülke)	229.556	235.135	240.129	245.751	251.161	259.857	265.578
Belçika	8.529	8.313	8.129	8.337	8.659	9.374	9.826
Bulgaristan	1.107	1.119	1.174	1.167	1.315	1.334	1.383
Çek Cumhuriyeti	3.846	3.606	3.359	3.281	3.490	3.725	3.974
Danimarka	9.957	10.098	10.712	10.621	10.847	11.065	10.878
Almanya	58.691	58.274	57.947	58.292	58.063	58.449	59.259
Estonya	454	489	484	533	562	645	680
İrlanda	4.208	4.168	4.425	4.629	4.927	5.059	5.148
Yunanistan	6.017	6.265	6.585	6.628	6.749	6.656	7.162
İspanya	16.885	16.339	19.622	19.382	20.857	20.754	21.382
Fransa	39.614	40.946	42.897	43.716	47.493	50.128	52.925
Hırvatistan	1.200	1.124	1.248	1.379	1.502	1.625	1.679
İtalya	49.977	56.315	55.320	58.175	56.067	58.705	57.384
Kıbrıs	545	502	494	536	525	536	572
Letonya	604	660	723	790	859	907	941
Litvanya	527	548	587	633	691	747	807
Lüksemburg	1.018	1.038	1.003	975	948	928	946
Macaristan	2.656	2.594	2.554	2.621	2.823	2.986	3.141
Hollanda	22.186	21.178	21.564	22.216	22.925	23.754	24.563
Avusturya	7.508	7.663	7.724	7.973	8.201	8.382	8.841
Polonya	10.018	10.072	9.521	10.581	11.423	11.579	12.536
Portekiz	4.078	3.637	3.761	3.933	4.341	4.811	5.041
Romanya	2.573	2.632	2.890	3.493	3.888	3.962	3.577
Slovenya	1.276	1.389	1.428	1.452	1.509	1.563	1.602
Slovakya	1.278	1.252	1.274	1.349	1.392	1.467	1.497
Finlandiya	5.945	5.949	5.953	5.957	6.118	6.709	6.693
İsveç	9.733	10.216	10.257	9.547	9.929	10.376	10.258
İngiltere	46.476	50.910	50.818	55.672	63.763	58.266	55.786
Liechtenstein	39.24	38.7	37.13	41.78	46.95	46.27	:
Norveç	9.015	9.360	9.279	8.817	8.234	8.135	8.202
İsviçre	8.639	8.910	8.684	8.918	10.299	10.438	10.542
Sırbistan	1.088	982	1.147	1.303	1.384	1.516	:
Türkiye	21.403	23.148	26.024	23.839	26.459	26.534	24.392

Kaynak: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_ac_tax&lang=en
(09.02.2019).

Yukarıda yer alan Tablo 3'te Avrupa Birliği bazında 2011 yılından 2017 yılına kadar çevre vergilerinden elde edilen gelirler gösterilmiştir. Buna göre 28 ülkenin dâhil edildiği Avrupa Birliği üye ülkelerinin toplam çevre vergisi gelirlerinin 2017 yılında 368 milyar 796 milyon Euro olduğu tespit edilmiştir.2011 yılından 2017 yılına kadar gelinen süreç incelendiğinde bazı yıllar bazı ülkelerin vergi gelirleri azalma gösterse bile AB toplam çevre vergilerinin sürekli arttığı

görülmektedir.2017 yılını temel aldığımızda çevre vergilerinden 59 milyar 259 milyon Euro elde eden Almanya'nın en çok gelir elde eden ülke olduğunu görüyoruz. Almanya'yı ise sırasıyla İtalya İngiltere ve Fransa'nın takip ettiğini görüyoruz.

Tablo 4: Avrupa Birliği Bazında Çevre Vergilerinin Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla Yüzdesi

ÜLKE/YIL	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Avrupa Birliği(28Ülke)	2,4	2,43	2,45	2,45	2,43	2,44	2,4
Avro Bölgesi(19 ülke)	2,34	2,39	2,41	2,42	2,38	2,4	2,37
Belçika	2,25	2,15	2,07	2,08	2,11	2,21	2,24
Bulgaristan	2,68	2,67	2,81	2,73	2,91	2,77	2,68
Çek Cumhuriyeti	2,34	2,23	2,13	2,9	2,7	2,11	2,7
Danimarka	4,02	3,97	4,14	4	3,97	3,92	3,72
Almanya	2,17	2,11	2,5	1,98	1,9	1,85	1,81
Estonya	2,73	2,73	2,56	2,66	2,73	2,98	2,88
İrlanda	2,46	2,38	2,46	2,37	1,88	1,85	1,75
Yunanistan	2,91	3,28	3,65	3,71	3,81	3,77	3,97
İspanya	1,58	1,57	1,91	1,87	1,93	1,86	1,83
Fransa	1,92	1,96	2,03	2,03	2,16	2,25	2,31
Hırvatistan	2,68	2,56	2,85	3,18	3,37	3,49	3,43
İtalya	3,05	3,49	3,45	3,59	3,39	3,47	3,33
Kıbrıs	2,76	2,58	2,72	3,05	2,96	2,9	2,93
Letonya	2,99	2,99	3,17	3,35	3,53	3,63	3,48
Litvanya	1,69	1,64	1,68	1,73	1,85	1,93	1,91
Lüksemburg	2,36	2,35	2,16	1,96	1,84	1,74	1,71
Macaristan	2,62	2,61	2,51	2,48	2,55	2,62	2,53
Hollanda	3,41	3,24	3,26	3,31	3,32	3,35	3,33
Avusturya	2,42	2,4	2,38	2,39	2,38	2,35	2,39
Polonya	2,63	2,59	2,41	2,57	2,65	2,71	2,68
Portekiz	2,31	2,16	2,21	2,27	2,41	2,58	2,59
Romanya	1,95	1,98	2,01	2,32	2,43	2,33	1,91
Slovenya	3,46	3,85	3,94	3,86	3,88	3,88	3,73
Slovakya	1,81	1,72	1,72	1,77	1,76	1,81	1,76
Finlandiya	3,02	2,98	2,93	2,9	2,92	3,1	2,99
İsveç	2,4	2,41	2,35	2,2	2,21	2,24	2,16
Birleşik Krallık	2,45	2,44	2,45	2,43	2,44	2,42	2,39
Liechtenstein	:	:	0,77	0,83	0,83	0,82	:
Norveç	2,51	2,36	2,36	2,34	2,36	2,42	2,32
İsviçre	1,71	1,71	1,68	1,67	1,68	1,72	1,75
Sırbistan	3,07	2,92	3,15	3,67	3,88	4,13	:
Türkiye	3,59	3,41	3,64	3,39	3,42	3,4	3,24

Kaynak: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (09.02.2019)

Yukarıda Tablo 4’te Avrupa Birliği temelinde, ülkelerin elde etmiş olduğu çevre vergilerinin gayri safi yurt içi hasılları oranı tablo 4’te yer verilmiştir. 2017 yılı göstergelerinde çevre vergisi gelirlerinin GSYİH içerisindeki oranı 1,71 ile Lüksemburg en düşük orana sahip ülkedir. En yüksek orana sahip ülke ise 2016 yılı içerisinde 4,13 oranı ile Sırbistan olmuştur. Sırbistan’ı 3,92 oranı ile Danimarka takip etmiştir. Türkiye’nin de içinde bulunduğu en güncel veri olan 2017 yılına bakıldığında, Türkiye için söz konusu oranın 3,24’lük bir oranla 2017 yılında en yüksek orana sahip ülkeler arasında yerini almaktadır.

Almanya ve Danimarka çevre vergilerinden elde edilen gelirler ve çevre vergi reformunun uygulanmasında başarılı örnekler olarak görülmektedir. Norveç, İngiltere ve Hollanda ise çevre vergileri açısından öncü ülkeler arasında yer almaları sebebiyle çalışmada seçilmiş Avrupa ülkeleri arasında yer alan örnek ülkeleri oluşturmaktadır.

3.1.1. Hollanda

Çevresel vergileri uygulayan ilk ülkelerden birisi Hollanda’dır. Hollanda’da 1970 yılında çıkarılan “Yüzey Suları Koruma Yasası”na bağlı olarak “Su Kirlilik Vergisi” uygulamaya alınmıştır. Bu vergiyle birlikte elde edilen gelirler de katı atıkların temizlenmesi ve azaltılmasında kullanılmıştır. 1972 yılında “kirleten öder ilkesi” üzerinde durulmuştur. Aynı yıl petrol türevli yakıtlar üzerinde ek bir vergi niteliğinde olan “Hava Kirliliği Vergisi” getirilmiştir. 1974 yılına gelindiğinde kirleten öder prensibini çevre politikalarının köşe taşı haline getiren Hollanda, prensibin etkinliğini de kabul etmiştir. 1978-1985 yılları arasında da beş ayrı çevresel vergi uygulamaya alınmıştır (Jamali, 2007: 197).

Ekolojik vergiler konusunda öncü ülkelerden sayılan Hollanda’da 1988’den birçok çevresel vergiler uygulanmaktadır. 1992 yılında bir karbon-enerji vergisi uygulamasına başlayan ülke, 1996 yılına gelindiğinde oldukça kapsamlı bir çevre vergi reformuna geçmiştir. Bu bağlamda AB’inde onayı ile ülkeye çeşitli vergiler getirilmiştir (Değirmendereli, 2000: 261). Hollanda’da uygulanan çevre vergileri; yeraltı suları vergisi, su vergisi, yakıt ve enerji vergileridir. Bu vergiler Hollanda’da çevre vergilerinin temelini oluşturmaktadır (Duran, 2010: 114).

Prensipte, Hollanda’da ki enerji ürünleri üzerindeki mevcut vergiler, ülkenin fosil yakıtlara olan bağımlılığını uzun vadede önemli ölçüde azaltma hırsıyla iyi bir şekilde uyumaktadır. Yüksek vergi oranları inovasyon için bir teşviiktir ayrıca da hem talep hem de arz tarafında davranış değişikliğini tetiklemektedir. Bu tam olarak çevre vergi reformunun başarmayı hedeflediği şeydir. En azından asıl amaç yeşil bir sonuç elde etmekte, yani, çevre kirliliğini azaltmaktır. Hollanda’da çevresel vergi gelirleri ve enerji ile ilgili vergi oranlarının bazıları zaten oldukça yüksektir. Bu nedenle asıl soru, yeşil vergi gelirlerini arttırmak için herhangi bir imkânın bırakılıp bırakılmadığı

ve eğer öyleyse, diğer amaç yeşil sonuçlara ulaşmak ise en iyi seçeneklerin ne olacağıdır (Vollebergh, 2014: 46).

Hollanda'da enerji vergisinin yapısı, doğalgaz, elektrik ve motor yakıtlarının tüketimi yoluyla, fosil yakıt kullanımından kaynaklanan çevresel zararları çoğunlukla dolaylı olarak vergilendirmek için tasarlanmıştır. Hollanda enerji vergisi yapısı oldukça karmaşıktır; enerji ürünleri üzerine çeşitli etkileri olan iki önemli çevresel problemleri, iklim değişikliği ve hava kirliliği kapsar. Ayrıca vergiler tedarik zincirinin çeşitli aşamalarında toplanır ve diğer politika araçlarıyla etkileşime girer. Bu yapıdaki herhangi bir değişiklikte çok dikkatli düşünülmelidir (Vollebergh, 2014: 47). Yakıt vergileri ise; kirliliği ve enerji tüketimini azaltmak amacıyla kömüre uygulanmaktadır (Duran, 2010: 115).

Çevresel Yatırımlar Tedbirinin (VAMIL) Hızlandırılmış Amortismanı, bazı yenilikçi çevre dostu işletme varlıklarına hızlandırılmış amortisman uygulama fırsatı sunmaktadır. Çevre üzerinde olumlu etkilerinin yanı sıra, önlem, Hollanda'da çevre teknolojilerinin geliştirilmesi ve arzı için bir teşviktir. VAMIL önlemi 1 Eylül 1991'den bu yana yürürlükte. Şirketlere, çevre dostu işletme varlıklarına hızlandırılmış amortisman uygulama fırsatı sunan bir vergi tesisidir. Bu, şirketlere cazip bir likidite ve faiz kazancı sağlar. Geçerli işletme varlıkları özel bir "VAMIL listesi" altında görünür. Tedbir, belirli bir çevre sorununa veya bölgeye yönelik değildir, ancak çok geniş bir çalışma ortamına sahiptir. Örneğin 1993 listesi, su, toprak ve hava kirliliğini, gürültü emisyonlarını, atık üretimini ve enerji kullanımını azaltmayı amaçlayan unsurlar içeriyordu. VAMIL listesine hak kazanabilmek için işletme varlıklarının (IISD, 1994: 50):

- Mali amaçlar için açıkça tanımlanmalıdırlar;
- Nispeten iyi çevresel etkilere sahip olmalıdırlar;
- Hollanda'da henüz yaygın olarak kabul edilmemektedir.
- Olumsuz yan etkileri yoktur(aşırı enerji kullanımı gibi).
- Önemli bir potansiyel pazara sahip olmaları gerekmektedir.

Periyodik olarak, yılda bir kez - ilke olarak - VAMIL listesi yenisiyle değiştirilir. Uyarlamalar, yaygın olarak kabul edilen işletme varlıklarının kaldırılmasını ve yeni çevre dostu teknolojilerin eklenmesini içerir. 1992 listesine kıyasla, 1993 listesi 180'den yaklaşık 280 işletme varlığına ulaştı. Liste, VROM(Erken Amortisman ve Çevre Bürosu, Maliye Bakanlığı ve Çevre Yatırımları Dairesi Başkanlığı)'un Çevresel Yatırımlar Dairesi tarafından hazırlanmıştır. Sonunda VAMIL listesinin, çevre dostu işletme varlıklarına yapılan tüm yatırımların yaklaşık% 30'una tekabül etmesi umulmaktadır. Hollanda'da gelir veya kurumlar vergisi ödemekle yükümlü tüm şirketler ve kişiler bu önlemleri kullanabilir. Ancak, esas olarak küçük ve orta ölçekli şirketlere yönelik tedbirdir.

Hükümet, VAMİL ölçümü için her yıl bir kez bütçe belirleyerek vergi indirimleri için üst sınır belirlemektedir. Bütçe, hükümet harcamalarını yansıtmaz, çünkü belirli bir yılda azalan vergi gelirini daha sonraki yıllarda artan vergi gelirleri takip eder. Bu nedenle, hükümetin maliyeti sadece kaybedilen ilgiden ibarettir. 1992'de önlem bütçesi 80 milyon gulden iken(Hollanda para birimi), bu miktar 1993 yılında 120 milyon guldeneye yükselmiştir. Varlığı aktif hale getirmek için gerekli olan ek maliyetler de hızlandırılmış amortisman için uygundur. Bir şirkette, bir varlık geliştirilir ve üretilirse, kendi üretim maliyetleri hızlandırılmış bir şekilde amortismanına tabi tutulabilir (IISD, 1994: 50).

Mali teşvik sağlanması, sübvansiyonlar veya diğer önlemler karşısında bir takım avantajlar sunduğu için teklif edildiği gibi seçilmiştir. Mali önlemin en önemli avantajı hem başvuru sahipleri hem de makamlar için kolay oluşudur. Bu kolaylık, şirketlerin ve otoritelerin gelir ve kurumlar vergisi ödemeleriyle ilgili olağan muhasebe sistemlerine uyması nedeniyle elde edilir. Şirketler başvuru yapmak zorunda değildir. Bir şirket bu önlemi kullanmak isterse, sadece kısa bir form gönderir. İstek, denetçinin raporuna eklenir. Materyaller, özellikle önlem için, özel olarak oluşturulmuş bir büroya gönderilir. Erken Amortisman ve Çevre Bürosu, bilgiyi işler ve ilgili yatırımlarda yer alan toplam tutarın yanı sıra toplam VAMİL bütçesi üzerindeki etkilerini de izler. İkinci önemli avantaj, önlemin işletme varlıklarının seçimini teşvik ettiği, ancak öngörmediğini şeklindedir. Bu, etkili piyasa güçlerinin etkilenmediği anlamına gelir. Devlet maliyetlerini kontrol altında tutmak için açık uçlu programlar yerine sabit bütçeler seçilmiştir.

Yatırımlara sübvansiyon veren genel bir önlemlerle önceki deneyim, açık uçlu bir önlemin kendi başarısının mağduru olabileceğini göstermiştir. Hibelerle ilgili maliyetler sonunda, devletin ödeme kapasitesini aşmıştır. Bütçelerinin beklenen VAMİL tedbiri sınırlı olsa da, yeterli ve gelecekte hak eden tüm başvuruların kabul edileceği beklenmektedir. VAMİL önlemi, çevre dostu teknolojileri teşvik etmeyi amaçlayan bir grup tedbirden sadece biridir. Fizibilite çalışmaları, pilot projeler ve gösteriler için sübvansiyonlar da mevcuttur. Neyse ki, hızlandırılmış amortisman kolayca mevcut vergi sistemlerine eklenebilir. Hollanda VAMİL ölçümüne benzer önlemler bu nedenle, piyasa güçlerini mümkün olduğunca az rahatsız eden dengeli bir çevre politikası uygulamak isteyen tüm ülkelerde daha geniş bir uygulama için son derece uygundur (IISD, 1994: 50-51).

2001 yılından günümüze gelinen süreçte çevre konusunda birçok önemli adım atan Hollanda'da Çevre Yönetim Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle çevre yönetimiyle ilgili hem yerel hem de ulusal düzeyde entegre bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu kapsam dâhilinde;

- Petrol rafinerileri, nükleer enerji santralleri, kimya tesisleri, yollar, demiryolları, petrol ve gaz boru hatları gibi büyük altyapı inşası için çevresel etki değerlendirmesi ön koşul olarak kabul edilmiş,
- Tehlikeli atıkların toplanması konusunda çevre planları yapılmış,

- Temiz ve çevre dostu üretim için çevre raporları yayınlanmıştır.

Bunların yanısıra AB Mevzuatı'nda belirtildiği üzere çevre ve insan sağlığının kalitesini arttırmak için gürültü kirliliğinin azaltılması, ekosistem ve biyolojik çeşitliliğin korunması, su kalitesinin iyileştirilmesi ve sera gazı emisyonlarının 2020 yılına kadar 1999 yılı esas alınarak %20 oranında azaltılması hedeflenmiştir (Tokoğlu, 2013: 44).

3.1.2. Danimarka

AB ve OECD ülkeleri içinde vergi gelirlerinin toplam hâsıla içindeki payı en yüksek ülke olan Danimarka'da kamu sektörünün ekonomideki payının fazla olması sebebiyle vergilerden elde edilen gelirler toplam hasılanın yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Vatandaşlarının vergilerle finanse edilmiş çeşitli hizmetlere eşit bir şekilde erişiminin sağlanmasını esas olan ülke, refah toplumu olarak bilinmektedir. Diğer birçok ülkede vatandaşlarının kendi imkânlarıyla ulaşabildiği hizmetleri Danimarka hükümeti, topladığı vergi gelirleri aracılığıyla vatandaşlara sunmaktadır (Canpolat, 2009: 117).

Bu ülkede çevreye yönelik vergiler, üç ana başlık altında toplanmış olup bunlar; enerji vergileri, taşımacılık vergileri ve kirlilik/kaynak vergileridir. Enerji vergileri içerisinde yer alan tüm vergiler tüketim vergisi niteliği taşımaktadır. Bu vergiler şunlardır: Elektrik vergisi, kömür, linyit ve kok kömürü vb. vergisi; akaryakıt ürünleri üzerindeki enerji vergisi; doğalgaz vergisi ve belirli enerji ürünlerinden alınan CO2 vergisidir. Taşımacılık vergileri başlığı altındaki tüm vergilerde tüketim vergisi niteliği taşımaktadır. Bu vergiler ise; yol vergisi, yol harcı, belirli tipteki uçuş vergisi, motorlu taşıt ağırlık vergisi, otomobillerdeki yeşil vergi, motorlu taşıt tescil vergisi ve motorlu taşıtlar için üçüncü şahıs sigorta vergisidir.

Kirlilik/kaynak vergileri de diğer vergiler gibi tüketim niteliği taşımaktadır. Danimarka'da bu kapsamda on iki vergi uygulanmaktadır. Bu vergiler şu şekilde sıralanmaktadır: su kullanım vergisi, atık su vergisi, atık ve belirli hammaddeler vergisi, PVC ve plastik katkı maddesi(phtalates) vergisi, belirli ambalaj(plastik, çatal, bıçak vb.)vergisini, kükürt tüketim vergisi, kurşun içeren nikel kadmiyum piller vergisi, zirai ilaç vergisi, hayvan yemi maddelerinde kullanılan büyüme hormonları ve antibiyotik vergisi, nitrojen vergisi, kloroflorokarbon, hidroflorokarbon, perfluorinated compound ve sülfürhekzaflorür (SF6) gazı vergisi ve belirli klor içeren çözücüler vergisidir (Agun, 2008: 119-121).

Danimarka'da ki ekolojik vergiler enerji vergileri ile başlamakta enerji vergilerinin uygulanması ise 1970'li yıllardaki petrol krizine dayanmaktadır. Danimarka 1973'teki petrol krizinden çok etkilenmiştir. Petrol türevli yakıtlar, kömür ve gaz üzerindeki uygulanan vergiler halen dünyadaki en yüksek oranlı vergilerdir. Fakat Danimarka'da ki elektrik üretimi neredeyse

tamamıyla kömür tabanlı termik santrallerden sağlandığından elektrik üretmek amaçlı fosil yakıt tüketimleri vergiden istisna edilmiştir (Holger ve Hansen, 1999: 51).

Danimarka'da enerji ile ilgili çevre vergilerinin yönetim maliyetlerinin de oldukça düşük olduğu söylenmektedir. Enerji ve ulaşım ile ilgili vergiler için genel olarak her ülkede zaten işlemekte olan bir prosedür vardır. İlave olarak çevre unsurları vergi yönetiminde çok önemli bir maliyet artışına sebep olmamaktadır (Kulu, 2001: 51).

1986 yılında uygulanmaya başlanan atık vergileri, Danimarka Atık Eylem Plan'ında belirlenen hedefler doğrultusunda 1998 yılı itibariyle ton başına yedi kattan fazla artmıştır. Elde edilen gelirler genel bütçeye dâhil edilerek 1993 yılından itibaren yeşil vergi reformunun bir parçası olarak kullanılmış ve çevresel hedeflerin gerçekleşmesi konusunda etkili olmuştur. 1987-1996 yılları arasında çöp depolama alanlarına gönderilen atıklarda %26 oranında azalma olmuş, 1985-1993 yılları arasında atıkların geri dönüşüm oranı %35'ten %50'ye yükselmişken toplam atıklar %39'dan %26'ya düşmüştür. 1996'da geri dönüşüm oranı %61'e yükselmiştir. Geri dönüşümü sağlanan atıkların yeniden kullanım oranı ise %12'den %82'ye yükselmiştir. Eylem Planı'ndaki gibi gönüllü anlaşmalar ve düzenlemeler gibi diğer araçlarla birlikte kullanılan atık vergileri sayesinde ortaya çıkan bu değerler, vergi uygulamasının başarısını yansıtmaktadır (Ekins, 1999: 49-50).

Temelini Atık Eylem Planı'ndan alan diğer bir çevre vergisi ambalaj vergisidir. İlk kez 1999'da uygulanan ambalaj vergisi, kullanılan ve çöpe atılan ambalaj malzemelerinin miktarını azaltmayı amaçlamaktadır. Vergi, bira, şarap ve hafif içeceklerin kutularından miktara bağlı olarak alınır. Diğer ambalajlar için ise, özellikle sıvı veya suya yakın ürünler için vergi; ambalajların üretimi ve yok edilmesi için gereken kaynakları azaltmak amaçlı ağırlığa bağlı olarak alınmaktadır (Canpolat, 2009: 120).

Danimarka son 15 yıl içerisinde rüzgâr enerjisine diğer Avrupa ülkelerinden daha fazla yatırım yapmıştır. Bu, Danimarka'nın uzun zamandır rüzgârı bir enerji kaynağı olarak kullanma geleneğiyle tutarlıdır. Elektrik üreten ilk rüzgâr türbini 1891 yılında inşa edildi. Bugünün rüzgâr enerjisi programı, 1976 yılında yayınlanan genel enerji planının bir parçasıdır. 1976'da rüzgâr enerjisine yatırım yapmanın temel amacı, Danimarka'yı ithal enerji tedarikine daha az bağımlı hale getirmektir. Daha sonra, çevresel argümanlar giderek önemli hale gelmiştir. 1979'da başlatılan bir yatırım sübvansiyonu, Ulusal Enerji Araştırma Merkezi tarafından onaylanması şartı ile rüzgâr türbinlerindeki yatırım maliyetlerinin %30'unu karşılamıştır.

Yatırım desteği, sadece rüzgâr türbinlerinin inşası için bir teşvik değil, aynı zamanda piyasa güçlerinin rüzgâr türbini endüstrisini daha iyi geliştirmesi için bir teşviktir. Rüzgâr türbinleri cazip bir yatırım haline gelmiş ve üreticiler yılda 200 ila 300 rüzgâr türbininden oluşan bir müşteri

tabanına sahip olmuştur.1989'a gelindiğinde rüzgâr türbinlerine özel yatırım yapmak için devlet desteğine artık gerek kalmamış ve böylece sübvansiyonlar kaldırılmıştır. Küçük ve orta ölçekli rüzgâr türbinleri hızla güvenilir ve uygun maliyetli hale gelmiştir. Büyük rüzgâr türbinleriyle ilişkili teknolojik problemler daha fazlaydı. Ancak beklenenden daha karmaşık ve büyük olan rüzgâr türbinleri, teknik problemler nedeniyle ticari olarak hala daha geçerli değildir. Sübvansiyonlar, yalnızca özel sektöre ait rüzgâr türbinlerinin gelişimini teşvik etmek için kullanılmıştır. Rüzgâr enerjisi yatırımları için daha büyük enerji üreten şirketlere doğrudan finansal destek verilmemesine karşın, dolaylı olarak araştırma ve geliştirme için destek sağlanmıştır. Şu anda, özel sektöre ait rüzgâr türbinleri kurulu kapasitenin yaklaşık %80'ini temsil etmektedir (IISD, 1994: 8-9).

3.1.3. Almanya

Almanya 1999 yılında enerji tasarrufunu özendirmek ve endüstriyel değişimi hızlandırmak işgücü üzerindeki vergi yükünü hafifleterek istihdamı arttırmak ve yenilenebilir enerji programlarını finanse etmek üzere, madeni yağlar üzerindeki yükümlülükler ve elektrik vergilerinin arttırılmasını içeren bir çevre vergi reformu başlatmıştır (OECD, 2001: 51).Buna göre çevre vergilerinin 1999-2003 yılları arasında elektrik ve madeni yağlara ilave vergilerle vergi yükünün derece derece arttırılması ve bu şekilde artan vergi yükünün azalan sosyal güvenlik prim ödemelerinden kaynaklanan gelir eksikliği ile telafi edilmesi şeklinde iki aşamada uygulanması hedeflenmiştir (Canpolat, 2009: 127).

Almanya'da ekolojik vergi reformuna Alman Ekonomi Enstitüsü tarafından hazırlanan ve DIW(Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung)raporu olarak bilinen araştırma öncülük etmiştir. Rapor ana hatları ile Almanya'da ki CO2 emisyon hacminin 1987 yılı referans alınarak 2005 yılına kadar %30 oranında azaltılması amacına yönelik tedbirler içermektedir. Bu amaca ulaşılması için gerekli enstrüman olarak enerji vergisi seçilmiş ve vergi gelirlerinin çalışanların sosyal güvenlik katkılarının azaltılmasında kullanılması öngörülmüştür (Jamali, 2007: 203).

Almanya'da 1974 yılında atık sularının ücretlendirilmesi konusunda bir kanun tasarlanmış, kanun 1976'da yürürlüğe girmiştir. İlk ödeme 1981 yılında yapılmış ve ancak, 1985 yılında ödemeler kademeli şekilde kararlaştırılan miktara yükseltilebilmiştir.1980'lerde kabul edilen atık su ücretlendirmesi dışında sanayi kesiminin taleplerinin daha fazla dikkate alınması ve çevreci vergi reformu gibi piyasa temelli araçların tartışılması, dizayn edilmesi ve uygulanmasının gündeme gelmesi 1990'ların ortalarını bulmuştur. Endüstri kesimi daha esnek politika araçlarının uygulanmasını talep etmiştir. Almanya'da bu süreç içinde yalnızca piyasa temelli araçlar için talep oluşturmamış aynı zamanda kumanda-kontrol politikalarını güçlendiren araçlardan olan, atık ısı yönetmeliği önerilmiş ve 1990'ların başında uygulamaya geçmiştir. Bu sayede, o ana kadar

yalnızca endüstrinin elinde bulunan bilgi birikimini bir araya getirerek ve ulaşılabilir kılarak enerji tasarrufu potansiyelini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır (Schlegelmilch, 2005: 6-7).

Almanya federal hükümet programının en çarpıcı özelliği, yeni katalitik konvertör donanımlı bir otomobili tescil ettirenlere verilen araç vergisinden geçici muafiyettir. Başlangıçta bu muafiyetler-araç başına DM 3000'e kadar-araç sahiplerini yeni ve pahalı konvertörler almak için teşvik amacını taşıyordu. Ayrıca vergi muafiyetleri, araç sahiplerinin araçlarını daha sonradan götürü maliyetlerini artırmaya ikna etmek için gerekliydi. Bununla birlikte, teknolojik ilerlemeler ve ölçek ekonomileriyle vergi muafiyeti, sonunda 1 Ocak 1988'e kadar 1.100 DM'ye düştü ve o zamana kadar tüm yeni kayıtlı otomobillerin en az %97'sinin katalitik olduğu gerçeğini yansıtmak için 31 Temmuz 1991'de ise tamamen kaldırıldı. Federal hükümet programının üçüncü unsuru, katalitik konvertörleri teşvik etmek için mevcut arabalarını katalitik konvertörlerle güçlendiren araç sahiplerine doğrudan yaptıkları nakit ödemeleriydi. Hükümet bu programı, 1 Ocak 1986-31 Temmuz 1992 tarihleri arasında işlettiği dönemde hem ücret hem de indirim unsurlarına sahip bir "ücret programı" haline getirmiştir (IISD, 1994: 12-13).

Almanya'da 1998 yılında hükümet değişmiş yeni kurulan hükümet 1999 yılında çevresel vergi reformunu uygulamaya başlamış, endüstri kesiminin talep ettiği piyasa temelli araçlar karşısında kamu mücadelesi baskın çıkarsa da halen vergi reformunun şekillenmesinde endüstri kesiminin etkileri bulunmaktadır (Schlegelmilch, 2005: 8).

Almanya Kyotoko Protokolünde belirlenen hedef olarak 1990 yılına göre 2012 yılına kadar sera gazı emisyonlarının %22 oranında düşürmek hedefinin gerçekleştirmiş, hatta bu hedeften daha ileri bir başarıyla sera gazı emisyonlarını 2009 yılında 1990 yılı seviyesinden %26 oranında azaltmıştır. 2000'li yıllarda üretim faaliyetlerinin yeni AB üyesi ülkelere kaydırılması, son yılda gerçekleşen düşük büyüme oranları ve nihayet güçlü kamuoyu desteğine sahip iklim değişikliğiyle mücadele politikaları Almanya'nın sera gazı emisyonlarının azaltılmasını gerektiren sebeplerdendir (Yapıcı, 2015: 103).

AB içinde en yüksek emisyon hacmine sahip ülkeler arasında olan Almanya'nın 2020 itibarıyla belirlediği çeşitli çevresel hedefler bulunmaktadır. Belirlenen hedefler 1990 yılındaki seviyeye göre sera gazı emisyonlarını %40 seviyesinde azaltmak, birincil enerji talebini 2008 yılı seviyesine göre %20 azaltmak ve elektrik tüketimi içinde yenilenebilir enerji kaynaklarının payını %32 düzeyine çıkarmaktır (OECD, 2012: 26).

Almanya'da çevre vergisi uygulamaları enerji alanında yoğunlaşmıştır. Enerji ve taşımacılık dışında kirliliğin azaltılmasına yönelik diğer çevre vergilerinin pek yaygın olmadığı görülmektedir. Atık su, tehlikeli atık ve uçak gürültüsü enerji ve taşımacılık dışındaki başlıca vergi tabanlarıdır.

Uçak gürültüsü vergisinden elde edilen gelirler gürültünün azaltılmasına yönelik olarak kullanılmakla beraber, verginin özendirici bir etkisi bulunmamaktadır (Canpolat, 2009: 128).

Taşımacılık vergileri kapsamında sadece motorlu taşıtlar vergisi yer almakta olup, 2002 yılındaki MTV Kanunu ile yasal dayanağa kavuşmuştur. Vergi hem tüketim hem de servet niteliğine sahiptir. Vergi genel olarak motorlu taşıt sahipleri tarafından ödenmektedir. Verginin yükümlülüğü taşıtın yetkili idareye tescili ile başlamaktadır. Verginin konusu ise, karayollarını kullanmak için lisans almış motorlu taşıtlar ve römorklardır. Verginin matrahını da motosiklet ve taşıtlarda silindir hacmine ve diğer tüm taşıtlarda maksimum izin verilebilir brüt ağırlığına göre sabit bir tutar üzerinden belirlenmektedir (Agun, 2008: 113).

Almanya, federal ve eyalet düzeyinde ar-ge için geniş ölçüde doğrudan sübvansiyonlar yapmakta, bu alanda vergi teşvikinden (OECD ülkeleri arasında giderek popülerliği kazanan bir araç) çok sübvansiyonları tercih etmektedir. Ar-ge vergi kredileri Almanya'da tartışılmakta ancak henüz uygulamaya geçmemiş bir başka Ar-ge geliştirme aracıdır. Ar-ge vergi kredileri tartışmalarına göre, inovasyon için gerekli teşvikleri sağlayacak bir sistem kurulurken, otoriteler doğrudan ve dolaylı Ar-ge desteklerinin bulunduğu karma bir sistemin faydalarını almalıdır (OECD, 2012: 26).

Ar-ge faaliyetleri Alman ekonomisinin yapıtaşı olarak kabul edilmektedir. Akılcı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi amaçlayan Avrupa 2020 stratejisi dâhilinde Almanya her yıl GSYH'sının %3'ü kadar bir oranda Ar-ge faaliyetlerine ve özel sektörün Ar-ge yatırımlarına harcama yapmayı taahhüt etmiştir. Almanya'da inovasyon ve araştırma alanlarında özel yatırımları desteklemek üzere proje bazında krediler veya geri ödemesiz nakit destekleri sağlayan kamu finansman programları kurulmuştur. Ancak bugün Ar-ge üzerine vergi teşvikleri uygulanmamaktadır (Yapıcı, 2015: 106).

Almanya'da yatırımlara ve işlemlere yönelik çeşitli teşvik mekanizmaları bulunmakta, bu teşvikler doğrudan sübvansiyonlar, yardımlar, düşük faizli krediler, devlet garantileri gibi farklı türlerde federal ve eyalet düzeyinde olabilmektedir. Teşvikler çoğunlukla iş genişletme ve yeni yatırımlar, yenilenebilir enerji (örneğin güneş ve rüzgar enerjisi), enerji verimliliği ve çevre koruma, sosyal konut, sağlık, alt yapı ve tarım, araştırma ve geliştirme ve işe alım, desteklenmesi konularında tanımlanmaktadır. İmalat sektöründe yer alan işletmelere enerji vergileri konusunda daha anlayışlı muamele söz konusudur (Yapıcı, 2015: 106).

Almanya sayılan hedefleri gerçekleştirmede pek çok araca sahiptir. Ancak çevresel araçlar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, karayolu ulaşımında uygulanan akaryakıt vergileri, motorlu taşıtlar vergileri veya kamyonlardan alınan yol vergileri gibi araçların her biri iklim değişikliği, hava kirliliği ve yol sıkışıklığı gibi farklı dışsallıklara yöneliktir. Diğer taraftan,

sayılan araçlardan bazıları yalnızca altyapı yatırımlarının finansmanı amacıyla uygulanabilmektedir. Almanya çevresel politika araçlarının hedefledikleri dışsallık ile amaçlarının farklılaşması kirleticilere hedeflenen dışsallık konusunda açık fiyat sinyali verilmesinin önüne geçmektedir. Almanya geçmişte iklim değişikliğiyle mücadele ederken bu sayede ekonomik büyümesine de katkı sağlamış bir ülkedir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması konusunda sağladığı başarı ile Almanya üretmiş olduğu çevresel ürün ve hizmetlere küresel iklimleri koruma ürünleri ticaretinde %12'den büyük bir pay ile bu alanda en fazla üretimi gerçekleştiren ülkeler arasındadır. Ancak yenilenebilir enerji kaynaklarının genişletilmesi elektrik fiyatlarına olumsuz yansıtacak bir hedef olarak, bu alanda mali destek verilmesi ve altyapı yatırımlarının yapılması gereklidir. Almanya yeşil sektörlerinin büyümesinde bir lider ülke olabilirken sürdüreceği çevresel politikalarda maliyet etkinliği açık olarak hesaba katarak yeşil büyümede başarı sağlayabilir (OECD, 2012: 28-30).

3.1.4. İngiltere

İngiltere'de çevre vergilerinden elde edilen gelirlerin %90'ı yakıtlar üzerinden alınan vergilerden ve özel araç vergilerinden (vehicle excise duty) sağlanmaktadır. Son yıllarda çevre vergilerinden elde edilen gelirlerin azaldığı görülmektedir. Gelirlerin azalması her zaman çevre politikalarında daha az mücadelecı bir anlayışın uygulandığı anlamına gelmemektedir. Gelir hesapları, emisyon ticareti ve KDV'de yapılan reformlar gibi bazı önlemleri içermemektedir (Canpolat, 2009: 129).

En eski ekolojik vergi uygulayıcılarından olan İngiltere'nin çevre ile ilişkili vergilerinin tarihçesi 1921'lere kadar uzanmaktadır. İlk defa 1921 yılında taşıt yakıtları tüketim vergisi getirilmiştir. Daha sonra bunu 1928 yılında hidrokarbon yağları üzerindeki vergi, 1973'te otomobil vergisi, 1990'da fosil yakıtları vergisi, 2001 yılında iklim değişikliği yükümlülüğü izlemiştir (Duran, 2010: 121). Fakat ekolojik vergi reformu anlamında ilk vergi 1996 yılında uygulamaya alınan atık vergisi (Lanfill Tax)'dır (Duran, 2010: 122).

İngiltere'de enerji alanında uygulanmakta olan vergiler genellikle genel tüketim vergisi niteliğinde olduğundan yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik bir motivasyon oluşturmamaktadır. Bu vergiler çevresel amaçlarla ihdas edilmiş olmamakla birlikte çevresel etkileri bulunan vergilerdir. Bununla birlikte, 2001 yılında İklim Değişikliği Vergisi adı verilen, tamamen çevresel amaçlara yönelik ihdas edilen bu vergi, endüstride kullanılan enerjinin daha verimli olmasını ve artan karbondioksit emisyonunu azaltmayı amaçlamaktadır (Uyduranoğlu, 2004: 49).

Kirlilik/kaynak vergisi kapsamında da çöp boşaltma vergisi ve taşıma vergisi yer almaktadır. Çöp boşaltma vergisinin yasal dayanağı 1996'da kabul edilen Mali Kanun'dur. Bu verginin mükellefleri çöp alanlarını yönetenlerdir. Verginin konusunu ise, lisanslı çöp alanlarındaki atık ve benzeri maddelerin imha edilmesidir. Matrahı da bu atıkların ağırlığı olup düşük ve standart oran olmak üzere iki farklı oran uygulanmaktadır. Taşıma vergisi,2002 yılından beri uygulanmakta olup, yasal dayanağı Mali Kanun'dur. Verginin mükellefleri taşıma işletmeleridir. Hidrokarbon yakıtın vergisi,1979 yılından beri uygulanmakta olup yasal dayanağı Hidrokarbon Yakıtı Vergisi Kanunu'dur. Verginin konusu, ithal edilmiş ve ülke içinde üretilmiş akaryakıt ürünleri, kömür katranı, kömürden üretilmiş yağlar, tortulu şist, çürümüş bitki kömürü, sıvılaştırılmış hidrokarbonlar ve araçlarda yakıt olarak kullanılan gazlardır. Vergi, tüketiciler tarafından tükettikleri ürünün birim miktarı üzerinden sabit bir tutarla alınmaktadır (Agun, 2008: 127-128).

İngiltere'de yatırımlar için çeşitli indirimler uygulanmaktadır. Çevreye ilişkin yatırım indirimleri aşağıda belirtilen oranlarda varlıkların ve araçların amortismanı için uygulanmaktadır (Yapıcı, 2015: 115):

- Özel araçlar-Nisan 2013'ten itibaren emisyon miktarı 130g/Km'a kadar olan özel araçlar genel tesis ve makine havuzu için %18 indirim öngörülmüştür. Diğer taraftan yüksek emisyonlu otomobiller için özel oranlar dâhilinde değerlendirilmekte ve indirim %8 ile sınırlı tutulmaktadır.
- Enerji tasarruflu ekipmanlar ile çevre dostu ekipmanlar-Enerji tasarruflu ekipmanlar ve düşük CO2 emisyonlu otomobiller dizaynı için yapılacak harcamalara ilk yılda %100 indirim öngörülmüştür. Diğer taraftan zarar eden şirket tarafından vergi kredileri ödeneklerin yerine talep edilebilir.

Yeşil binalar için ayrıcalıklı bir vergi yapısı öngörülmemiş olsa da enerji performansını arttıran ekipmanlar için yatırım indirimleri öngörülmüştür. Isıtma, aydınlatma ve havalandırma sistemlerinde kullanılan ekipmanlardan enerji verimliliği onaylı olanlar için %100 oranında indirim sağlanmaktadır. Zarar eden şirketler içinse 250.000 euro'ya kadar %19'luk vergi nakit kredileri verilebilmektedir (Yapıcı, 2015: 118).

İngiltere'de sera gazı emisyonları ve hava kirliliğinin başlıca nedeni ulaşımdır. Özellikle kara ulaşımı çevre sorunlarında etkili olmuştur.1990 yılında ulaşım sera gazı emisyonlarının %20'sinden daha azına neden olurken 2011 yılına gelindiğinde sera gazı emisyonlarının %30'u ulaşım sektörü kaynaklı olmuştur. Diğer taraftan hava kirliliği kaynaklı ölümlerden İngiltere'nin, pek çok varlıklı OECD ülkesinden kötü durumda olması ulaşımda altyapıyı geliştirme ve verimliliği artırma girişimlerini, çevre dostu trenyolu bisiklet ve karayolu ulaşımı geliştirme ihtiyacı doğmuştur. İngiltere, hem yol sıkışıklık maliyetini önlemek hem de çevresel olumsuz etkileri azaltmak için yük taşımacılığını karayollarından demir yollarına taşımayı amaçlamaktadır.2013-2014 mali yılında taşımacılıkta demiryollarını tercih eden işletmelere 15

milyon sterlin yardım yapılmıştır. Demiryollarını desteklemek için ise bu sektöre 5 milyon sterlin destek sağlanmıştır (OECD, 2015: 81).

3.1.5. Norveç

Norveç, OECD ülkeleri arasında en yüksek çevre vergisi gelirine sahip ülkelerden birisi olarak çevresel hedeflere yönelik vergi uygulamalarının da öncülerindedir. Çevresel hedeflere yönelik ilk vergi uygulaması 1971 tarihli mineral yağlar üzerinden alınan sülfür vergisidir. Bununla birlikte çevre vergilerinin geniş bir şekilde uygulanması 1980'lerin sonu 1990'ların başına rastlamaktadır. 1988'de suni gübre, böcek ilaçları ve gres yağı (lubricant oil) üzerinden vergi alınmaya başlanmış, madeni yağlar üzerindeki sülfür vergisi reel olarak arttırılırken 1991'de petrol üzerine karbon vergisi (auto diesel oil), madeni yağlar ve petrol sektörü üzerine vergiler konmuştur (Canpolat, 2009: 121-122).

Norveç hükümeti, Çevresel Vergiler Komisyonu'ndan çevre politikasında çevresel vergilerin bir enstrüman olarak kullanımı hakkında yeni bir rapor hazırlanmasını istemiştir. Bu rapor talebini çevre politikasında hangi enstrümanın kullanılması gerektiği konusunda diğer bir rapor ve 1994 yılında da çevre vergilerini hem çevresel kalitenin iyileştirilmesi hem de istihdamın arttırılması hakkında başka bir rapor izlemiştir. Bu son raporun hazırlanması için, 1994'te yeni bir Yeşil Vergi Komisyonu oluşturulmuştur. Tüm bunlar, kişisel gelir vergisinin azaltulmasını gerektiren bir reform modeli dâhilinde ele alınmıştır. Bu yaklaşım, istihdam üzerindeki vergileri azaltacak yeni çevresel vergiler en önemli uğraş konusu olmuştur. Örneğin; içecek ambalajları üzerine konan vergi ile nihai atık ürün vergisi çevreye duyarlı bir yapı sağlanmasında oldukça önemli işlevler görmüştür (Jamali, 2007: 201-202).

Norveç'te açıkça çevresel hedeflere yönelik uygulanan çevre vergileri tablo 6'da gösterilmektedir. Bu vergiler içerisinde 1994'te yürürlüğe konan içecek kutusu vergisi ve 1999'da yürürlüğe konan nihai atık vergisi çevresel etkilerine göre farklılaştırmalar yapılarak kullanılmış ve başarı sağlanmıştır. Ayrıca böcek ilaçları vergisi, uygulanmasında da çevresel risklere ve sağlık riskine göre vergi farklılaştırması yapılmıştır. Atık vergisinden yapılan vergi farklılaştırmasının sonucunda, 1998'de %43 olan evsel atık depolama oranı, %24'e düşerken %33'lük geri dönüşüm oranı %45'e, %23'lük yakma (incineration) oranı %31'e yükselmiştir (Canpolat, 2009: 122).

Tablo 5: Norveç'te Çevre Vergileri- Temel Gelişmeler

1971	Mineral yağlara sülfür vergisi
1974-1993	Yeniden doldurulamayan içecek kutularına konan vergi daha geniş kapsamlı bir vergiyle değiştirilmiştir.
1986-	Kurşun içeriğine göre değişen petrol vergisi
1988-1998	Mineral gübre içindeki azot ve fosfor vergisi
1998-	Böcek ilacı vergisi, kayganlaştırıcı yağ vergisi
1990-1991	Çevreye zarar veren akü vergisi(kanunla değiştirilmiştir)
1991-	Petrol, araba mazotu ve mineral yağlar(balıkçılık vb.) ve petrol sektörü (sadece açık deniz faaliyetleri) üzerine CO2 vergisi
1992-2002	Pek çok sanayi süreci dışında kömür ve kok üzerinde CO2 vergisi
1994-	Geri dönüşüm oranıyla değişmek üzere içecek kutularına konan çevre vergisi
1999-2001	Kömür, kok ve petrol rafinerilerine konan düşük oranlı sülfür vergisi(gönüllü katılımla değiştirilmiştir)
1999-	Son atık işleme vergisi.CO2 vergisi gıdaların deniz yoluyla yurt içi taşınmasını ve arz sürecini de kapsar(önce sadece yolcu taşıma)
2000-	Çevre ve sağlığa zarar veren ürünlere konan vergi(henüz sadece iki ürün),içecek kutusu vergisi kullanılan malzemeye göre, mazot vergisi sülfür içeriğine göre, ağır vasıtaların yıllık vergisi emisyon standartlarına göre(EUROI-EUROIII)değişiklik göstermiştir
2003-	HCF and PFC'lere konan vergi

Kaynak: The History of Green Taxes in Norway, <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/stoltenbe4rg-ii/fin/tema-og-redaksjonelt-innhold/The-history-of-green-taxes-in-Norway/id418097/> (19.01.2019).

Karbon vergisinde ise durum biraz daha farklıdır.1990-1999 yılları arasında Norveç'te toplam emisyonlar artmış olsa da GSYH'ye oran olarak birim başına emisyon miktarında, azalan enerji yoğunluğu, enerji bileşimindeki değişim ve azalan emisyon sürecine (process emissions) bağlı olarak belirgin bir düşüş gözlenmiştir. Bu düşüşte düşük enerji yoğunluğu ve enerji bileşimi değişiminin etkisi %14 olurken, karbon vergisinin etkisi sadece %2 olmuştur. Karbon vergisinin etkisinin bu kadar az olmasının nedeni ise, verginin uygulandığı sektörde talebin göreceli olarak esnek olmaması ve geniş vergi muafiyetlerine bağlanmaktadır (OECD, 2006: 59).

Temiz Kalkınma Mekanizması (CDM) geliştirmekte olan ülkelerde sera gazı emisyonlarını azaltmakta ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayacak projelere yönelik yatırımları destekler. Temiz Kalkınma Mekanizması (CDM) Kyotoko Protokolü çerçevesinde belirlenen emisyon hedeflerini yerine getirmek üzere geliştirmekte olan ülkelerde emisyonların azaltılmasında bir kota sistemi getirmektedir. Temiz Kalkınma Mekanizması (CDM) bir Birleşmiş Milletler uluslararası mekanizması olarak Kyotoko Protokolü kapsamında kurulmuştur. Bu mekanizma geliştirmekte olan ülkelerde devlet karbon kredileri almakta, teknoloji transferi, beceri geliştirme, modernizasyon, çevresel ve sağlık alanlarında katkı sağlamakta iklim sorunu global bir sorun olduğundan

uluslararası işbirliği gerektirmektedir, bu nedenle Norveç de Temiz Kalkınma Mekanizmasını desteklemektedir.

Aslında Kyotoko Protokolü kapsamında ilk dönemde (2008-2012 yılları için) Norveç'in belirlediği taahhütler karbon kredisi satın almayı gerektirmese de Norveç gönüllü olarak bu mekanizmayı desteklemiştir. Sera gazı emisyonlarını azaltmak için bir yöntem karbon kredilerinin satın alınmasıdır. Norveç Kyotoko Protokolü taahhütlerini yerine getirmek üzere 2007 yılında bir devlet programı olarak karbon kredilerini kurmuştur. Karbon kredisi programı için sorumlu bakanlık Maliye Bakanlığı olarak belirlenmiş, sonradan ise bu sorumluluk (1 Ocak 2015) Çevre ve İklim Bakanlığına devredilmiştir. 2007'den sonra Norveç, yaklaşık 23 milyon karbon kredisi tutarında anlaşmalar yapılmıştır, yalnızca 21 milyon karbon kredisi bile Norveç'in Kyotoko Protokolü ilk dönem taahhütlerinin ötesinde başarı sağlamaya yeterlidir. Ancak Kyotoko Protokolü ikimci dönem taahhütlerini yerine getirmek için Norveç'in yukarıda belirtilen miktarın ötesinde karbon kredisi satın alması gerekmektedir.

Norveç, yalnızca yeni geliştirilmiş projelerden ve karbon kredisinin piyasa fiyatı düşük olması nedeniyle zayıf olan projelere dayalı karbon kredisi satın almaktadır. Norveç, Brezilya'nın Amazon bölgesinde bulunan Manaus'ta ki yerel yönetime ait ve yine yerel yönetim tarafından yönetilen çöplükten karbon kredisi satın almaktadır. Yapılan araştırmaya göre Norveç'in 2014-2020 yıllarında 1.4 milyon karbon kredisi satın alması beklenmektedir. Ancak sera gazlarından metan gazının toplanmasına dair proje özel şirketlerce yürütülmektedir. Karbon kredisinin satılması bu şirketin veya şirketlerin tek geliri olmakta, düşük piyasa fiyatları nedeniyle risk altında bulunan projelerin işlem maliyetlerini karşılamada yetersiz kalmaktadır. Sera gazlarından biri olan metan gazı CO2 gazından 25 kat daha zararlı bir gaz olduğundan Norveç karbon kredileri satın alarak bu projeye katkı sağlamaktadır (Yapıcı, 2015: 126-127).

3.2. Türk Vergi Sisteminde Çevresel Vergilerle İlgili Düzenlemeler

Türkiye'de henüz tam anlamıyla uygulama alanı bulamayan yeşil bütçelemenin yerine, çevre ile ilgili bazı düzenlemeler yer almaktadır. Düzenlemelerden ilki, AB uyum sürecinde karşımıza çıkan Çevre Yasası'nda ki önemli değişikliklerdir.

Avrupa Birliği uyum süreciyle birlikte Türkiye'de çevrenin korunmasına yönelik birçok uygulama getirilmiştir. Çevre kirliliğinin önlenmesi adına Çevre Kanunu'nda yeni düzenlemeler yapılmış ve Avrupa Birliği Çevre Politika 'sının genel ilkelerine uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda şimdiye kadar "kirleten öder" ilkesine ek olarak "çevreye özen gösterme, ihtiyatlılık" ve "kaynağında önleme" ilkeleri Çevre Kanunu'na eklenmiştir (Fındık, 2007: 96). Çevre kanununun yanı sıra Türkiye'de 5 yılda bir hazırlanan kalkınma planlarında da çevre konusundaki düzenlemelere yer verilmiştir. Özellikle 1.ve 2. beş yıllık kalkınma çevreye yönelik düzenlemelere yer verilmemiş

olsa da 3. Beş yıllık kalkınma planında sanayileşme ve kentleşmeye bağlı olarak artan çevre sorunları dolayısıyla bu anlayışın değiştiği görülmektedir (Fındık, 2007: 10).

Ayrıca 3. Beş Yıllık Kalkınma planında hava, su ve deniz kıyılarında oluşan kirlilikler üzerinde durulmuştur. Bu kirliliklerin önlenmesine yönelik tedbirlere değinilmiştir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin ana hedefi olan kalkınma hedefi doğrultusunda çevre korunması amacıyla sanayileşmeden vazgeçilemeyeceği vurgulanmıştır. Dolayısıyla kalkınma amacıyla atılan her bir adımın doğaya en az zararı verecek şekilde atılması amaçlanmıştır. Bunun dışında çevre sorunları konusunda halkın bilinçlendirilmesi de bu kalkınma planının hedefleri arasında yer almaktadır (Fındık, 2007: 102).

AB veya OECD ülkelerindeki gibi çevre vergileri uygulaması Türkiye’de bulunmamaktadır. AB ve OECD ülkelerinde uygulanan çevre vergileri, üzerine konuldukları mal ve hizmetlerin maliyetini artırarak üretici ya da tüketici birimleri çevreye zararlı olmayan faaliyetlere yönlendirirken aynı zamanda da teknolojik gelişmeyi de sağlamaktadır.

Bu nedenle bu ülkelerde uygulanan çevre vergileri önceliği “yönlendirmek ve denetlemek”tir. Mali hedef ise ikinci planda tutulmaktadır. Ülkemizde ise; Çevre Temizlik Vergisi (ÇTV), dışında yönlendirmek ve denetlemek amacıyla konulmuş bir çevre vergisine rastlanmamaktadır (Toprak, 2006: 157).

3.2.1. Bütçenin Gelir Yönünden Yeşilleşmesi

Amaçları açısından incelediğimizde Türkiye’de ki çevreye yönelik vergilerin öncelikli amacı yönlendirmek ve denetlemek olan diğer bir amacı gelir sağlamak olan vergilerin varlığından bahsedemeyiz. Fakat sınırlı ölçüde de olsa Çevre Temizlik Vergisi, Özel Tüketim Vergisi ve Motorlu Taşıtlar Vergisi’nin çevresel nitelikteki vergi uygulamaları arasında sayılması mümkündür.

3.2.1.1. Motorlu Taşıtlar Vergisi

Motorlu taşıtlar, yaydıkları emisyon nedeniyle hava kirliliğine sebep olduklarından, bu taşıtların kullanımını sınırlandırmaya yönelik vergilerde OECD ve EEA tarafından çevre vergisi olarak kabul edilmektedir. Ülkemizde servet üzerinden alınan MTV, çevreye olan dolaylı etkisi nedeniyle bir çevre vergisi olarak değerlendirilmektedir (Canpolat, 2009: 148). Motorlu Taşıtlar Vergisi’nin ilk uygulandığı, 1957’de uygulamaya giren Hususi Otomobil Vergisidir. 1963 yılında “Motorlu Kara Taşıtları Vergisi” ne dönüştürülen vergi, 1980 yılına gelindiğinde ise şimdiki adı olan “Motorlu Taşıtlar Vergisi(MTV)” adını almıştır. Başlangıçta sadece özel otomobilleri

kapsayan verginin kapsamı zaman içinde genişleyerek diğer motorlu kara, hava ve deniz araçlarını da kapsamına almıştır.

MTV uygulanmaya başladığı yıllarda arabanın ağırlığı, silindir hacmi ve yaşına göre farklı oranlarda uygulanmaktaydı.,25.12.2003 tarih ve 5035 sayılı kanun ile 1.1.2004 tarihinden itibaren, motorlu taşıtlar sadece silindir hacmi ve yaşına göre vergilendirilmektedir (Can, 2013: 154).

Motorlu Taşıtlar Vergisi'nin mükellefi; trafik, belediye veya liman sicili ile Ulaştırma Bakanlığı'na tutulan sivil hava vasıtaları sicilinde adlarına motorlu taşıt ve kayıt tescil edilmiş olan gerçek ve tüzel kişilerdir (Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu [MTVK], 1963: madde 3).

Motorlu taşıtlar vergisi Türkiye'de uygulamasına bakıldığında bünyesinde bazı eksiklikleri barındırmaktadır. Bunlardan birincisi, aracın silindir hacmi ve yaşını esas alan bir vergilendirmenin vergi adaletinin sağlanması açısından yeterli olmamasıdır (Kaplan, 2012: 214).

İkinci eksiklik, araçların vergilendirilirken çevre kirliliğine katkılarının dikkate alınmamasıdır. Motor silindir hacmi yüksek araçların daha fazla zararlı gaz salınımı yapacağı, dolayısıyla çevreye daha fazla zarar vereceği muhakkaktır. Bu yüzden silindir hacmi yüksek araçların daha yüksek miktarlarda vergilendirilmesi çevresel açıdan isabetlidir. Bununla birlikte araçların yaşları büyüdükçe ödeyecekleri vergilerin azalması bu durumda bir tezat oluşturmaktadır. Her eski aracın çevreye zararlı olduğu iddia edilmese de yeni araçların motorlarının yeni olması ve teknolojik olarak daha gelişmiş olmaları bakımından, eski araçlara göre daha çevre dostu olacakları da beklenebilir bir durumdur. Model olarak eski kalmış araçlar, yeni model araçlara göre genellikle daha fazla kirlilik yaymaktadırlar. Motorlu taşıtlar vergisi, daha çok eski araç kullanımını teşvik etmektedir (Değirmendereli, 2003: 19).

Üçüncü eksiklik, elektrik motorlu araçların piyasaya sürülmesiyle ortaya çıkmıştır. Ülkemizdeki motorlu taşıtlar vergisinde silindir hacmi esas alındığından içten yanmalı motoru olmayan, bir silindir boşluğunun bulunmadığı dolayısıyla silindir hacminin olmadığı bir otomobilin nasıl vergilendirileceği belirsizliğini korumaktadır. Hibrid ve tamamen elektrik motorlu araçların yaygınlaşmasıyla bu konuda adil bir düzenlemenin yapılması kaçınılmaz hale gelecektir. Ayrıca bu tip otomobiller sera gazı salınımı yapmadıklarından kullanımlarının teşvik edilmesi çevresel açıdan uygun olacaktır.

MTV'nin yukarıda sayılan eksikliklerinin giderilmesi ve çevresel hedeflere uyumlu bir yapıya kavuşturulması bir zorunluluktur. Bunun için araçların vergilendirilmesinde silindir hacmi ve yaş ölçütlerinin yerine aracın değeri ve karbon salınımının esas alınacağı bir model uygulaması yerinde olacaktır (Can, 2013: 155).

Mevcut sistemdeki vergileme aracın değerini kapsamadığı için mükellefler arasında adaletsizliğe sebep olmaktadır. Verginin bir çevre vergisine dönüşmesi için ise karbon salınımının da göz önüne alınması gerekmektedir. Çevreye daha az zarar veren araçların daha az vergi ödemesini sağlamak için araçlara öncelikle değer esasına göre nisbi bir vergileme yapılması daha sonra hesaplanan bu vergiden karbon salınımı belirlenen düzeyin altında kalan araçlar için maktu bir indirim yapılması uygun olacaktır (Kaplan, 2012: 217).

Ülkemizde,25.03.2009 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Maliye Bakanlığı 33 seri nolu Motorlu Taşıtlar Vergisi Genel Tebliği ile eski araçların trafikten çekilmesine yönelik bir uygulama başlatılmıştır. Buna göre, model yılı 1989 veya daha eski olan motorlu taşıtlar hurdaya çıkarılmaları halinde,31.12.2009 tarihine kadar tahakkuk etmiş ve ödenmemiş olan motorlu taşıtlar vergisi ile bu vergiye ilişkin gecikme zammı, gecikme faizi, vergi cezaları ve 31.12.2008 tarihine kadar tescil plakasına kesilen idari para cezaları terkin edilecektir.

Hurda araçların tasfiyesini içeren MTV düzenlemesi ile sahipleri tarafından hurdaya çıkarılmak istendiği halde MTV borcu nedeniyle hurdaya çıkarılamayan ve çevreyi kirleten eski ve kullanılamaz durumdaki taşıtların trafikten çekilmesi teşvik edilerek çevrenin korunması ve taşıt parkının yenilenmesi temin edilmekte, böylelikle ekonomik ve sosyal amacın birlikte gerçekleşmesi sağlanmaktadır (Uzel, 2017: 133).

Dünyada uygulanan motorlu taşıtların vergilendirilmesinde AB ülkeleri başta olmak üzere karbondioksit esasına dayalı vergilendirmeye geçilmiştir. Ülkemizde motorlu taşıtların vergilendirilmesinde çevre doğrudan dikkate alınmamaktadır. Var olan düzenlemelerle çevre için ancak dolaylı yoldan olumlu etkiler meydana getirilmektedir. Motorlu taşıtlar vergisinde mali gücün dikkate alınması için kasko değerinin de dikkate alınması gerekir. Mevcut yapısı gereği, motor silindir hacmine göre belirlenen maktu vergiler vergi adaletini gerçekleştirmekte yetersiz kalmakta, vergi adaletine ters düşen durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sebeple, motorlu taşıtların vergilendirilmesinde hem çevrenin korunmasına yönelik hükümler yer almalı, hem de mali güce göre vergilendirme sağlanmalıdır (Üstün, 2012: 184-185).

3.2.1.2. Özel Tüketim Vergisi

Dünya uygulamalarında olduğu gibi Türkiye’de de dolaylı vergiler arasında ağırlığı yüksek olan Özel Tüketim Vergisi, uygulanması oldukça kolay bir vergidir. Hemen her ülkede sağladığı hasılat bakımından tercih edilen bu vergi sağlıkla ilgili ve çevresel etkileri nedeniyle cazip hale gelmiştir. Başta AB ülkeleri olmak üzere, birçok ülkenin mevcut vergi sistemlerinde yer alan ÖTV uygulamaları çevresel hedefler doğrultusunda düzenlenmiştir. Türkiye’de önemli bir vergi reformu sayılan ÖTV uygulaması çevresel amaçlar dikkate alınarak belirlenmiştir. Fakat çevresel amaçlarla

uygulamaya konulmamış olsa bile, ÖTV uygulamasının çevre üzerinde birtakım etkileri mevcuttur (Canpolat, 2009: 137).

İdaresi kolay, ucuz ve bol hasılat sağlayan bir vergi türü olan muamele vergilerinin tarihi çok eskilere dayanmakta olup verginin normal bir kamu geliri sayılmadığı ilk ve orta çağlarda da uygulama alanı bulmuştur. Bazı mallara uygulanan bu vergi türü, hükümetlerce gelir elde etmek amacıyla kullanılan en eski yöntemlerden biridir. Ortaçağda bira ve şaraba uygulanan bu vergi türü, 19. yüzyıla kadar tüketiciye satış sırasında bazı mallara uygulanabilmekteydi. Günümüzde ise ÖTV, genellikle üretim aşamasında mallara uygulanmaktadır (Ay, 2004: 33).

ÖTV'nin mükellefi; Kanuna ekli I,II, IV sayılı liste kapsamındaki mallar ile, II sayılı liste kapsamındaki mallardan kayıt ve tescile tabi olmayan taşıtlarda; İmalatçılar veya inşa edenler tarafından tesliminde; imalatçılar veya inşa edenler, ithalatında; ithalatçılar, müzayede yoluyla satışında; müzayedeyi düzenleyenler olmaktadır. Kayıt ve tescile tabi olan ancak Türkiye'de kayıt ve tescil edilmemiş araçların kullanılmak üzere; Motorlu araç ticareti yapanlardan alımında; motorlu araç ticareti yapanlar, ithalinde; ithalatı yapanlar, müzayede yoluyla satışlarda; müzayedeyi düzenleyenlerdir. İmal veya inşa ettikleri ya da satmak üzere satın aldıkları kayıt ve tescile tabi araçları; kullananlar, aktiflerine alanlar, adlarına kayıt ve tescil yaptıranlar, müzayede yoluyla satışını gerçekleştirenler ilk iktisap kapsamındaki bu işlemler nedeniyle ÖTV mükellefi olmaktadır (Çapar, 2004: 128).

Genellikle iki grup tüketim maddesinden alınan ÖTV, konusu itibariyle ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. İlk tüketim grubuna alışkanlık verici maddeler olan çay, kahve, sigara, alkol; ikinci tüketim grubuna ise sürümü çok yüksek maddeler olan motorin, benzin ve çimento örnek olarak verilebilir (Uzel, 2017: 135).

Enerji vergileri için AB 2003/96 Direktifinde belirtildiğine göre akaryakıt ürünleri ile elektrik üretimi girmektedir. Türkiye'de akaryakıt ve akaryakıt ürünleri 06.06.2002 tarih ve 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununun (I) sayılı listesinde yer almaktadır. ÖTV, vergilendirmede yakıtın çevreye verdiği zarar değil, tüketim miktarı ölçü almaktadır. Bu da çevrenin vergisel amaçlar için kullanılmasını güçleştirmekte ve mali amacını ön plana çıkarmaktadır (Çelikkaya, 2011: 111). Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun 11.maddesinde de belirtildiği üzere, (I) sayılı listede yer alan petrol ve türevleri için belirlenen matrah ise, sabit bir tutarın yukarıda saydığımız ürünlerin kullanım amaçlarına göre kilogram, litre, metreküp, kilokalori ya da bunların alt ve üst birimleri ile(gerektiklerinde büyüklükleri de dikkate alınarak) kap, ambalaj ya da adetlerine uygulanmak suretiyle belirlenmektedir (Özel Tüketim Vergisi Kanunu [ÖTVK], 2002: madde 11).

ÖTV'nin (I) sayılı listesinde yer almakta olan petrol ve türevleri ürünlerinin üzerindeki sabit vergi tutarlarının tüketim amacına göre farklılaştırılması yöntemiyle bu vergiye mali amacının

yanında çevre vergileri niteliği de kazandırılabilir. Bununla birlikte, matraha göre çevre vergileri sınıflandırılmasında gelir arttırıcı vergilerin uygulanabilmesinden söz etmemiz mümkün olmaktadır. Bu çeşit vergilerin temel amacını, çevre kirliliğini önleme değil de mali nitelikli amaç taşıması oluşturmaktadır. Bu amaca karşın bir önemli husus ise, gelir arttırıcı vergilerin sonuç itibariyle çevresel zararların seviyelerini azaltma yönünde bir etkide bulduklarıdır. Bununla birlikte, vergi farklılaştırılması uygulama yöntemleri ile çevreyi kirleten ürünler üzerine, çevreyi kirletmeyen ürünlere nazaran daha fazla vergi yükü yüklendiği görülmektedir (Agun, 2008: 179).

Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun 11.maddesinde de belirtildiği üzere, matrah da yine aynı şekilde (II) sayılı listede yer alan motorlu araçların teslimi, ilk edinimi ve ithalinde hesaplanacak ÖTV hariç olmak üzere, KDV matrahını oluşturan unsurlardan meydana gelmektedir. Diğer bir deyişle, motorlu araçların vergisiz çıplak satış tutarına her çeşit motorlu araç için farklı ÖTV oranı uygulanarak, KDV matrahına ulaşılmaktadır. Motorlu taşıtların bu kadar farklı oranlarda ÖTV'ye tabi olması sonucunda, özellikle de motor gücü yüksek olan taşıtlarda, çıplak maliyetinin hemen hemen tamamı üzerinden vergi alındığı görülmektedir. Bu şekilde vergi alınması ise, bu vergiye hem servet vergileri niteliği kazandırmakta hem de çevre vergisi sınıflandırılmasına dâhil edilebileceğini göstermektedir.

Dolayısıyla da ÖTV uygulamasının temel amacını her ne kadar mali amaç oluştursa da bununla birlikte enerji tasarrufunu, taşımacılığı ve ayrıca çevreyi de dikkate alarak tüketici davranışları üzerinde bir etkide bulunduğunun da göz önünde bulundurulması gerekir. Bununla birlikte, çevre vergilerinin en önemli varlık nedeninin dışsallıkları fiyata dâhil ederek tüketici davranışlarını değiştirmek, yani dışsallıkları içselleştirmek olduğu da unutulmamalıdır (Agun, 2008: 180). Özellikle çevresel dışsallıkların içselleştirilmesine yönelik bir mali araç olması gelişmiş ülkelerdeki en önemli tercih nedenidir.

Türkiye uygulamasında ise mali amaç temel gerekçe olmakla birlikte, çevre kirliliğinde önemli rolü olan ürünlerin vergilendirilmesinin tüketim ve üretim tercihlerinde çevre lehine meydana getireceği potansiyel etki Özel Tüketim Vergisine çevresel bir nitelik kazandırmakta olup, bu özelliği ve hasılatının büyüklüğüyle, verginin öncelikle incelenmesini gerekli kılmaktadır. Çevresel amaçlara dolaylı olarak hizmet eden Türkiye ÖTV'si, OECD ve EEA'nın tanımına göre çevre ilişkili vergiler kapsamında değerlendirilmektedir (Canpolat, 2009: 139).

3.2.1.3. Çevre Temizlik Vergisi

Türk vergi sisteminde, çevre ile ilgili ilk vergi örneği, 15.07.1993 tarih ve 3914 sayılı yasa gereğince Belediye Gelirleri Kanunu'na eklenen mükerrer 44.madde ile ihdas edilen Çevre Temizlik Vergisi ile başlamıştır. Bu maddeye göre belediyelerin katı atık toplama ve kanalizasyon hizmetlerinden yararlanan binalar, çevre temizlik vergisine tabi tutulmuştur. Belediye sınırları ve

mücavir alanları içinde bulunan ve belediyelerin temizlik hizmetinden yararlanan konut, işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binalardan, yasada yer alan maktu tarifeye göre 1 Ocak 1994 tarihinden itibaren bu vergi alınmaya başlamıştır. Vergi beyan esasına göre tarh edilmiştir. Verginin mükellefi binaları kullananlar, boş binalarda binaların sahipleri veya sahip gibi tasarruf edenler olarak belirlenmiştir. Ancak tüm kamu kuruluşları ile yabancı devlet temsilciliklerine ait binalar bu vergiden muaf tutulmuştur. Sözü edilen mükerrer 44.madde daha sonra,5035 sayılı yasa ile önemli bir değişikliğe uğramış ve yeni uygulama 1 Ocak 2004 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir (Fındık, 2007: 89).

Buna göre verginin mükellefi, binaları kullananlardır. Çevre temizlik vergisi mükellefiyeti binaların kullanımı ile başlamaktadır. Konutlar ile diğer binalar arasında verginin tahakkuk ve tahsili açısından önemli ayrışmalara gidilmiştir (Can, 2013: 156).

“Mükellefi binaların kullanımı ile başlar”, hükmünden de anlaşıldığı üzere bu verginin temelinde kullanan öder ilkesi vardır. Su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle hesaplanan çevre temizlik vergisi, su faturasında ayrıca gösterilmek suretiyle tahakkuk etmiş sayılır. Yani konutlarda su aboneliğine sahip olanlar(kişi veya kurumlar)çevre temizlik vergisinin mükellefi olup kendilerine su bedeli ile birlikte tahakkuk eden çevre temizlik vergisini ödemekle yükümlüdür. Ancak kanunda tahdidi şekilde belirtilen bazı kurumlar(genel bütçeli idareler, il özel idareleri, belediyeler, köyler vs.)çevre temizlik vergisinden muaftırlar (Uzel, 2017: 123).

Çevre Temizlik Vergisi, belediyelerin temizlik hizmetlerinden yararlanan tüm binalar üzerinden alındığı için, hem üretimler hem de tüketimler sırasında ortaya çıkan katı atıkların ve atık suların, doğrudan su ve toprak kirliliğine sebep olan faaliyetlerin çevrede yarattığı kirlilik maliyetlerinin içselleştirilmesini amaçlamaktadır (Ercan, 2015: 209-226 ve 215).

ÇTV, esas itibariyle iki ayrı vergiyi bünyesinde barındırmaktadır. Birincisi, katı atığın toplanması, diğeri ise suyun kullanımı için alınmaktadır. Katı atık üzerinden vergi alınabilmesi için söz konusu belediyenin çöp toplama hizmeti sağlaması, su kullanımından vergi alınabilmesi için de belediyenin kanalizasyon hizmeti vermesi gerekmektedir (Pirler, 1994: 35-37). Su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle hesaplanan çevre temizlik vergisi, su faturasında ayrıca gösterilmek suretiyle tahakkuk etmiş sayılır. Tahakkuk eden bu vergi belediyelerce veya belirtilen durumlarda ise su ve kanalizasyon idarelerince tahsil edilir. Böylece verginin tahakkuk ve tahsil aşamaları açıklanarak yerel yönetim kuruluşlarına gelir sağlamaktadır (Uzel, 2017: 123).

5035 sayılı yasada konutlara ait çevre temizlik vergisinin su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle metreküp başına büyükşehirlerde 15 kuruş, diğer yerlerde 12 kuruş olarak hesaplanacağı ve bu tutarların her yıl yeniden değerlendirme oranlarına göre arttırılacağı belirtilmiştir. Örneğin;2018 yılında konutlara ait çevre temizlik vergisi metreküp başına büyükşehir belediyelerinde 39 kuruş,

diğer belediyelerde 29 kuruş olarak hesaplanmıştır (Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği, 2018: madde 3).

Konutlarda su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle hesaplanan çevre temizlik vergisi, su faturasında ayrıca gösterilmek suretiyle tahakkuk etmiş sayılır. Bu suretle tahakkuk eden vergi, su tüketim bedeli ile birlikte belediyelerce tahsil edilir. Dolayısıyla konutları kullananların çevre temizlik vergisiyle ilgili belediyelere herhangi bir bildirimde bulunmasına gerek bulunmamaktadır. Kullandıkları konuta ait su aboneliği bulunanlar adlarına su bedeli ile birlikte tahakkuk edecek çevre temizlik vergisini de ödemekle yükümlü bulunmaktadırlar (Can, 2013: 157). Konut dışında kalan diğer binalarda ise bina gruplarına ve bina derecelerine göre farklı sabit tutarlar verginin matrahını oluşturmaktadır. İşyeri olarak kullanılan binaların hangi grupta yer alacağına karar verilirken; personel sayısı, faaliyet türü, kullanım alanı gibi özellikler göz önüne alınır. Her bir grupta yer alan binaların hangi dereceye gireceği binaların bulunduğu mahallin sosyal ve ekonomik özellikleri ile büyüklükleri de dikkate alınarak belediye meclislerince belirlenmektedir (Tanrıvermiş, 1997: 317).

Türkiye’de belediyelerce tahsil olunan çevre temizlik vergisi konutlar için su tüketiminden metreküp başına maktu bir miktar olarak alınmaktadır. İşyerleri ve diğer amaçlar için kullanılan binalara ait çevre temizlik vergisi ise belirlenen tarifelere göre alınmaktadır. Konutlardan alınan su faturası içinde tahsil edilen çevre temizlik vergisinin çevre kirliliğini azaltma veya sürdürülebilir bir çevre sağlamak gibi amacının bulunmadığı açıktır. ÇTV’nin Avrupa’da uygulanmaya başlayan bir çevre vergisi olan karbon vergisi ile de bir benzerliği de bulunmamaktadır. Çevre temizlik vergisi, su tüketiminden alınan ilave bir yerel gelir türüdür. ÇTV, yalnızca adında çevre kelimesi bulunan ancak çevre vergisi politikası kapsamında örnek teşkil edecek bir “çevre vergisi” değildir (Şen ve Sağbaşı, 2015: 446).

Çevre Temizlik Vergisi’nin temel amacı çevre kirliliğini önleyerek doğal kaynakları korumaktır. Türkiye’de ÇTV bu amacının dışına çıkarak daha çok yerel yönetimlere kaynak temin eder duruma dönüşmüştür. Çünkü üretilen atık miktarı ile verginin ilişkilendirilememesi, mükelleflerin davranışlarına göre değil de binanın niteliğine göre verginin alınması, sanayi tesislerinin okul ve benzerlerine göre daha düşük oranda vergilendirilmesi verginin amacının dışına çıkmasına neden olmuştur (Çelikkaya, 2011: 103-113). Ancak atıkların kendi tesislerinde imha edenler ile arıtma ve geri kazanma tesisine sahip olanlardan ÇTV tahsil edilirken, buldukları derece ve gruptan iki alt derece ve grup üzerinden vergilendirilmeleri hükmüne yer verilmiştir. Bu hüküm, atıkların azaltılması için gerekli arıtma tesislerinin kurulmasını ve atıkların geri dönüştürülmesini sağlayarak olumlu bir teşvik unsuru oluşturmaktadır (Özyardımcı, 1988: 90).

Çevre Temizlik Vergisi, çevresel amaçlı bir vergi uygulaması olması itibarıyla önemli olmakla birlikte çeşitli eksiklikleri de içinde barındırmaktadır. Bu eksiklikler şu şekilde

sıralanabilir: Vergi miktarı düşüktür, istisna ve muafiyetlere yer verilmiştir, yönlendirici etkisi yoktur (Can, 2013:158-159).

Yukarıda sayılan eksikliklerin giderilmesi için tarife yapısı yeniden gözden geçirilmelidir. Muafiyet ve istisnalar daraltılmalıdır. Vergi oranları atık imhasının maliyetini karşılayacak düzeylere çıkarılmalıdır. Vergi, atık miktarıyla doğru orantılı olarak artırılmalı böylece atık oluşumunu azaltmaya yönlendirmeli, özendirici olmalıdır.

Ülkemizde “çöp vergisi” olarak bilinen ÇTV açısından ise halkın desteği ve katılımı düşük kalmıştır. Çevre bilincinin yeteri kadar gelişmediği ülkemizde çevre korumaya yönelik uygulamalar hakkında yeterince bilgi verilmemekte, vergi ve politikalarının başarısı için gerekli olan kamuoyu desteği sağlanamamaktadır. Son olarak, yönlendirme etkisi çok kısıtlı ve bu vergiden elde edilen gelirler çok düşük olsa da Türkiye’de ÇTV dışında çevreyle doğrudan ilgisi bulunan başka bir vergisel düzenlemenin mevcut olmadığını belirtmek gerekir (Canpolat, 2009: 158).

3.2.2. Bütçenin Harcama Yönünün Yeşilleşmesi

3.2.2.1. Teşvikler

Çevrenin korunması ile ilgili teşvikler TTGV (Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı), DTM(Dış Ticaret Müsteşarlığı) Yardımları ve AB Fonlarında şeklinde olmaktadır. TTGV, ileri teknolojinin desteklediği Ar-Ge projeleri destekleri yanında çevrenin korunması için de destek oluşturmuştur. Bu anlayışla, eko-verimlilik (temiz üretim/sürdürülebilir üretim) anlayışı çerçevesinde üretim süreçlerinde enerji, su, hammadde tüketimi ve atık üretimi için teknolojik yenilik içeren, sanayide uygulanabilir ve ekonomik değeri olan temiz üretim teknolojilerinin uygulanmasına yönelik uygulama projeleri; Türkiye’nin dünyada artan enerji fiyatları karşısında, özellikle enerji yoğun sektörlerde rekabet gücünün korunması, dışa bağımlılığını azaltması ve sera gazı salımlarının azaltılmasına katkı sağlanmasına yönelik projeler; rüzgâr, güneş, biyokütle, biyogaz ve jeotermal gibi yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretimi ile ilgili yatırım projeleri desteklenmektedir.

İhracat destekleri kapsamında DTM, çevre maliyetlerini de desteklemektedir. Çevre, kalite ve insan sağlığına yönelik teknik mevzuata uyum sağlanabilmesini teminen alınacak kalite, çevre belgeleri ile insan can, mal emniyeti ve güvenliğini gösteren harcamalar bu kapsamdadır. Çevrenin korunması adına ülkemiz AB fonlarından da yararlanabilmektedir. Akıllı Enerji Avrupa Programı ile tüm sektörlerde enerji verimliliğini artırıcı önlemler alınmasını; yeni/yenilenebilir ve etkin enerji kullanımının teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Enerji verimliliğini ve enerji kaynaklarının akılcı kullanımını pekiştirmek; yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarını ve enerji

kaynaklarının çeşitlendirilmesini teşvik etmek ve ulaştırma alanında enerji verimliliğini ve yeni enerji kaynaklarını geliştirmek de programın diğer amaçlarıdır. Yine TURSEFF (Türkiye Sürdürülebilir Enerji Finansmanı Programı) Kredisi de enerji verimlilik ya da yenilenebilir enerji projelerine yatırım yapmak isteyen endüstriyel firmalar, ticari girişimciler ve özel konut sahiplerine yönelik kredileri içermektedir. (<http://www.ddo.com.tr/mutual-funds-5/>, 25.04.2019).

Türkiye’de çevresel sübvansiyonlar Çevre Kanunu’nun 29. Maddesi kapsamında düzenlenmiştir. Kirliliğin engellenmesi ve ortadan kaldırılmasına yönelik faaliyetler teşvik kapsamında değerlendirilmiştir. Ek fıkra ile getirilen düzenlemeye göre arıtma tesisi kuran işletmelerin tesislerde kullandığı enerjiyi %50 ucuza elde etme imkânı vardır. Bunun yanında teşvik olanakları da bulunmaktadır(m.3/h ve 18).Dolayısıyla Kanun’da teşvik konusunun geniş bir çerçeveye ilişkin olduğu söylenebilir. Ancak genel olarak Türk vergi sisteminde çevre korumaya yönelik bir teşvik unsuru ve davranış değişikliğine yönelik mali bir mekanizma yoktur (Kayaer, 2013: 135).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanayi devrimiyle teknolojidaki gelişmelere ek olarak hızlı nüfus artışı, kentleşme, enerji kullanımı vb. sebepler çevreyi hızla kirletmektedir. Ekonomik büyüme ve kalkınmaya verilen önem, doğal kaynakların hızlı ve geri dönülemez biçimde tahrip edilmesine neden olmuş, bunun sonucunda geleneksel kalkınma modelleri terk edilmiş ve yeni model arayışları gündeme gelmiştir. Böylelikle sürdürülebilir kalkınma modelleri ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma; insanların bugünkü ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşaklarında çevreden yararlanma hakkının korunması anlamına gelen model olarak, çevre sorunlarının çözümünde önemli rol oynamaktadır.

Çevre sorunlarına yönelik çözümlerin aranmaya başlanmasıyla çözüm için gerekli maliyetlerde artış yaşanmıştır. Maliyetlerin artması devletleri yeni çözüm arayışlarına yöneltmiş ve bunun sonucunda da yeşil bütçe reformuna başvurulmuştur. Reformun temeli; bütçenin gelir ve harcama taraflarının sürdürülebilirlik kriterine göre yeniden düzenlenmesi sürecini ifade eder. Yeşil bütçe alanındaki ilk uygulamalar Batılı sanayileşmiş ülkelerde görülmüştür.

Bu sürecin en önemli aşaması olan yeşil bütçe; yerel veya merkezi devlet bütçelerinin çevreci bir yaklaşımla ele alınması ve bütçenin çevreci anlayışla yapılması anlamına gelmektedir. Yeşil bütçe reformunun gerçekleştirilmesinde birçok araç kullanılmakla birlikte en önemlileri; çevre vergileri, harçlar, teşvikler ve sübvansiyonlardır. Vergiler açısından bakıldığında reform, yeni çevre vergilerinin konulması ve mevcut vergilerin çevresel amaçlarla yeniden düzenlenmesini amaçlar. Çevre vergileri, uzun zamandır çevre politikası araçlarından en önemlisi olarak kullanılmaktadır. Üretim ve tüketim kalıplarında çevre lehine değişiklik yapmayı amaçlayan, kirleticilerin katlanmadıkları dışsal maliyeti içselleştirmek için kullanılan çevre vergilerin çok çeşitli olması, vergileri kesin bir sınıflandırmaya koymamızı zorlaştırmaktadır.

Çalışmanın amacı, çevresel vergiler, sübvansiyonlar ve teşvikler gibi politika araçlarının çevrenin korunmasında bir çözüm önerisi olarak tartışılmasıdır. Ekonomik büyüme ve kalkınmaya yönelik çabalar diğer gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'nin de çevre sorunlarıyla karşılaşmasına sebep olmuştur.

Türkiye'de sorunlara yönelik pek çok yasal düzenleme yapılmış olmasına rağmen çevre koruma işlevini üretim ve tüketim tercihlerini değiştirmeyi amaçlayan vergi ve benzeri mali mekanizmalar yok denecek kadar azdır. Çalışmanın önemli amaçlarından biri; Türk bütçe sisteminin gelir ve harcama yapısını değerlendirerek çevre politikaları ile uyumlu hale getirilmesi

için çeşitli tavsiyelerde bulunmak ve AB üyesi uygulama örneklerinden yola çıkarak, ülkemizdeki uygulamasına ilişkin öneriler sunmaktır.

Harcamalar açısından bakıldığında ise reform, çevreye zararlı sübvansiyonların azaltılması ya da tamamen kaldırılması, çevre dostu faaliyetlere verilen desteğin artırılmasını kapsar. Sübvansiyon, üreticilere veya tüketicilere gelirlerini arttırarak ya da maliyetlerini düşürerek avantaj sağlarken; bir ekonomide üretilen ve tüketilen mal ve hizmetlerin miktarını değiştirerek kaynak dağılımı kararlarını ve fiyatları bozucu etkide bulunur. Ancak bütün sübvansiyonlar çevre için kötü değildir. Aksine bazı sübvansiyonlar çevresel fayda sağlamak için kullanılırlar. Yenilenebilir enerji kaynaklarının üretilmesi ve geliştirilmesine yönelik destekler, kaynakların sürdürülebilirliğiyle ilgili mali transferler, arazi sahiplerine ağaçlandırma yapımları karşılığında verilen destekler buna örnek gösterilebilir.

Türkiye’de ki yeşil bütçe uygulaması çalışmada bahsi geçen Almanya, Hollanda, Danimarka, İngiltere ve Norveç gibi ülke ülkelerde uygulanan çevreye yönelik vergi ve benzeri mali uygulamalarla karşılaştırıldığında çevreye ilgili kamusal gelir ve giderlerinin gerek çeşit gerek uygulama açısından bahsi geçen ülkelerden oldukça geride söylenebilir. Seçili ülkelerde çevreye ilgili vergiler, vergi sistemleri içerisinde öne çıkarak çevre sorunlarını çözmeye yönelik amaçları bünyesinde barındıran vergiler olarak nitelendirilebilir.

Ekolojik vergilerin uygulanmasında Danimarka “lider” ülke olarak gösterilmektedir. Bu ülkede çevreye yönelik vergiler, üç ana başlık altında toplanmış olup bunlar; enerji vergileri, taşımacılık vergileri ve kirlilik/kaynak vergileridir. Danimarka’da ki ekolojik vergiler enerji vergileri ile başlamakta enerji vergilerinin uygulanması ise 1970’li yıllardaki petrol krizine dayanmaktadır.

Danimarka 1973’teki petrol krizinden çok etkilenmiştir. Petrol türevli yakıtlar, kömür ve gaz üzerindeki uygulanan vergiler halen dünyadaki en yüksek oranlı vergilerdir. 1979’da başlatılan bir yatırım sübvansiyonu, Ulusal Enerji Araştırma Merkezi tarafından onaylanması şartı ile rüzgâr türbinlerindeki yatırım maliyetlerinin %30’unu karşılamıştır. Geçici hükümet desteği, yeni bir teknolojinin (rüzgâr türbinlerinin) geliştirilmesiyle rekabetçi bir endüstri yaratmış, 1992’nin sonuna gelindiğinde 3.430 rüzgâr türbini, Danimarka’nın elektriğinin yaklaşık % 3’ünü oluşturmuştur. Rüzgâr türbinlerinden artan elektrik kullanımı, geleneksel elektrik santrallerine olan talebi azaltmıştır. Rüzgâr enerjisi yatırımları için daha büyük enerji üreten şirketlere doğrudan finansal destek verilmemesine karşın, dolaylı olarak araştırma ve geliştirme için destek sağlanmıştır. Şu anda, özel sektöre ait rüzgâr türbinleri kurulu kapasitenin yaklaşık %80’ini temsil etmektedir.

Çevre vergilerinin başarı ile uygulandığı diğer ülkelerde de destekleyici mekanizmalar önemli rol oynamaktadır. Örneğin; öncü ülkelerden sayılan Hollanda’da 1988 yılından beri birçok

çevre vergisi uygulamaktadır. 1992 yılında bir CO2-enerji vergisi uygulamasına başlayan ülke,1996'da daha kapsamlı bir çevre vergi reformuna geçmiştir. Bu bağlamda AB'inde onayı ile ülkeye çeşitli vergiler getirilmiştir. Hollanda'da uygulanan çevre vergileri; yeraltı suları vergisi, su vergisi, yakıt ve enerji vergileridir. Bu vergiler Hollanda'da çevre vergilerinin temelini oluşturmaktadır. Yenilikçi çevre teknolojilerindeki yatırımların hızlandırılmış amortismanız (VAMIL), yalnızca çevresel açıdan üstün işletme varlıklarının kullanımını değil, aynı zamanda yeni çevre teknolojilerinin geliştirilmesini de teşvik etmektedir. VAMIL önlemi, Hollandalı endüstrilere stratejik olarak cazip bir çevre teknolojisi alanında rekabetçi bir potansiyel oluşturma fırsatı sunar.

Almanya'da çevre vergisi uygulamaları enerji alanında yoğunlaşmıştır. Enerji ve taşımacılık dışında kirliliğin azaltılmasına yönelik diğer çevre vergilerinin pek yaygın olmadığı görülmektedir. Atık su, tehlikeli atık ve uçak gürültüsü enerji ve taşımacılık dışındaki başlıca vergi tabanlarıdır. Uçak gürültüsü vergisinden elde edilen gelirler gürültünün azaltılmasına yönelik olarak kullanılmakla beraber, verginin özendirici bir etkisi bulunmamaktadır. Ar-ge faaliyetleri Alman ekonomisinin yapıtaşı olarak kabul edilmektedir. Akılcı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi amaçlayan Avrupa 2020 stratejisi dâhilinde Almanya her yıl GSYH'sının %3'ü kadar bir oranda Ar-ge faaliyetlerine ve özel sektörün Ar-ge yatırımlarına harcama yapmayı taahhüt etmiştir.

Almanya'da yatırımlara ve işlemlere yönelik çeşitli teşvik mekanizmaları bulunmakta, bu teşvikler doğrudan sübvansiyonlar, yardımlar, düşük faizli krediler, devlet garantileri gibi farklı türlerde federal ve eyalet düzeyinde olabilmektedir. Teşvikler çoğunlukla iş genişletme ve yeni yatırımlar, yenilenebilir enerji(örneğin güneş ve rüzgar enerjisi),enerji verimliliği ve çevre koruma, sosyal konut, sağlık, alt yapı ve tarım, araştırma ve geliştirme ve işe alım, desteklenmesi konularında tanımlanmaktadır.

İngiltere'de ise; çevre vergilerinden elde edilen gelirlerin %90'ı yakıtlar üzerinden alınan vergilerden ve özel araç vergilerinden sağlanmaktadır. En eski ekolojik vergi uygulayıcılarından olan İngiltere'nin çevre ile ilişkili vergilerinin tarihçesi 1921'lere kadar uzanmaktadır. İlk defa 1921 yılında taşıt yakıtları tüketim vergisi getirilmiştir. Daha sonra bunu 1928 yılında hidrokarbon yağları üzerindeki vergi, 1973'te otomobil vergisi,1990'da fosil yakıtları vergisi,1994'te uçak yolcuları üzerine getirilen vergi,1996'da atık vergisi ve 2001 yılında iklim değişikliği yükümlülüğü izlemiştir. Fakat ekolojik vergi reformu anlamında ilk vergi 1996 yılında uygulamaya alınan atık vergisi (Lanfill Tax)'dır.

Kirlilik/kaynak vergisi kapsamında da çöp boşaltma vergisi ve taşıtağı vergisi yer almaktadır. İngiltere'de yatırımlar için çeşitli indirimler uygulanmaktadır. Nisan 2013'ten itibaren emisyon miktarı 130g/Km'a kadar olan özel araçlar genel tesis ve makine havuzu için %18 indirim öngörülmüştür. Diğer taraftan yüksek emisyonlu otomobiller, özel oranlar dâhilinde

değerlendirilmekte ve indirim %8 ile sınırlı tutulmaktadır. Enerji tasarruflu ekipmanlar ile çevre dostu ekipmanlar, enerji tasarruflu ekipmanlar ve düşük CO2 emisyonlu otomobiller dizaynı için yapılacak harcamalara ilk yılda %100 indirim öngörülmüştür. Diğer taraftan zarar eden şirket tarafından vergi kredileri ödeneklerin yerine talep edilebilir. Yeşil binalar için ayrıcalıklı bir vergi yapısı öngörülmemiş olsa da enerji performansını arttıran ekipmanlar için yatırım indirimleri öngörülmüştür.

Norveç, OECD ülkeleri arasında en yüksek çevre vergisi gelirine sahip ülkelerden birisi olarak çevresel hedeflere yönelik vergi uygulamalarının da öncülerindedir. Çevresel hedeflere yönelik ilk vergi uygulaması 1971 tarihli mineral yağlar üzerinden alınan sülfür vergisidir. Bununla birlikte çevre vergilerinin geniş bir şekilde uygulanması 1980'lerin sonu 1990'ların başına rastlamaktadır. 1988'de suni gübre, böcek ilaçları ve gres yağı üzerinden vergi alınmaya başlanmış, madeni yağlar üzerindeki sülfür vergisi reel olarak arttırılırken 1991'de petrol üzerine karbon vergisi, madeni yağlar ve petrol sektörü üzerine vergiler konmuştur.

Temiz Kalkınma Mekanizması (CDM) geliştirmekte olan ülkelerde sera gazı emisyonlarını azaltmakta ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayacak projelere yönelik yatırımları destekler. Bu mekanizma geliştirmekte olan ülkelerde devlet karbon kredileri almakta, teknoloji transferi, beceri geliştirme, modernizasyon, çevresel ve sağlık alanlarında katkı sağlamakta iklim sorunu global bir sorun olduğundan uluslararası işbirliği gerektirmektedir, bu nedenle Norveç de Temiz Kalkınma Mekanizmasını desteklemektedir.

Yeşil bütçe reformunun verilen örnek ülkeler açısından değerlendirilmesi yapıldığında bütçenin gelir ve harcama kalemlerinin özellikle çevre vergilerinin ülkelerin özgün koşulları dikkate alınmak suretiyle, diğer araçlarla birlikte, bir araç karması halinde uygulanması durumunda başarılı sonuçlar elde edilebilecektir.

Türkiye açısından ise, çevrenin korunması ve geliştirilmesi için uygulanan yasal düzenlemeler olmasına rağmen, yeterli bir işlevselliğe sahip değildir. Bununla birlikte ÖTV, MTV ve ÇTV çevre koruma amacına yönelik olarak kullanılmamalarına rağmen, çevre üzerinde yarattıkları olası etkilerden dolayı çevre vergisi niteliğindedirler. Ancak bu vergilerin esas konuluş amacının çevreyi korumak olmadığı gibi daha çok gelir elde etmek amacıyla konuldukları söylenebilir. Çalışmada değerlendirmesi yapılan MTV, pek çok ülke uygulamalarında çevre kirliliğine neden olan araçlar üzerinden daha az vergi yükü meydana getirilmesi şeklinde alınmaktadır. Oysaki Türkiye'de MTV araçları çevreyi kirletme olasılıklarından tamamen uzak bir şekilde düzenlenmiş, sadece motor hacimleri dikkate alınarak uygulanır hale getirilmiştir.

Türkiye'de ki MTV uygulamasının araçların silindir hacmini ve yaşını esas alması, vergilendirmenin vergi adaletini sağlaması açısından yeterli olmamaktadır. Diğer bir sorun,

araçların vergilendirilirken çevre kirliliğine katkılarının dikkate alınmamasıdır. Sonuncusu ise, elektrikli motorlu taşıtların piyasaya sürülmesiyle ortaya çıkmıştır. Ülkemizdeki MTV’de silindir hacmi esas alındığından, içten yanmalı, motoru olmayan bir silindir boşluğunun bulunmadığı dolayısıyla silindir hacminin olmadığı bir otomobilin nasıl vergilendirileceği belirsizdir. Bunun için araçların vergilendirilmesinde silindir hacmi ve yaş ölçütlerinin yerine aracın değeri ve karbon salınımının esas alınacağı bir model yerinde olacaktır.

Diğer bir vergi uygulaması olan ÖTV ise, başlangıçta çevresel modellerle getirilmeyen ancak çevresel amaçlara yönlendirilebilecek dolaylı vergiler kategorisinde değerlendirilmesi mümkün gözükmektedir. Türkiye’de ÖTV yapısı itibariyle ve özellikle ağırlığı yüksek bir vergi olması sebebiyle etkisi de büyük olabilecek ve çevresel hedeflere yönelik olarak kullanılabilir en uygun vergi türüdür. ÖTV, çevre koruma amacına hizmet edecek şekilde, ürünler arasında farklılaştırmalar yapmak suretiyle yeniden düzenlendiği takdirde bütçeye ek bir yük getirmeden çevresel amaçlara yönelik kullanımı söz konusu olabilecektir.

Çalışmada değerlendirilmesi gereken son vergi uygulaması olan ÇTV diğer vergilerden oldukça farklıdır. Nedeni ise, bu vergiyi toplama yetkisinin belediyelere verilmiş olması ve bugünkü haliyle en azından kanunla belirlenen kısmının çevre hizmetlerinde kullanılmasının öngörülmüş olması, diğer nedeni ise isminde çevre kelimesi geçmesine rağmen çevresel amaçlara yönelik “yönlendirme” niteliğinin bulunmamasıdır. ÇTV, katı atıkların toplanması ve imhası için öngörülen maliyetleri karşılamaktan uzaktır. Oysaki “kirleten öder” ilkesine göre belediyelerin kentsel atık yönetimi için gerekli olan finansman ihtiyacını bu tip vergi ve harçlardan karşılaması daha uygun olacaktır.

Bununla birlikte, ÇTV’nin vergi sistemi içindeki ağırlığının arttırarak işyerleri açısından da yararlanma ilkesinin işlevsel hale getirilmesi durumunda, çevre koruma ve çevresel hizmetlerin finansmanı amaçlarına yönelik bir yapıya kavuşması mümkün gözükmektedir. AB’ye uyum sürecinde Türkiye’nin zorlanacağı konuların başında çevre gelmektedir. Çevre konusundaki uyum için öncelik sırası çevre vergilerinin hayata geçirilmesi değildir. Ülkemizde dâhil olmak üzere hiçbir ülke çevre sorunları nedeniyle ekonomik gelişmişlik düzeylerinden vazgeçecek değildir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunu idari yapıdaki yetersizliklerdir. Fakat, çevre kirliliği ile ilgili mücadelede etkili bir araç olan ve maliyet avantajı sağlayabilen çevre vergisi uygulamalarının başlatılması için bahsedilen idari yetersizliklerin giderilmesini beklemek de pek mantıklı olmayacaktır. Bunun yerini yürürlükte olan vergilen çevreye duyarlılığının arttırılması ve yeni vergilerin koyulmasıyla vergi sisteminde reform başlatarak idari yapıdaki yetersizliklerin giderilmesine yönelik çalışmalara devam etmek daha uygun olacaktır.

Türk vergi sisteminde, çevre konusunda duyarlılık yaratarak, üretim ve tüketim faaliyetlerinin çevre lehine olmasını amaçlayan ve kirliliği önleyici mali bir mekanizmanın olduğunu söylemek

pek de mümkün değildir. Amacı sadece çevrenin korunması olmayan, doğal kaynakların korunması ve aşırı tüketimine engel olan, madde ve malzemelerin geri dönüşümünü amaç edinmiş bir vergi, sertifika veya teşvik uygulaması da mevcut değildir. Türk çevre politikasında çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi emir ve kontrol düzenlemeleri ile sağlanmaya çalışılmaktadır.

Türkiye'nin AB'ye uyum sürecine yetersiz kaldığı konulardan birisi de çevrenin korunmasına yönelik uyguladığı politikalarıdır. AB'de çevre vergileri yeşil vergi reformu adı altında kamuoyuna tanıtılıp, uygulamaya konulmaktadır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu AB üyelik sürecinde çevreye ilişkin sorunlar çözüm bekleyecektir. Bu sebeple AB'de uygulanan çevre vergilerinin Türkiye içinde çevre sorunlarının çözümünde kullanılması politikaları uygulamak için önemli bir etken olacaktır. Özellikle uygulanan çevre vergileri arasında ülkelerin karbon vergisinden elde ettikleri gelirin toplam vergi gelirleri içerisindeki payına bakıldığında ve verginin elde edilmesi emekle ilgili diğer mevcut vergilerin düşmesine neden olacağından ülkemizde de uygulamaya geçmesinin önemi anlaşılmaktadır. Kısacası, karbon vergisinde çifte kazanç söz konusudur.

Örneğin, karbon vergisinden elde edilen gelirler, kişisel gelir vergilerinde indirimine sebep olabilir. Böylelikle, verginin gerileyici etkisi ortadan kalkacak ve gelir dağılımında adalet sağlanmış olacaktır. Vergi uygulandığı takdirde istihdamda artış sağlanacak ülkemizdeki mevcut işsizlik oranının %12 olduğu düşünüldüğünde oranın azaltılmasında katkıda bulunacaktır.

Çevreyi korumak ve kirliliği azaltmak amacıyla alınan hiçbir vergi çevresel alanlar hariç başka yere harcanmamalıdır. Çevre kirliliğinin oluşturduğu baskı özellikle Türkiye'nin çevre politikası araçlarını daha etkin ve verimli kullanmaya zorlamaktadır. Çevrenin korunmasında önemli olan katılımcı araçlardan çevre eğitime ve bilgi edinme hakkına yer veren kanun, politika araçları bakımında zengin, kendini güncelleyen ve yönetmeliklerle uygulama alanlarını güçlendiren bir yapıya sahiptir. Bunun bir örneği, Stratejik ÇED yönetmeliğinin yakın zamanda yürürlüğe girerek uygulamadaki yerini almasıdır. Türk vergi sistemlerinde vergi tabanlarının çevresel açıdan yeniden ele alınması, özellikle kirlilik yaratan üretim ve tüketim faaliyetlerinin daha etkin vergilendirilmesi, vergi sisteminde yer alan ve fosil yakıt tüketimini özendirilen muafiyet ve istisnaların sonlandırılması, bahsi geçen muafiyet ve istisnaların daha çok yeşil ekonomiye dönüş için kullanılması gerekmektedir. Kirliten Öder ilkesi gereği, ekolojik dengesinin sağlanması ve çevre koruma sürecinde negatif dışsallıkların içselleştirilmesi oldukça önemlidir. Bu amaçla ÇTV tipi vergilerin yerine negatif dışsallıkları da içeren vergi ve katılım payı sistemleri kullanılabilir.

Ülkemizde bütçedeki gelir ve harcama kalemleri incelenerek çevreyi korumaya yönelik gelir ve harcama unsurlarına olumlu yönde katkı sağlayacak ve çevreye zarar verici unsurları temizleyecek “yeşil bütçe komisyonu” kurulmalıdır. Komisyonun çevreci kurum ve kuruluşlardan, akademisyenlerden, DPT, Maliye Bakanlığı ve çevre ile ilgili bakanlıkların uzmanlarından oluşması, yapılacak değişikliklere hukuki ve teknik anlamda meşruiyet kazandıracaktır.

Bireylerin ve firmaların çevreye daha az karbon salan, daha az enerji harcayan, çevreyi daha az kirleten makine, teçhizat ve ürün kullanmaya yönlendirmek amacıyla vergi indirimi, istisna ve muafiyetlerinden yararlanması gerekmektedir.

Bahsi geçen araçların etkinliği bilinçli bir toplumla sağlanabilir. Çevre eğitimi ve çevre bilincinin artırılması bu sebeple oldukça önemlidir. Gün geçtikçe daha da önemi vurgulanan çevre sorunları için hem devletlere hem bireylere hem de firmalara da önemli görevler düşmektedir. Devletler açısından en etkili yol çevreye yönelik zararlı faaliyetleri vergilendirmek, yararlı olanları ise desteklemektir. Geri dönüşümü mümkün olan ürünlerin geri dönüşümüne yönelik çalışmalar yaparak bu ürünlerin toplanması ve işlenmesinde rol almaktır.

Özellikle hangi ürünlerde geri dönüşümün olup olmadığı, doğada yok oluş süresini, çevreye verdiği zararı belirten ibreleri ürünlerin üzerine koymalıdır. Okullarda, iş yerlerinde, radyo ve televizyonda, yazılı basında ve günümüz insanının günlük en aktif olduğu alan sosyal medyada çevre ile ilgili bilgilere yer verilmelidir. Çevre konusunda bir diğer önemli görev ise firmalara düşmektedir. Özellikle firmaların doğaya bıraktıkları zararlı atıklar çevrenin tahribinde önemli rol oynamaktadır. Bu kapsamda firmalar atık yönetimi konusunda bilinçlendirilmeli ve önleyici tedbirler almalıdırlar.

Bilgi beraberinde sorumluluğu getirir, böylelikle çevrenin korunması konusunda etkisi olan her devlet, firma veya bireyler doğrudan bilinçlenmiş olacak eğitim, maliyeti düşük ancak etkisi büyük bir politika aracı haline gelecektir. Çevreyi korumak ve kirliliği önleyici her türlü faaliyet Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için çok önemlidir. Güçlü bir ekonomik yapı için sağlıklı bir çevre gerekmektedir. Bu yüzden çevreye yönelik her türlü endişe ekonomik ve sektörel kararlara daha fazla dâhil edilmelidir. Ekonominin yönlendirici gücü dikkate alındığında bütçenin çevre politikalarını etkileme gücü oldukça yüksektir. Bu sebeple çevre politikaları ile uyum sağlayacak bir bütçeleme anlayışı için çok geçmeden harekete geçilmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Agun, Bilge Hakan (2008), **Çevresel Sorunlarına Yönelik Vergisel Düzenlemeler ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ağacan, İnci (2014), **Çevre Kirliliği Sorunları İle Mücadelelerde Türkiye’de Uygulanan Çevre Vergileri Ve Çevre Vergisi Bilinci**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ağbal, Naci (2001), “Çevrenin Korunması ve Çevre Vergileri II”, **Yaklaşım Dergisi**, 101, 85-91.
- Akar, Hakan (2012), “Ekonomik Büyüme ve Çevresel Vergilerin Emisyon Miktarına Etkileri/The Effect of Economic Growth and Environmental Taxes On Quantity of Emissions”, **Journal of History Culture and Art Research**, 1(4), 211-246.
- Akdoğan, Abdurrahman (2006), **Kamu Maliyesi**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Onuncu Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- _____ (2007), **Kamu Maliyesi**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Onikinci Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Akkaya, Şahin (2004), “Çevre Vergileri ve Gelir Dağılımı”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 46(1), 2-14.
- Akkaya, Şahin ve Bakkal, Ufuk (2005), “Çevre Vergileri ve Çifte Yarar”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 55(2), 1-22
- Aksu, Ahmet (2005), **Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Çevre Yönetim Sistemi ve Yerel Yönetimler (Karşılaştırmalı Bir Yönetimsel Model Yaklaşımı)**, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aliusta, Hakan vd. (2016), “Küresel Isınmayı Önleme Sürecinde Uygulanan Piyasa Temelli İktisadi Araçlar: Karbon Ticareti ve Karbon Vergisi”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, 30, 382-401.
- Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği (2017), **T. C. Resmi Gazete**, 30283, (27.12.2017).
- Atık Pil Ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği (2004), **T. C. Resmi Gazete**, 25569, (31.08.2004).
- Ay, Hakkı Mümin (2004), **Adil Gelir Dağılımının Sağlanmasında Özel Tüketim Vergisinin Yeri Ve Bunun Türkiye’de Uygulanabilirliği**, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Aydın, Ahmet Hamdi ve Çamur, Ömer (2017), “Avrupa Birliği Çevre Politikaları Ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7(13), 21-44.
- Aydın, Mehmet Emin ve Bedük, Fatma (2010), “İşletmelerde Çevre Yönetimi ve Karaman İli için Bir Örnek Uygulama”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 13(19), 403-414.
- Aydın, Murat ve Deniz, Kendal (2017), “Atık Yönetiminde Vergi Politikasının Rolü: Türkiye Değerlendirmesi”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 15(30), 435-461.
- Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği (2018), **T. C. Resmi Gazete**, 30642, (31.12.2018).
- Benk, Serkan (2006), “Çevresel Dışsallıkların İçselleştirilmesinde Kullanılan Regülasyon Ve Hukuki Sorumluluk Sistemlerinin Değerlendirilmesi”, **Çimento İşveren Dergisi**, 20(5), 1-33.
- Bıçakçı, Seda Canpolat (2017), “Çevre Vergilerinin Araçsallığı Üzerine Bir Değerlendirme”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (Özel sayısı), 348-369.
- Bosquet, Benoit (2000), “Environmental Tax Reform: does it work? A Survey of the Empirical Evidence”, **Ecological Economics**, 34(1), 19-32.
- Can, Fatih (2013), **Çevre Politikalarıyla Uyumlu Bütçe Reformu Ve Türkiye Değerlendirmesi**, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2016), “Çevre Politikasının Ekonomik Araçları”, **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9(3), 59-73.
- Candan, Tatar Güzide ve Yurdadoğ, Candan (2017), “Türkiye’de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 155-177.
- Canpolat, Seda (2009), **Çevre Vergileri Ve Türkiye Uygulaması**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelikkaya, Ali (2011), “Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Çevre Vergisi Reformları Ve Türkiye’de ki Durumun Değerlendirilmesi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11(2), 97-120.
- Çevre Kanunu (1983), **T. C. Resmi Gazete**, 2872, (11.08.1983).
- Dağdemir, Özcan (2003), **Çevre Sorunlarına Ekonomik Yaklaşımlar ve Optimal Politika Arayışları**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- _____ (2015), **Çevre Sorunlarına Ekonomik Yaklaşımlar ve Optimal Politika Arayışları**, Gazi Kitabevi, 3.Baskı, Ankara.

- Değirmendereli, Ali (2003), “Türk Vergi Sisteminde Uygulanan Bazı Vergilerin Çevresel Vergi Kavramı Açısından Değerlendirilmesi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, 174, 115-128.
- Dinler, Zeynel (1997), **İktisada Giriş**, Ekin Kitabevi Yayınları, 3.Basım, Bursa.
- _____ (2007), **İktisada Giriş**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Duran, Ozan (2010), **Çevre Politikaları ve Vergilendirme: Ekolojik Vergi Reformu**, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durmaz, Burcu (2004), **Avrupa Birliğinde Çevre Politikası Alanında Muhtemel Müzakere Sürecine Yönelik Gerekli Hazırlıkların Örneklerle Çalışılması**, Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği.
- Edizdoğan, Nihat (2007), **Kamu Maliyesi**, 9.Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- European Environment Agency (1996), **Environmental Taxes: Implementation and Environmental Effectiveness**, 1td Ed., Kopenhag:EEA.
- _____ (2000), **Environmental Taxes: Recent Developments in Tolls for İntegration**, 1td Ed., Copenhagen:EEA.
- Ekeman, Ebru (1998), **Avrupa Birliği Ve Türkiye'nin Çevre Politikalarının Karşılaştırmalı İncelenmesi**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Ekins, Paul (1999), “European Environmental Taxes and Charges: Recent Experience, Issues and Trends”, **Ecological Economics**, 31(1), 39-62.
- Environmental Tax Reform İn Europe: Opportunities For The Future (2014), **Institute for European Environmental Policy**, https://ieep.eu/uploads/articles/attachments/84aa183b-9f81-4b00-a4d6-e93a14464252/ETR_in_Europe_-_Final_report_of_IEEP_study_-_30_May_2014.pdf?v=63664509853 (09.01.2019).
- Erdem, Ercan (2015), “Türkiye’de Çevre Vergileri Mi? Çevre Vergisi Mi?”, **TBB Dergisi**, 119, 209-226.
- Erten, Celaleddin (2014), **Çevre Vergileri Ve Türkiye Değerlendirmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ferhatoğlu, Emrah (2003), “Avrupa Birliğinde Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri”, **Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 3, 1-7.
- Fındık, Muhammet Saadettin (2007), **Türkiye’de Çevre Kirliliğine Yol Açan Unsurların Önlenmesi Çerçevesinde Yeşil Vergi**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fotourehchi, Zahra ve Şahinöz, Ahmet (2016), **Çevre Ekonomisi Ve Politikaları**, İmaj Yayınevi, Ankara.

- Goulder, Lawrence H. (1994), “”Environmental Taxation and the ‘double dividend: A Reader’s Guide”, NBER, **Working Paper Series**, No.4896, 2-36.
- Görmez, Kemal (2007), **Çevre Sorunları**, 1.Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Gül, Ekrem ve Ekici, Aykut (2002), “Çevresel Düzenlemelerin Dış Ticaret Ve Rekabet Gücü Üzerine Etkisi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7, 1-11.
- Günaydın, İhsan (1999), “Çevre Vergilerinin İstihdam Üzerine Etkisi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, 4, 277-292.
- Günaydın, İhsan ve Benk, Serkan (2003), “Globalleşmenin Vergi Sistemlerinde Ortaya Çıkardığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri I”, **Vergi Sorunları Dergisi**, 179, 138-161.
- Günaydın, İhsan (2014), “Yeşil Vergiler Çevreyi Koruma ve İşsizliği Azaltma Amaçlarını Aynı Zamanda Sağlayabilir mi?”, Günaydın, İhsan ve Özsoy, Tufan (Ed.), **disiplinler arası bakış açısı ile ÇEVRE**, 1.baskı içinde (108-137), Hiperlink Yayınları, İstanbul.
- Güne, Ahmet M. (2010), “Çevre Hukuku Açılış Stratejik Çevresel Değerlendirme”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 91, 33-66.
- Güngör, Kamil (2007), “Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Yeşil Vergi Reformu ve Türkiye”, **Journal of Current Researches on Business and Economics**, 7(1), 111-132.
- Gürültünün Değerlendirilmesi Ve Yönetimi Yönetmeliği, **T. C. Resmi Gazete**, 27601, (04.06.2010).
- Güzel, Alper (2001), “Sürdürülebilir Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Mali Sorumlulukları”, **Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli**, Vizyon 2023.
- Holger, Jeans ve Hansen, Helbo (1999), “Green Tax Reform in Denmark”.In **Green Budget Reform in Europe (pp.51-56)**. Springer,Berlin,Heidelberg.
- IISD, (1994), **Making Budgets Green**, 1 th Ed., Canada:IISD.
- Jamali, Tarık (2005), **Ekolojik Vergiler**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2007), **Ekolojik Vergiler**, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara.
- Kaplan, Recep (2012), “Motorlu Taşıtlar Vergisinde Otomobillerin Tarife Yapısının Vergi Adaleti ve Çevre Politikaları Açısından Değerlendirilmesi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, 289, 211-218.
- Karakuzu, Selma (2010), **Türkiye’de Çevre Politikalarının Gelişimi Ve Çevre Vergilerinin Uygulanabilirliği**, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karpuzcu, Mehmet (2009), **Çevre Kirlenmesi ve Kontrolü**, 10.Baskı, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

- Kayaer, Mesut (2013), “Bir Çevre Koruma Aracı Olarak Çevresel Vergilerin, Sübvansiyon ve Teşviklerin ve Dış Yardımların Kullanılması”, **Azerbaycan’ın Vergi Jurnalı**, 3(1), 129-142.
- Keleş, Ruşen ve Hamamcı, Can (2002), **Çevrebilim**, 4.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kesbiç, Cüneyt Yanal vd. (2010), “Dışsallıkların Ekonomi Üzerindeki Etkileri ve İçselleştirilmesine İlişkin Teorik Yaklaşımlar-Çözüm Önerileri: Yatağan Termik Santrali Analizi”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 8(14), 123-138.
- Kjellingbro, Peter Marcus ve Skotte, Maria (2005), **Environmentally Harmful Subsidies**, Copenhagen: EAI.
- Kılıç, Selim (2012), “Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışının Ekonomik Boyutuna Ekolojik Bir Yaklaşım”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 47, 201-226.
- Kılıçer, Erkan (2016), “Çevreye Duyarlı Bütçeleme”, **Electronic Journal of Vocational Colleges**, 6(2), 37-53.
- _____ (2017), “Çevreye Duyarlı Bütçeleme Sistemi: Bologna Örneği”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, 67(1), 117-139.
- Kirmanoglu, Hülya (2008), **Kamu Ekonomisi Analizi**, 1.Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Kulu, M.Bahattin (2001), “Çevre Vergileri ve Gelişmiş Ülkelerdeki Uygulaması”, **Vergi Dünyası**, 234, 48-53.
- Leicester, Andrew (2006), **The UK tax system and the environment** (No. R68). IFS Reports, Institute for Fiscal Studies.
- McKitrick, Ross, (1997), “Double Dividend Environmental Taxation and Canadian Carbon Emissions Control”, **Canadian Public Policy Analyse de Politiques**, 23(4), 417-434.
- Manresa, Antonio ve Sancho, Ferran (2005), “Implementing a double dividend: recycling ecotaxes towards lower labour taxes”, **Energy Policy**, 33(12), 1577-1585.
- Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu (1963), **T. C. Resmi Gazete**, 11342, (23.02.1963).
- Mutlu, Ayşegül (1989), **Dışsal Ekonomiler Ve Çevre Kirlenmesi**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2006), “Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları”, **Maliye Dergisi**, 150, 53-78.
- Nadaroglu, Halil (1998), **Kamu Maliyesi Teorisi**, 10.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- _____ (2000), **Kamu Maliyesi Teorisi**, 11. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- OECD (1997), **Environmental Taxes and Green Tax Reform**, Paris: OECD.

- _____ (2005), **Environmentally Harmful Subsidies – Challenges for Reform**, Paris: OECD.
- _____ (2006), **The Political Economy of Environmentally Related Taxes**, Paris: OECD.
- _____ (2012), **Economic Surveys: Germany 2012**, <https://books.google.com.tr/books?id=SI7WAgAAQBAJ&pg=PA115&lpg=PA1> (19.01.2019).
- _____ (2015), **Economic Surveys:United Kingdom**, https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-united-kingdom-2015_eco_surveys-gbr-2015-en#page85 (19.01.2019).
- Öner, Cihat (2014), “Çevre Vergileri Üzerine Kavramsal Bir Deneme: Terminoloji Ve Uyumlaştırma Problemleri”, **Ankara Barosu Dergisi**, 3, 137-157.
- Özdemir, Biltekin (2009), “Küresel Kirlenme Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme Ve Çevre Vergiler”, **Maliye Dergisi**, 156, 1-18.
- Özel Tüketim Vergisi Kanunu (2002), **T. C. Resmi Gazete**, 24783, (12.06.2002).
- Özyardımcı, Mehmet Cemal (1988), “Belediyelerde Emlak ve Çevre Temizlik Vergisi Uygulamaları”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, 7(3), 81-93.
- Öztürk, Nazım (2007), **Ekonomide Devletin Değişen Rolü**, 1.Baskı, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Parlakay, Oğuz ve Yavuz, Alpagut (2016), “Negatif Dışsalıkların Çevreye Olumsuz Etkilerinin Önlenmesinde Kullanılan Çözüm Yolları”, **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, 57, 210-220.
- Pehlivan, Osman (2007), **Kamu Maliyesi**, 13.Baskı, Derya Kitabevi, Trabzon.
- _____ (2014), **Vergi Hukuku (Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi)**, Trabzon.
- Pirler, Orhan (1994), “Belediyelerde Çevre Temizlik Vergisinin Uygulanması”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, 32, 33-44.
- Robrect, H. and Meyrick, D. (2009), **ecoBudget: Introduction for Mayors and Municipal Councillors**, ICLEI – Local Governments for Sustainability, UN-HABITAT and UNEP, 1-27.
- Schlegelmilch, Kai (2005), **The Experiences with Green Budget Reform in the EU and Especially in Germany**, <http://www.levego.hu/zoldreform2006/Kaipresentation06.Pdf> (19.01.2019).
- Sencar, Pelin (2007), **Türkiye’de Çevre Koruma Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezer, Özcan ve Dökmen, Gökhan (2018), “Kirlenen Öder İlkesi Çerçevesinde Türkiye’de Çevre Vergileri Ve Negatif Dışsalıkları Sorunu”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 57, 163-181.

- Şen, Hüseyin ve Sağbaşı, İsa (2015), **Vergi Teorisi ve Politikası**, Ankara.
- Şentürk, Suat Hayri (2014), “Yeşil Bina Vergi Teşvikleri: Amerika Örneği ve Türkiye için Çıkarılabilecek Sonuçlar”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 10(2), 89-102.
- Tanrıvermiş, Harun (1997), “Çevre Kirliliğinin Vergilendirilmesi: İlkeler, Uygulamaları ve Türkiye Açısından Genel Değerlendirme”, **Ekonomik Yaklaşım**, 8(27), 303-327.
- Terzi, Sümeyra (2017), **Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Türkiye’de Uygulanan Çevre Politikası Araçlarının Değerlendirilmesi**, Uzmanlık Tezi, T.C. Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı.
- Tokoğlu, Handan (2013), **Sürdürülebilir Kalkınma Ve Çevre Yönetimi Açısında Yeşil Bütçelemeye İlişkin Türkiye’deki Uygulamalar**, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkocatepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topal, Mehmet Hanefi (2017), “Çifte Kazanç Hipotezinin OECD Ekonomileri İçin Testi: Panel Eşbütünlük Ve Nedensellik Analizi”, **Uluslararası Bilimler Araştırmalar Dergisi**, 2(4), 2-20.
- Toprak, Düriye (2006), “Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları Ve Mali Araçlar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2(4), 147-169.
- Traş, Hayrettin (2012), “Sürdürülebilir Kalkınma Ve Çevre: Teorik Bir İnceleme”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2(2), 57-73.
- Turgut, Nükhet (1995), “Kirlenen Öder İlkesi ve Çevre Hukuku”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 44(1-4), 608-654.
- Turhan, Salih (1993), **Vergi Teorisi ve Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Ulucak, Recep (2013), “İktisat Politikası Olarak Çevre Politikaları ve Araç Seçimi”, **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, 33, 1-16.
- URL, “ecoBudgetGuideforAsianLocalAuthorities” (t.y.), http://webcentre.ecobudget.org/fileadmin/user_uploads/ecobudget-Asia_final.pdf (03.12.2018).
- ___, “Ecobudget-Planning for a Sustainable Future” (t.y.), <http://webcentre.ecobudget.org/about-ecobudget/> (02.12.2018).
- ___, “EcoBudget - Planning for a sustainable future” (t.y.), <http://webcentre.ecobudget.org/why-ecobudget/> (02.12.2018).
- ___, “Environmental tax revenues “ (t.y.), http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_ac_tax&lang=en (09.02.2019).

- _____, “Environmental tax revenues” (t.y.), <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (02.09.2019).
- _____, “Çevre Koruma Teşvik Hizmetleri” (t.y.), <http://www.ddo.com.tr/4mutual-funds-5/> (25.04.2019).
- _____, “The History of Green Taxes in Norway” (t.y), <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/fin/tema-og-redaksjonelt-innhold/The-history-of-green-taxes-in-Norway/id418097/> (19.01.2019).
- Uyduranoglu, Ayşe (2004), “Mali Vergilerden Çevre Vergilerine Doğru: Avrupa Birliği’nden Uygulamalar”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, 19(218), 45-50.
- Uzel, Çağrı (2017), **Çevresel Sorunları Önleme Kapsamında Kullanılan Vergi Politikası Ve Türkiye’de ki Güncel Durumun Analizi**, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Üstün, Ümit Süleyman (2012), “Motorlu Taşıtlar Üzerinden Alınan Vergilerin Çevreyi Korumaya Yönelik Ve Adil Olarak Düzenlenmesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 16(1), 153-190.
- Vollebergh Herman (2014), **Green tax reform: Energy tax challenges for the Netherlands**, PBL Netherlands Environmental Assessment Agency The Hague.
- Yalçın, A. Zafer (2016), “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi Ve Mali Politikalar”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi**, 6(1), 749-775.
- Yapıcı, Fatma (2015), **Yeşil Bütçe Yaklaşımı ve Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaslıkaya, Refik (2004), **Katı Atık Hizmetlerinde Özelleştirme**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaşamış, Firuz Demir (1995), **Çevre Yönetiminin Temel Araçları**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Yavuz, Hakan (t.y.), “Avrupa Birliğinde Çevre Vergileri ve Türkiye’nin AB Çevre Vergilerine Uyumlaştırılması”, http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/68788/37457/hakan_yavuz_vergi_d%C3%BCnyas%C4%B1_-_makale_tam_metin.docx (18.09.2018).
- Yıldız, Habib (2005), **Küreselleşmenin Vergileme Üzerine Etkileri Ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, Seçkin Kitabevi, Ankara.
- Yüksel, Cihan (2006), **Dışsalıklarda Kamusal Çözümler: Türkiye Uygulaması**, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2019), *Kamu Bütçesi, Özel Ders Notları*.

ÖZGEÇMİŞ

Hülya Tuğçe DİLAVER, 05.08.1990 tarihinde Trabzon İl'i Sürmene İlçesi'nde doğdu.2004 yılında İlköğretimini Ayşe Kırali İlköğretim Okulunda, Ortaöğretimini Hasan Sadri Yetmişbir Anadolu Lisesinde tamamladı. 2014 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi-İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. Aynı yıl mezun olduğu Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalında Tezli Yüksek Lİsans programına başladı.

DİLAVER, bekâr olup İngilizce bilmektedir.